

KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNY

SZERKESZTI

MAGYARY ZOLTÁN

Állami beavatkozás a hazai
mezőgazdasági ipar életébe

v. GUOTHFALVY DORNER
ZOLTÁN

Gazdavédelem Jászkiséren

KÜRY BÉLA

Javaslat a közigazgatási statisztika
megszervezésére

MAGYARY ZOLTÁN

Külföldi jogfejlődés

Ausztria egyesítése a Németbirodalommal. *Benárd Aurél.* — A zsidó fajhoz tartozás az olasz alkotmányban. *Drágffy Miklós.* — A belügyi közigazgatásról 1939. július 25-én kelt szlovák törvény. Ford. *Cottely István.*

Tudomány és élet

Magyary Zoltán tízéves professzori jubileuma. — Dolgozatok a közigazgatási reform köréből. *Némethy Imre.* — Egy kiváló német szervező. — Erdély visszatérése és a közigazgatás.

K I A D J A A

MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET

B U D A P E S T

1 9 4 0

E szám ára 3.— P.

KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNY

MEGJELENIK ÉVENKÉNT HATSZOR.
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: MAGYAR KÖZIGAZGATÁS-
TUDOMÁNYI INTÉZET, BUDAPEST, IV. PÁZMÁNY PÉTER-TÉR 1.
I. EMELET, 116. SZ. — TELEFON: 184—623.

TARTALOM

	Oldal
Állami beavatkozás a hazai mezőgazdasági ipar életébe	v. GUOTHFALVY DORNER ZOLTÁN 195
Gazdavédelem Jászkiséren.	KÜRY BÉLA 244
Javaslat a közigazgatási statisztika megszervezésére.	MAGYARY ZOLTÁN 256
Külföldi jogfejlődés.	260
Ausztia egyesítése a Németbirodalommal. <i>Benárd Aurél.</i> — A zsidó fajhoz tartozás az olasz alkotmányban. <i>Drágffy Miklós.</i> — A belügyi közigazgatásról 1939. július 25-én kelt szlovák törvény. Ford. <i>Cottely István.</i>	
Tudomány és élet.	291
Magyary Zoltán tízéves professzori jubileuma. — Dolgozatok a köz- igazgatási reform köréből. <i>Némethy Imre.</i> — Egy kiváló német szervező. — Erdély visszatérése és a közigazgatás.	

E szám munkatársai.

Vitéz *Guothfalvy Dorner Zoltán*, iparügyi miniszteri tanácsos. — *Küry Béla*
tb. szolgabíró. — *Magyary Zoltán*, egyetemi ny. r. tanár, a Magyar Közigaz-
gatástudományi Intézet igazgatója. — *Benárd Aurél*, bírósági joggyakornok.
— *Drágffy Miklós*, törvényszéki bíró. — *Cottely István*, okl. ügyvéd, a Magyar
Nemzeti Bank ellenőre. — *Némethy Imre* közigazgatási bíró.

A Közigazgatástudomány évi előfizetési ára 8 pengő. Jogi személyek, könyv-
tárak, intézetek részére évi 20 pengő. Az előfizetési ár félévi részletekben is
fizethető. Póstatakarékpénztári csekkszámra száma: 36.111.

FELELŐS KIADÓ: MAGYARY ZOLTÁN.

DUNÁNTÚL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R.-T. PÉCSETT.

ÁLLAMI BEAVATKOZÁS A HAZAI MEZŐGAZDASÁGI IPAR ÉLETÉBE.

A) ÁLTALÁNOS FEJTEGETÉSEK.

Olyan országban, mint Magyarország, hol a nemzet anyagi boldogulása nemcsak a mezőgazdasági, hanem az ipari termelés talapzatán is nyugszik, előnyös helyzetben vannak a mezőgazdasági és ipari termelés határmesgyéjén fekvő mezőgazdasági ipari ágazatok, mert az államhatalom akár mezőgazdasági politikai, akár iparpolitikai eszközökkel kíván a termelő érdekek védelmére a gazdasági élet természetes menetébe beavatkozni, a mezőgazdasági iparok sokszor mindkét irányú állami beavatkozásának előnyeit élvezik.

Akár a mezőgazdaság, akár az ipar szempontjából vizsgáljuk a mezőgazdasági iparágak jelentőségét, ezeknek fontossága kétségtelen. A mezőgazdasági ipar virágzása előnyösen hat a mezőgazdaság foglalkoztatására; a mezőgazdaság ezenkívül nagy hasznot húz abból, hogy különösen a cukoripar és a szeszipar, a mezőgazdaság rendelkezésére bocsátja gyártási hulladékait, amelyek az állattartás szempontjából nagyjelentőségűek. Ipari szemüvegen át nézve viszont a mezőgazdasági ipari tevékenységet, ennek jelentősége különösen szembeszökő, mert ez az iparág az emberi munka és tőke felhasználásával a mezőgazdasági termékeket magas értékű iparcikkekké alakítja át. Ennek az ipari anyagátalakító és értéknemesítő folyamatnak különösen a munkás szempontjából van nagy jelentősége.

Ezeknek a mezőgazdasági iparágaknak működésével kapcsolatban azonban számos nehezen megoldható jelenség is keletkezik, amely a gazdasági közéletnek gyakran súlyos gondokat okoz. Ezeknek a súlyos problémáknak sorában elsősorban a mezőgazdasági ipari termelvények értékesítésének nehézségeiről kell megemlékeznünk. Nem szólva a jelenlegi hadi konjunktúra e tekintetben kétségtelenül előnyös hatásáról, ezeknek az iparágaknak úgy belföldi, mint külföldi értékesítése igen gyakran nagy nehéz-

ségekbe ütközik. Külkereskedelmi tárgyalásainkon sokszor éreztük azoknak a problémáknak súlyosságát, amelyek a liszt, keményítő, cukor, szesz, sör értékesítése terén felmerültek. Éppen ezeknek a nehézségeknek csökkentése érdekében kellett igen gyakran az államhatalomnak beavatkoznia. Olyan államok, amelyeknek ezekben a mezőgazdasági ipari cikkekben behozatali szükségletük van, nem is tudják elképzelni azokat a nehézségeket, amelyeknek megoldására, illetve rendezésére vállalkoznia kell olyan állam kormányának, amelynek mezőgazdasági ipari termelvényekben kiviteli feleslege van. Nem tudjuk eleget hangsúlyozni azt, hogy a magyar mezőgazdasági és ipari politika legtöbbször a nehézségek nyomására lépett az állami beavatkozásnak útjára. Az állami beavatkozást a magyar gazdaságpolitika sohasem kereste, csak sajnos, nem tudott elzárkózni igen sok esetben az állami beavatkozástól, mert a gazdasági élet olyan problémákat vetett fel, amelyek az államhatalom gondoskodása nélkül nem lettek volna megoldhatók.

Miként már az előzőkben említettük, abból a helyzetből folyólag, hogy a mezőgazdasági iparok a mezőgazdasági és ipari termelés határmezején fekszenek, nem tudjuk elkerülni az állami beavatkozást akkor sem, ha az nem közvetlenül a mezőgazdasági iparok problémáinak megoldását célozza, hanem csak a mezőgazdaság, illetve ipar egyéb területén felmerülő kérdések rendezése folytán válik szükségessé, de viszont ennek a rendezésnek továbbgyűrűző hatása eléri a gazdasági élet egyéb rendezésre váró területét is.

Az anyag feldolgozásánál igyekeztem azt úgy rendezni, hogy abban ne egyes ipari ágazatok problémái kerüljenek egymás mellé, hanem a problémák úgy taglaltassanak, ahogy azok a gazdaságpolitikai elmélet beosztásának felelnek meg. Így külön tárgyalom azokat a gazdaságpolitikai célokat, amelyeknek szolgáltatásban gazdaságpolitikánk munkálkodott és külön fejezetben vizsgálom meg azokat az eszközöket, amelyeket ezeknek a céloknak elérése érdekében igyekeztünk munkába állítani.

Nem kívánom e helyütt a mezőgazdasági iparok pontos definícióját adni, hanem a továbbiak folyamán igyekszem alkalmazkodni ahhoz a körülhatároláshoz, amely a „Commission Internationale des Industries Agricoles” gyakorlatából folyik, amely szerint a mezőgazdasági iparok problémáinak feltárásánál elsősorban a cukoriparnak, az erjedési iparnak (szesz, sör stb.) és az élelmezési iparnak problémáit kell megvilágítanunk. Ez a körülhatárolás a magyar iparpolitika szempontjából is meg-

felelő, mert államhatalmi intervencionizmusunk a mezőgazdasági iparok közül elsősorban a cukor-, szesz-, sör-, malom-, keményítő-, tej-, olaj- és zsiradék-, valamint paprikaiparra vonatkozott.

Már fejtegetéseink elején célszerűnek látszik két iparágnak — a malomiparnak és a szesziparnak további beosztásával megismernedni.

A malomipar tevékenységét vagy a kereskedelmi, vagy az úgynevezett vámórlés szerint bonyolítja le. A kereskedelmi őrléssel foglalkozó malom megvásárolja a gabonát, azt feldolgozza és eladja a lisztjét. Evvel szemben a vámmalomba a gazda behozza gabonáját, a malom ezt megőrli és rendszerint a behozott gabona mennyiségének százalékában megállapított munkadíjat kap e tevékenységéért.

A szeszipar az a másik iparágazat, amelynek beosztásával célszerű már e helyütt megismernednünk. A szeszfőzdek a szeszadózás következtében vagy fogyasztási adó alá estek, vagy a termelési adózásnak voltak a tárgyai. A fogyasztási adó alá eső szeszfőzdek vagy mezőgazdasági szeszfőzdek, vagy ipariak voltak. A mezőgazdasági szeszfőzdeknek az az ismérvük, hogy valamely mezőgazdasági üzemmel úgy vannak összekötve, hogy kizárólag, vagy legnagyobb részben e mezőgazdasági üzem terményeinek felhasználásával teremtik elő a szesztermeléshez szükséges anyagokat, viszont a szesztermelésnél nyert moslékot a gazdaság állatjainak táplálására használja fel. A pénzügyi hatóság a mezőgazdasághoz tartozó szántóföldek, rétek és legelők területe, valamint a mezőgazdasági szeszfőzde termelése között bizonyos arányt állapít meg.

A termelési adó alá eső szeszfőzdek elsősorban központi szeszfőzdek voltak, melyek bizonyos elhatárolt körzetben, rendszerint egy-egy közigazgatási járás területén működtek. A központi szeszfőzdei engedély elnyerésénél előnyben részesültek a községek, szövetkezetek és oly megbízható cégek, amelyek az illető vidéken gyümölcsipalinkát eddig is főztek. (1916 : XXIV. t.-c. 2. §.) A központi szeszfőzde vállalkozója hasonlóan az előbb vázolt malomipari üzemformákhoz, vagy kereskedelmi főzés, vagy vámfőzés keretében folytathatta tevékenységét. Ugyancsak termelési adó alá estek a községi szeszfőzdek is, melyek nem maguk végezték a termelői munkát, hanem a főzőgépeket használati díj ellenében adták át.

Termelési adó alá estek a központi és községi szeszfőzdeken kívül még az egyesületi, egyéni, tanulmányi és borfeldolgozó szeszfőzdek.

A szeszadót eltörlő és helyette szeszegyedáruságot bevezető 1938 :XXX. t.-c. az eddig ismertetett beosztást egyszerűsíti és a szeszelőállító vállalatokat öt csoportba osztja, ú. m. mezőgazdasági-, ipari-, bor- és gyümölcs-, pálinka-, valamint egyedárusági szeszfőzdekre.

Ha közelebbről vizsgáljuk a mezőgazdasági iparnak valamely ágát, alig találunk olyat, amelynek életében az államhatalom pénzügyi intézkedéseinek ne lenne nagyfontosságú hatása.

Más ipari ágazatokkal összehasonlítva a mezőgazdasági iparokat, láthatjuk, hogy az állam pénzügyi jogszabályainak hatása ezeknek az iparoknak sorsára összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint a többi iparágéra. Ebből következik, hogy ez az iparág fokozott mértékben igyekszik behelyezkedni annak a gazdaságpolitikának vonalába, amelyet a kormányhatalom megszab.

Az állami adók közül a mezőgazdasági iparokat leginkább a fogyasztási adók érdeklik. A fogyasztási adók keletkezése visszanyúl a középkorba, midőn már az 1551. évi VI. t.-c. elrendeli a termény- és bor-kilenced szedését. A városi autonómiák már a középkorban szintén nagymértékben nyúltak a fogyasztási adózás módszereihez. A török hódoltság alatt megjelenik a söradó és malom-dézsmá. Az 1848—49. évi szabadságharc leverése után 1849-ben az abszolutizmus kora alatt vezetik be immár modern formában a cukoradót, míg a szesz- és söradó bevezetése az 1850-es esztendőre esik. E három utóbb említett adónemet 1868-ban a törvényhozás fenntartja és gondoskodik arról, hogy a császári pátensek helyett most már törvényes jogalappal történjék ezeknek az adóknak behajtása. A fogyasztási adóknak legfontosabb reformja 1899-ben következik be, mely reformtörvényeknek eszméi ma is irányítják fogyasztási adórendszerünket. 1935-ban a sajtólt élesztő és legújabban pedig a margarin- és étolaj-adó egészíti ki fogyasztási adózásunk rendszerét. Meg kell még említenünk, hogy 1925 után a községek is szedtek fogyasztási adópótlékot a szesz- és sör-fogyasztás után. (1925 :XXXIII. t.-c.)

A világháború ideje alatt 1915-ben törvényhozásunk a szeszadózás terén új adónemet vezetett be, az ú. n. kincstári részesedést, amelyet a háború utáni kor törvényhozása fenntartott s később a fogyasztási adóval egyesített. (1915 :XV., 1920 :IV. t.-c.)

E fogyasztási adókon kívül termelési adókat is tartalmaz a magyar mezőgazdasági iparágakat érintő adórendszer — gondoljunk csak a szeszfőzdek bizonyos kategóriájának termelési adóira, valamint az élesztő termelési adójára.

A forgalmi adókról, mint egyéb termelési ágakat is széles körben terhelő adórendszeréről, e helyütt nem kívánunk megemlékezni, de a cukorka és csokoládé ipar szempontjából feljegyzésre méltó, hogy ennek az ipari ágazatnak termelvényei fényűzési adó alá vonattak. (1920 : XVI. t.-c.)

Mivel Magyarország mezőgazdasági ipari termékekben nem szorul behozatalra, így a vámtételek alakulása a mezőgazdasági ipar életére nem lehet olyan döntő, mint olyan országokban, ahol a szükséglet egy részét behozatallal kell fedezni. Evvel szemben a kiviteli térítéseknek (prémium) a mezőgazdasági ipar életére annál nagyobb fontossága van. Például a cukoriparnak világháború előtti viszonyait e térítési rendszer tanulmányozása nélkül bajos volna megérteni.

A mezőgazdasági iparokat érintő adóügyi jogszabályoknak tanulmányozása természetesen minket e helyütt nem az adóteher szempontjából érdekel, hanem abból a nézőpontból vizsgáljuk azokat, hogy e jogszabályok szakaszai között nincsenek-e olyanok, amelyek gazdaságpolitikai célkitűzések.

Felfogásunk szerint szorosabb értelemben vett mezőgazdasági ipari politikai vizsgálat hézagos volna, hogyha az adóügyi jogszabályokat nem vonnánk be vizsgálatunk körébe.

A mezőgazdasági ipar életét érintő állami beavatkozás igen gyakran azért következik be, mert a kormányhatalom egyrésztől a mezőgazdaság érdekében kénytelen terheket rakni a mezőgazdasági ipar egyes ágazatainak vállára, és másrésztől, hogy ezek a terheket elviselhessék, más úton kénytelen segítségükre sietni. Így például a lentermelés helyzetén akart a kormányzat javítani akkor, midőn kötelezte a nagyipari lenolaj feldolgozó vállalatainkat, hogy a lentermelés produktumai magasabb, a világpiaconál előnyösebb áron vegyék át. Ezt a mezőgazdaság érdekében tett intézkedést azonban nagy vállalataink csak úgy voltak képesek elviselni, hogyha a kormányzat megvédte őket új, esetleg keletkező vállalatok versenyétől és így a kormányzat nem kerülhetett el ebben az iparágban az ipari numerus clausus-nak elrendelését. A kormányzat ezenkívül például koprabehozatalt is csak azoknak a vállalatoknak engedélyez, amelyek a belföldi olajos magvak termelését és ezáltal a halzsírbehozatal kiküszöbölését azáltal mozdítják elő, hogy magasabb áron veszik meg a belföldi termelés által rendelkezésre bocsátott olajos magvakat.

A malomiparban elrendelt numerus clausus intézkedés kiadását sem indokolja egyedül az a körülmény, hogy hazánkban ez az ipar a világháború befejezése óta — mikor a trianoni béke-

szerződés elszakította az országtól délvidéki nagy búzatermő területeit — alig kihasznált kapacitással dolgozott. Ennek az ipari zártzárnak bevezetéséhez még további ható okok kellettek. De nézzük ezeket közelebbről! Magyarország malomiparának igen jelentős része a világháború befejezése után az ú. n. Bacher koncernbe tömörült, amely azonban 1925-ben összeomlott. Az államhatalom a közhitel megóvása érdekében ennek a malomkoncernnek szanálására közpénzek felhasználásával sokmillió áldozattal vállalkozni kényszerült. A szanálás után a koncern malmai egy állami érdekeltségű koncernben, az úgynevezett Molinum koncernben dolgoztak tovább, amely azonban a magánérdekeltséggel versenyzett. A magyar állam világháború utáni gazdaságpolitikájának viszont alapelve az volt, hogy a közüzemi tevékenység csak bizonyos speciális esetekben engedhető meg, mert semmivel sem magyarázható olyan gazdaságpolitika, hogy az adófizető polgártól az állam ne csak adót igényeljen, hanem ezen túlmenően versenyt is támasszon neki állami, vagy állami érdekeltségű vállalatokkal. Miután hosszú küzdelem után a Molinum koncernnel szemben álló magánérdekeltség is hajlandó volt bizonyos pénzáldozatra, a kormányzat elhatározta a Molinum koncernnek leállítását és felszámolását. Ekkor azonban a malomipari érdekeltség egész érthetően arra az álláspontra helyezkedett, hogyha jelentős áldozatokat hoz abból a célból, hogy megszabaduljon egy nagy állami érdekeltségű koncern versenyétől, biztosítékot kell nyernie arra nézve is, hogy legalább egy ideig újonnan keletkező vállalatoknak versenye nem veszélyezteti az amúgy is kellően ki nem használt kapacitással dolgozó magyar malomipar érdekeit.

B) CÉLOK.

Már a bevezető fejtegetések alkalmával érintettük azt a gondolatot, hogy a gazdaságpolitika, akár a mezőgazdasági termelés, akár a szorosabb értelemben vett ipar érdekében kíván beavatkozni, sokszor érinti a mezőgazdasági iparok területét. Ezért azoknak a céloknak vizsgálatánál, amelyek a mezőgazdasági ipari politika problémáival vannak összefüggésben, külön kell rávilágítanunk azokra a gazdaságpolitikai célkitűzésekre, amelyek a mezőgazdasági iparok szabályozásának segítségével a mezőgazdasági termelés és értékesítés védelmét célozzák és külön kell megvizsgálunk azokat a szorosabb értelemben vett iparpolitikai célokat, amelyek a mezőgazdasági iparok életét érintik.

A mezőgazdasági termelés és értékesítés védelmét szolgáló célkitűzéseket vizsgálatainknál természetesen csak addig a mértékig kívánjuk bonckés alá venni, ameddig azok a mezőgazdasági iparok életével összefüggésben vannak.

Ezek után az általános fejtegetések után nem lesz érdektelen rámutatni azokra az esetekre, midőn a mezőgazdasági és agrártermelési érdekek védelmében felállított célkitűzések összeütköznek egymással, valamint azokat az eseteket is megvilágítani, amikor az egyes agrárpolitikai célok kerülnek egymással ellentétbe.

I. Termelés és értékesítés problémái.

1. A mezőgazdasági termelés és értékesítés védelme érdekében tett intézkedések hatása a mezőgazdasági iparra.

Egészen természetes, hogy nem maradhattak a mezőgazdasági ipari termelés kapuján kívül azok a mezőgazdasági válsággal kapcsolatos jelenségek, amelyek a mezőgazdaság életében szinte katasztrófális kegyetlenséggel jelentkeztek. A kormányzat nem maradhatott érzéketlen a gabonatermelés súlyos problémái iránt, mely termelési ág vidékek szerint a mezőgazdasági művelés alá vont ingatlanok 50—45%-át teszi. Jól állapította meg Bethlen István gróf 1935 márciusában Münchenben tartott beszédében, hogy mivel Magyarország a Monarchia vámvédelmét élvezve, a világháború előtt könnyen el tudta helyezni agrártermelését, a világháború után különösen nehéz helyzetbe került. Így joggal mondhatta, hogy míg Lengyelország, Románia és Szerbia, mely államok a világháború előtt nem voltak olyan előnyös helyzetben, mint Magyarország, a világgazdasági krízis áresései folytán földszintes ház ablakából estek az utca kövezetére, addig Magyarország egy négyemeletes házból zuhant le a földre és így katasztrófája sokkal súlyosabb volt.

A gabonaáraknak mindinkább észlelhető visszaesése a magyar törvényhozást arra kényszerítette, hogy meghozza az 1950: XXII. t.-c.-et, az „Egyes gabonaneműek értékesítése érdekében szükséges intézkedésekről”. Ennek a törvénynek leglényegesebb intézkedése az volt, hogy a gabonaáralakulás megjavítása érdekében bevezette az úgynevezett gabonajegyrendszert, amelyet közkeletű néven bőletta rendszernek neveztek. A gabonajegy lényege abban állott, hogy ennek bevezetése után gabona (búza, rozs és kétszeres) tulajdonjogát csak gabonajegy kíséretében volt szabad átruházni. (Így az országos őrlés-mennyiség $\frac{2}{3}$ -át tevő vámőrlésre ezek a rendelkezések nem vonatkoztak, mert ott tu-

lajdonjog átruházásról nincsen szó.) A gabonajegy olyan értékjegy, mely két részből áll, a gabonalevélből és egy szelvényből. A gabonajegy ára kezdetben 3, később 10, és végül újra 3 pengő lett. Aki a gabonát a termelőktől megszerzi, a szelvényt a termelőnek köteles átadni, a gabonalevél pedig az egész feldolgozás alatt kíséri a gabonát, amikor is az őrlés befejeztével a gabonalevelet ellenszolgáltatás nélkül a kincstárnak át kellett engedni. Kezdetben az egész gabonajegy árának megfelelőleg a termelő a gabonaszelvényvel adót fizethetett, midőn azonban a gabonajegy ára 3 P-ről felugrott 10 P-re, akkor a termelő a gabonaszelvényvel csak a gabonajegy értékének egy hányadáig fizethetett adót. A gabonajegy bevezetésével egyidejűleg a gabona-értékesítés kapcsán fizetendő általános forgalmi adó kulcsa is felemeltetett, úgy azonban, hogy a kenyérliszt eladásából származó bevételek után az adókulcs 4%-ot, és az összes lisztmennyiség eladási árának 8%-át meg nem haladhatta. Később ennek a lisztforgalmi adónak helyébe búza esetében mázsánként 2.50 P, majd 4.50 P értékű lisztadó váltság vezetett be.

Vizsgáljuk ezt a rendszert a termelő, a fogyasztó és az államkincstár szempontjából. A termelő hozzájutott ahhoz, hogy a gabonaszelvény révén ennek segítségével adójának egy részét fizethette, illetve amennyiben erre nem volt szüksége, a szelvény ellenértékét készpénzben is megkaphatta. Később, 1933-ban a kormányzat a gabonajegyrendszert felfüggesztette és a termelők bizonyos kategóriáit a földadó megtérítésével, a közmunkaváltság átvállalásával, a mezőgazdaság kamatterhe egyrészének fizetésével, valamint a mezőgazdasági termények vasúti szállítási díjának mérséklésével és a termelvények értékesítésének előmozdításával segítette. Erre a kormányzati segítségre mezőgazdaságunk valóban rászorult, hiszen akkor, amidőn az ipar árainak védelmében kartelekkel védekezett, a mezőgazdaságot a szabadkereskedelmi alapokon tovább meghagyni lehetetlen lett volna.

A fogyasztó fizette a gabonajegy árát, viselte a lisztforgalmi adó megnövekedett tételének terhét és később, 1933-ban még néhány új adónem folytán előállott többletterheket. (Rizshántolás forgalmiadóváltság alá vonása, a társulati adó alá eső vállalatok külön hozzájárulása, szénadóból származó bevétel, a gyarmatárúk forgalmiadóváltságának emelése, textilárúk forgalmiadóváltságának emelése, textilvállalatok külön hozzájárulása és az élesztő fogyasztási adójának emelése.)

Az államkincstár a megnövekedett adók révén többletbevételhez jutott, valamint a bolettrendszer négy esztendeje alatt a

második és harmadik esztendőben a gabonalevel ellenértéke fejében is jelentős összeg folyt be az állampénztárba. Ezekre a bevételekre, melyek külön alapként kezeltettek, az államkincstárnak szüksége volt, hiszen a kincstárnak jelentős áldozatokat kellett hozni, e rendszer támogatása érdekében.

A boletta-alap 4 év alatt összesen mintegy 390 millió pengőt vett be és 370 millió pengőt adott ki. A bevételeknek 66.6%-át a gabonajegyek szolgáltatták, lisztforgalmi adó révén a bevételek 15%-a teremődött elő, 12.5%-ot az államkincstár fedezett és az alap egyéb jövedelmi forrásából összesen 5.9% eredt. A boletta-alapból a gazdáknak — a szelvények ellenértéke fejében, adó-megtérítésként, vasúti tarifaengedmények céljából, kamatkedvezményekre stb. — összesen 241.7 millió pengő jutott, 136.4 millió pengő kiviteli térítésekre fordítottatott, 11.9 milliót pedig kezelési költségek emésztettek fel.

A boletta-rendszer eltörlése után a kormány a búzaértékesítésnek problémáját azáltal oldotta meg, hogy sikerült a külföldi értékesítés érdekében addig is gyakorolt erőfeszítések keretein jelentősen túlmenőleg a római egyezményben, az úgynevezett „accordo tripartito” segítségével biztosítani gabonafeleslegeink elhelyezését Olaszországban és az akkori Ausztriában. Ez akkorig nagy sikert jelentett, hiszen a római egyezmény idejében, 1934 május 14-én, a búza világpiaci elhelyezése megfelelő áron igen nehéz probléma volt. Ezeket az áldozatokat természetesen Olaszország és Ausztria nem vállalták volna, hogyha nem gondoltak volna azokra a politikai és általános gazdaságpolitikai hatásokra és eredményekre, amelyek ennek az egyezménynek nyomán sarjadtak és amelyek e három államot igen egészséges módon összekapcsolták.

A bolettarendszernek nagy előnye az, hogy a piac-mechanizmusba közvetlenül nem kellett belenyúlni, hanem a kormányzat indirekt vállalkozhatott az áralakulás szabályozására. Hogy mit tett a boletta a világpiaci árakhoz viszonyítva a magyar árszínvonal felemelésére, arra jellemző, hogy 1935 novemberében a rotterdami piac árait alapulvéve, Szegeden P 4.20-as búzaárnak kellett volna kialakulnia, amivel szemben ez az ár tényleg P 7.75-öt ért el, bolettával együtt pedig P 10.75-öt. A rendszernek áremelő hatását ezek a számok eléggé megvilágítják.

A gabonajegy rendszerét nagyon sok oldalról támadták, hangsúlyozták vele szemben — kétségtelenül nem kellő alapozottsággal — azt, hogyha ezt a gabonajegyrendszert eltörlik, akkor a gabona ára, a gabonajegy áraknak megfelelőleg rögtön felszök-

nék, tehát a gabonajegy a gabona árát tulajdonképpen leszorítja. Rámutattak arra is, hogy mivel a gabonajegy a mezőgazdaságnak bizonyos ágában javítja meg az árviszonyokat, alkalmas arra, hogy magán a mezőgazdaságon belül zavart okozzon és így olyan termelési ágat helyezzen előnybe, amelynek az akkori viszonyok közötti rentabilitása és ennekfolytán továbbfejlesztése, vagy teljes változatlan fenntartása nem indokolt. Rámutattak arra az ellenmondásra, amely az olcsó gabona és a drága kenyérből adódik. Hangoztatták, hogy ilyen magas lisztdrágítás csökkenti a fogyasztást, amely a gazdasági krízis kitörése óta önmagától amúgy is fékeződött.

A boletta-rendszer pótlására számtalan indítvány hangzott el. Voltak, akik egyáltalában nem az agrárarak emelését, hanem az ipari árak csökkentését tartották volna fontosabb kormányzati feladatnak. Voltak ezenkívül, akik állami monopoliumnak, vagy esetleg gondosan körvonalazott keretek között magánmonopoliumnak behozatalát tartották volna kívánatosnak. Voltak, akik gabonaexport-prémiumok rendszeréhez kívántak volna nyúlni. Hangzottak el kívánságok abban az irányban is, hogy a gabonamegmívelésre vont terület korlátoztassék. Mások pedig a minimális búzaárak bevezetése mellett törtek lándzsát. Ez a gondolat később érvényesült is, amennyiben a Futura, a Magyar Szövetkezeti Központok Áruforgalmi Rt.-a minimális árakon minden mennyiséget, minden állomáson megvásárolt, amelyet neki gazdáink vételre felkínáltak.

A boletta-rendszer malomiparunkat több irányban érintette. Malomiparunk helyzete, illetve munkaviszonyai nagyon megnehezültek azáltal, hogy a kincstár az ellenőrzést nem a cséplőgépnél eszközölte, hanem a végrehajtás és ellenőrzés céljára a malmok szolgáltak. A rendelkezések kijátszására ugyanis igen nagy csábítást jelentett ez a rendszer, midőn pl. fogyasztásunknak az 1931—32-ik gazdasági év elején már a 14.50 P búzaárhoz képest 12.50 P terhet kellett vállalnia, ami a búzaárhoz viszonyítva ke-reken 86%-os terhelésnek felelt meg. A szigorú ellenőrzésen kívül malomiparunk erkölcsi érzéke volt a legfőbb garanciája annak, hogy a kormánzatnak közérdekű céljai megvalósulhattak.

Malomiparunk a rendszer egész fennállása alatt küzdött a lisztexport-üzlet minden nehézségével, ezenkívül a mesterségesen felduzzasztott búzaárra való tekintettel iparunknak tőkeszükséglete állandóan nőtt, amelynek megszerzése természetesen malomiparunk vállaira súlyos gondként nehezedett.

Az 1931-es évben jelentkező és mindinkább elmélyülő világ-

gazdasági krízis hullámverését a gabonatermelésen kívül a *tejgazdálkodás* sem bírta ki a nélkül, hogy a kormányhatalomnak ismételten bele ne kellett volna avatkoznia ennek a nagyfontosságú termelési ágának életébe. Az 1951-es évtől kezdődően 1955-ig a kormánynak minden évben külön kellett rendeznie a tejjgazdasággal kapcsolatos problémákat. Ezután a tejjgazdasági intervencionizmusban viszonylagos szünet állott be, úgyhogy csak 1959-ben találkozunk újabb fontos ilyen irányú kormányrendelettel.

Ha az 1951-gyel kezdődő és 1955-tel végződő időszaknak tejjgazdasági kormányrendeleteit figyelmesen átnézzük, szinte mindegyik év tejjgazdaságát szabályozó rendeletekben találunk intézkedéseket, amelyek azt célozzák, hogy a fogyasztó jó minőségű, hamisítatlan tejhez jusson. Ennek a célnak érdekében törekedett a kormányzat arra, hogy az ellenőrzés nélküli tejforgalom megszűnjön és a Budapest környéki községek tejértékesítői, az úgynevezett „milimárik“ kiszoruljanak Budapest tejpiacáról és őket egészségesen szervezett szövetkezetek helyettesítsék.

A népegészségügy és a tejipar hatásfokjavítása érdekében egy új rendelet kimondta, hogy amennyiben a tejipari üzemek berendezéseinek és felszerelésének hiányossága vagy észszerűtlensége állapíthatnák meg, a földművelésügyi miniszter e hiányoknak megszüntetésére az üzem tulajdonosát kötelezheti. (5.890/1951. M. E.) Ugyanez a rendelet az új vállalatok engedélyezését bizonyos minimális üzemnagysághoz köti és a földművelésügyi minisztert felhatalmazza arra, hogy a tejfeldolgozó vállalatokat egy, vagy több hasonló vállalattal való egyesülésre kötelezhesse. Későbbi rendeletek odáig mennek, hogy a racionalizálás érdekében a kormányzat még a tejértékesítő üzletek egymásközötti legkisebb távolságát is előírhatja. (21.500/1951. F. M., 2.700/1952. M. E.) Éppenígy a racionalisabb tejipari szervezet kialakulását célozzák új tejipari vállalatok alakulását tilalmazó és általában a tejipari vállalatok részére kiadandó engedélyeket szabályozó rendeletek.

Ezenkívül szinte mindegyik rendelet igyekszik lehetővé tenni azt, hogy a tejszövetkezetek a tej-feldolgozás terén mindinkább növekvő fontosságú szerephez jussanak. Ugyancsak több rendelet törekszik a kormánynak jogot biztosítani arra, hogy az áralkulás szabad menetébe beavatkozhassek és ezáltal a termelő részére tisztességes ár biztosíttassék.

Láthatjuk, hogy e rendeletek megalkotóinak valóban nagyvonalú elképzeléseik voltak! Az egészségügyi követelményeknek mindenben megfelelő, jóminőségű tejellátás, racionalizált termelésre való törekvés, a szövetkezeti eszme, valamint a kényszer-

társulatok létrehozására való felhatalmazás révén a társadalmi erők tömörítésének őszinte szándéka és megfelelő tisztességes termelői árnak biztosítása valóban mind oly törekvések, amelyek minden állam gazdasági jogrendszerének dicséretére válhatnak. Ezek a törekvések az 1931-es év tejrendeleteiből már mind világosan kiolvashatók. (5890/1931. M. E., 21.300/1931. F. M.)

Az 1932-es szabályozásnak leglényegesebb eleme az volt, hogy a 2.700/1932. M. E. számú rendelet Budapest székesfőváros és környező községeinek területét zárt területnek nyilvánította, ahová jövőben csak azok szállíthatnak tejet, akik ide eddig rendszeresen szállítottak. A földművelésügyi miniszter ezenkívül megállapíthatja e területekre szállítható tej mennyiségét és a szállításra jogosítottak közötti arányos felosztás módját. Ez a rendelkezés Budapest székesfőváros és környező községeinek piacát azonban csak bizonyos termelők részére tette megközelíthetővé, a kiszorultakban elégedetlenséget váltott ki, de enélkül az intézkedés nélkül az értékesítés rendjét fenntartani nem lehetett volna. A kormányzat az ipari tej és ezen keresztül az ebből készült áruk jobb értékesítése érdekében árkiegészítő alapot létesített, amelynek terhét éppen a zártterületre behozatali joghoz jutó és azáltal a többi termelővel szemben kiváltságos helyzetbe kerülő tejtermelőknek kellett viselniük. (2700/1932. M. E.)

Az 1933-as év rendeletanyagának egyik igen lényeges intézkedése, hogy kiterjeszti a rendeletek hatályát a vajra, tejszínre és tejföldre is. Ezenkívül ebben az esztendőben a földművelésügyi miniszter a társmiszterekkel egyetértőleg felhatalmazást nyert arra is, hogy a margarinra és mesterséges ételszírra járulékokat vethessen ki, amelyek ugyancsak az árkiegészítő alap javára szolgáltak, hogy így az ipari tej értékesítésének viszonyai megjavíthatók legyenek. (5000/1933. M. E.)

Az 1933-as esztendővel válnak láthatóvá azok a törekvések, amelyek azt célozzák, hogy a tej-feldolgozás szabályozásán keresztül a mezőgazdasági árszínvonal emelésén túlmenőleg, a mezőgazdaság *belső* viszonyai is a közérdeknek megfelelőleg befolyásoltassanak. Miként az előzőkben az úgynevezett boletta-rendszer ismertetése kapcsán láttuk, hogy e rendszer súlypontja a mezőgazdaságon feküdt és az ipar annak csak szekunder hatásaiban részesült, éppenúgy itt megállapíthatjuk, hogy a tejipari rendezés súlypontja az ipari feldolgozáson fekszik, de ennek szabályozása révén bizonyos esetekben sikerült olyan hatásokat kiváltani, amelyek egy magasabb színvonalú és egészségesebb *belső* felépítésű agrártermelés kialakulását célozzák. A zárt területre az 1933-as

rendezés szerint ugyanis csak olyan termelőgazdaságok hozhatnak be tejet, melyeknek tehenállományát normális takarmánytermelés mellett kizárólag vagy túlnyomó részben a gazdaságban termelt takarmánnyal tartják el. Ezáltal törekszik a rendelet oda hatni, hogy a zárt területek ellátásával kapcsolatos előnyök olyan gazdaságoknak jussanak, melyek harmonikus fölépítésűek. (5000/1935. M. E.) Ugyancsak fölveszi a harcot az 1935-as évi rendelet-alkotás azokkal a tehenészetekkel is, melyek Budapest határában kellő nagyságú mezőgazdasági birtokkal nem rendelkezve működnek. Ezekre az úgynevezett aszfalt-tehenészetekre magas árkiegészítő járulékot vetettek ki. 1935-ben ezeket az aszfalt-tehenészeteket tovább korlátozzák és a székesfőváros területének bizonyos részeiről kitiltják.

Az aszfalttehenészetek fenntartása mellett azt szokták érvül felhozni, hogy ezek a fővárosi tejellátás legbiztosabb bázisai, mert bármiféle fennakadás is történjék a fővárosi tejellátásban, ezekre a tehenészetekre a főváros mindig számíthat.

Az 1935-ben életbelépett rendelkezések az eddigi kötöttségeket lazítják és az új szabályozásban az eddigi lényeges elemek közül a minimális termelői árra vonatkozó rendelkezések lépnek előtérbe. (85.290/1935. F. M.)

1939-ben a földművelésügyi miniszter felhatalmazást nyert arra, hogy a tej jobb értékesítésének és jobb minőségének biztosításával kapcsolatos kiadások céljaira minden liter tej után 1.5 filléres díjat szedhet. (3550/1939. M. E.)

Ezek a rendelkezések, ha jóllehet meglehetősen merészvonalúak is voltak, semmi esetre sem álltak elszigetelve Európában. Az angol tejjgazdaság érdekében is tettek például olyan erélyes intézkedéseket, amelyeket az angol szaksajtó egyenesen az angol mezőgazdaság bolsevizálásának nevezett. Dánia tejtermelésének és tejjpiacának rendezése érdekében 14.000 tehenét áldozta fel. Svájc 1933-ban 6 millió frankot áldozott tejtermelése megmentésének érdekében, Ausztrália pedig a munkanélküliség leküzdésére szolgáló alaphól 100.000 fontot osztott szét a gazdák között.

Kritikus szemmel vizsgálva a tejipar érdekében tett magyar erőfeszítéseket, lehet vitatkozni afelett, hogy a gazdasági szabadságnak ilyen merész megszorítása nem volt-e túlzott, de nem vitás az, hogy, amennyiben a kormányzat ezekben a válságos években a szabad tejforgalom rendszere mellett tart ki, olyan áruhanás áll elő a tejjpiacon, amely szépen fejlődő szarvasmarha-tenyésztünket teljesen tönkretette volna. A szabad tejforgalom idején a termelői és fogyasztói tejárak közötti árrés literenként 16.4 fillér

volt, ami 1935-ra 7.4 fillérre csökkent. Dacára annak azonban, hogy a termelő éppen eme árrés csökkenése folytán mind nagyobb és nagyobb termelői árhoz jutott, 1935-ban sikerült még a fogyasztót is előnyökben részesíteni, amennyiben a fogyasztói tejár 54 fillérről 52 fillérre csökkent. Ugyancsak a rendszer előnyül tudható be, hogy a vajexport támogatása révén sikerült vajtermékeink színvonalát is annyira felemelni, hogy a londoni vajbörzén a magyar vajat lényegesen magasabban jegyezték, mint az addig ott legdrágábban fizetett és nagyon keresett új-zélandi vajat.

A gabona és tejtermelés problémáin kívül a *paprika*-termelés, feldolgozás és értékesítés kérdéseivel is kellett foglalkoznia kormányzatunknak, mert kormányzati beavatkozás nélkül ezek a gazdasági ágak igen nehéz helyzetbe jutottak volna. A gazdasági intervencionizmus e téren olyan erős volt, hogy a kormányzat a termeléstől az ipari feldolgozáson keresztül az értékesítésig a paprikagazdálkodásnak szinte minden fázisába beleavatkozott.

Különösen Szeged és Kalocsa vidékének lakossága foglalkozik nagy mértékben paprikatermeléssel és feldolgozással. Az 1935. év folyamán Szegeden és vidékén 8000 holdon, Kalocsán és vidékén pedig 6000 holdon folyt a paprikatermelés. A két vidéken együttvéve 12—15.000 emberre rugott a paprikatermelők száma, akik közt sok volt a kisember.

A paprikával foglalkozó érdekeltségek által munkához jutatottak száma pedig az 1935-as esztendőben a 80.000-et is elérte.

A termelés szabályozása érdekében a házi szükséglet céljaira történő termelést kivéve, a kormányzat a paprikatermelést engedélyhez kötötte. Ezenkívül Szeged, valamint Kalocsa környékét a kormány zárt területnek minősítette, amelyen belül csak az kaphatott termelési engedélyt, aki bizonyos feltételeknek eleget tett, így például ha a kérvényező a múltban folytatott már e zárt területek határain belül fűszerpaprikatermelést és amennyiben a termelésre felhasználni kívánt területet a hivatalos talajvizsgálat erre alkalmasnak minősítette. Az e vidékeken mindinkább fejlődő paprikatermelés érdekeinek védelmében, e területeken kívül új engedélyt nem adtak ki.

A fűszerpaprikatermelőket két szövetségbe tömörítették, amelyeknek szervezeti és ügyviteli szabályzatát a minisztérium állapította meg. (1890/934. M. E., 1900/934. M. E. és 52.000/934. F. M. számú rendeletek.)

A paprikatermelésen kívül a paprikaórlás is a földművelésügyi miniszter engedélyétől függ. Az engedélyt csak olyan malom

kapja meg, amely bizonyos műszaki feltételeknek megfelel. (121.300/936. F. M.)

A kormányzat a fűszerpaprika feldolgozásának, minősítésének és forgalombahozatalának kérdésével is foglalkozott és e tárgyban kiadott rendelete úgy intézkedik, hogy a kész termékek minőségük és fajtájuk szerint öt csoportba soroztassanak. (27.000/936. F. M. sz. rendelet.) Örölt paprikát külföldre kivinni csak állami minősítőjeggyel szabad.

A legérdekesebb azonban a paprikaértékesítés szabályozása! E rendelkezésnek alapgondolata és célja az volt, hogy az egész paprikatermés államilag irányított szervezet kezébe jusson, amely a belföldi kb. 200 vagonnyi termelést bizonyos összeggel megterheli és az így befolyó összegeket, amelyek néhány milliót tesznek ki, a kivitel támogatására használják fel. E gondolatnak adott testet a 4650/1956. M. E. rendelet, mely szerint a fűszerpaprikának megvásárlásával és kereskedelmi forgalomba bocsátásával a Szegeden és Kalocsán létesítendő fűszerpaprika-termelő és értékesítő szövetkezetek útján a magyar földművelésügyi miniszter által kijelölt szövetkezeti központ foglalkozik. E rendelet ezenkívül felhatalmazza a földművelésügyi minisztert arra, hogy a paprikanagykereskedői és fogyasztói árat a belföldi forgalom számára megállapítsa.

A kiviteli tevékenység is teljesen állami ellenőrzés alatt áll (104.100/1956. F. M.). E szerint a rendelet szerint fűszerpaprikát csak vizsgálati bizonyítvány alapján szabad külföldre szállítani. Fuvarozási vállalataink csak akkor vehetik át a külföldre irányított paprikaküldeményt, valamint a vámhivatalok csak akkor vámkezelik ezeket, ha e küldemények megfelelő vizsgálati bizonyítvánnyal el vannak látva. A 7720/1937. M. E. sz. rendelet kötelezte a paprikanagykereskedőket arra, hogy gazdasági évenként legalább 170 vagon paprikaórleményt vegyenek át abból a célból, hogy azt belföldön értékesítsék.

Az országnak 1958-ban bekövetkezett területi gyarapodása következtében visszatért Magyarországhoz az Érsekújvár-vidéki paprikatermelő terület, s így szükségessé vált ezt a területet is bekapcsolni a paprikaértékesítés rendszerébe.

E rendszerrel szemben is számtalan kifogást hangoztattak. Kifogásolták, hogy e rendszer folyamánaképpen a zugkereskedés termékeny talajra talál. Voltak, akik e rendszer következményeképpen az áru minőségének romlását állapították meg, mivel senki sem igyekezett az előírtnál jobb minőségű árut előállítani. Kétségtelen azonban az, hogy voltak érdemei is e rendszernek,

különösen a kiviteli tevékenység igen jelentős felfokozása terén. Ez a teljesítmény mindenesetre figyelemreméltó még akkor is, ha időközben a paprikakivitel árai visszaestek és ha ennek a jelentős eredménynek egy része annak számlájára írható, hogy a spanyol polgárháború révén a spanyol paprika versenye elmaradt.

E paprikagazdasági-rendszer ellenzői igyekeztek szabadabb értékesítési rendszerek mellett lándzsát törni, a teljes gazdasági szabadság helyreállítását azonban kevesen tartották kívánatosnak és legalább is minimális árak bevezetését, exportprémiumok adományozását, vagy kondíciókartel-egyezmény megkötését ajánlották.

A gabona-, tej- és paprika-termelés támogatásán kívül az *olajosmagvak* termesztésénél is találunk számos olyan kormányzati beavatkozást, amely jóllehet az ipar frontján született meg, mégis az ipari életen kívül a mezőgazdaság viszonyait is nagymértékben befolyásolta. Az olajosmagvak közül a hazai mezőgazdaság szempontjából a napraforgó-, len-, ricinus-, repce- és a szójamat játszanak különösebb szerepet. Hazánkban olajosmagvak termesztésével már régen foglalkoznak, azonban azok termesztésére különös gondot kormányzatunk nem fordított. Olajosmagvak hazai földben való termesztésének fontossága különösen akkor vált időszerűvé, midőn már nem volt módunkban e cikkekben fennálló szükségletünket külföldről zavartalanul fedezni.

A napraforgómag kellő értékesítésének biztosítása érdekében a kormány az utóbbi években kötelezte a három legnagyobb növényfeldolgozó gyárunkat, hogy az egész belföldi termelést megfelelő magas áron vegye át és vásárolja meg azt a finomítatlan olajat is, amelyet vidéki olajütő malmaink állítanak elő. Evvel szemben külföldi nyersanyagot (koprát, halzsírt stb.) csak az hozhat be, aki azt igazolni tudja, hogy megfelelő mennyiségű hazai nyersanyagot már megvásárolt. Az iparnak ezenkívül vállalnia kellett a kivittel kapcsolatos terheket is.

A lenmagtermelésnek különösen az adott lendületet, hogy Németország 1933-ban nagyobb mennyiségű lenmagnak meghatározott áron való átvételére ajánlatot tett. Ettől kezdve a magyar lenolajfeldolgozó gyárak és lenmagtermesztő gazdáink között megállapodások jöttek létre, melyek alapján sikerült mezőgazdáinknak hasznothajtó árat biztosítani.

Hasonló módon sikerült ricinusmag termesztésünket is felendíteni. Nincs egy évtizede annak, hogy az Állami Olajsajtoló

Üzem megfelelő hasznothajtó árak ajánlásával gazdáinkat abba az irányba szorította, hogy foglalkozzanak ricinus termesztésével. Ez az akció később kiszélesedett, úgyhogy ma már hazai növényolajfeldolgozó iparunk több üzeme, élén az Állami Olajsajtoló Üzemmel, jelentősen kiterjesztette a ricinusmag termesztésére irányuló szerződések rendszerét.

Növényolaj-feldolgozó iparunk ezeket a jórészt magasabb árak vállalásában kifejezésre jutó terheket csak úgy volt képes vállalni, hogy — miként az előzőkben említettük — a kormányzat különböző olajos magvak előállításával kapcsolatban új vállalatok alapításának korlátozására vállalkozott.

2. Ipari termelés védelme.

Az előzőkben láthattuk, hogy a kormányzat a mezőgazdasági iparok életét gyakran szabályozta avval a céllal, hogy a mezőgazdaságon segítsen. Ezeknek az előző fejezetben ismertetett intézkedéseknek gondos tanulmányozása közben számos olyan intézkedést találunk, amely a malom, tej, paprika és növényfeldolgozó ipar érdekeit szolgálva, a mezőgazdasági érdekeken túlmenőleg, kifejezetten ipari érdeket mozdít elő.

Azoknak az eszközöknek ismertetését, amelyeket a magyar gazdasági törvényhozás iparfejlesztés neve alatt foglal össze, a későbbiekben a gazdaságpolitikai eszközökről szóló fejezetben fogjuk ismertetni. Ehelyütt azonban néhány olyan intézkedésre kívánjuk a figyelmet felhívni, amelyek nyilvánvalólag szintén az ipari termelés védelme érdekében születtek meg. Már az 1878 : XXIV. törvénycikk lehetővé tette azt, hogy az adó olyan szesz után, amelyet ipari célokra használnak, visszatéríthető legyen. Ugyancsak a továbbfeldolgozó ipar érdekeinek szem előtt tartásával rendelkezett az 1888 : XXIV. törvénycikk a szesz nem ipari célokra szolgáló felhasználását kizáró denaturálása érdekében. Az 1899 : XX. törvénycikkben pedig a kormány felhatalmazást nyert arra, hogy olyan ipari vállalatoknak, amelyek alkoholtartalmú gyártmányokat exportcélokra készítenek, adómentes szesz beszerzését engedélyezhesse.

Az ipari termelés védelme érdekében munkálkodó iparpolitikánknek különösen nehéz feladata volt akkor, midőn a vasúti tarifapolitika tekintetében állást kellett foglalnia, a liszt, illetve gabona tarifájának szabályozása érdekében. Amennyiben ugyanis a gabona tarifáját alacsonyan és a liszt tarifáját magasan határozzuk meg, a gabona a budapesti piacra fog ömleni, s így a

budapesti nagymalmok jutnak foglalkoztatottsághoz. Fordított esetben pedig vidéki malmaink foglalkoztatását vagyunk képesek fokozott mértékben biztosítani.

A világgazdasági krízis alkalmával a kormányzat nem zárkozhatott el a gabona tarifájának csökkentésétől és mivel vidéki malomérdekeltségünk felfogása szerint a javuló gabonaáraknak megfelelően a gabonatarifát a liszttarifához viszonyítva nem kellő mértékben emelték, így e szerint a felfogás szerint budapesti malmaink előnyös helyzetbe jutottak. A kormányzati politika éleslátásának kellett ezt a kérdést a két szembenálló érdekeltség szempontjainak figyelembevételével a közérdeknek megfelelően megoldani.

3. Mezőgazdasági és ipari ellentétek.

Igen érdekes tanulmányozni azt, hogy a mezőgazdasági és ipari termelők táborának egymásközötti küzdelmei és e táborokon belüli érdekellentétek miképpen jelentkeznek a gazdaságpolitikai intézkedések tükrében. Az agrár és ipari termelők harcáról a legérdekesebb példákat a szeszipari törvényhozás adja.

Az 1868 : XVI. t. c., azaz az 1867. évi kiegyezés utáni első szeszadótörvényünk a szesz megadóztatásának alapjául a cefrézési ürt vette és ennek alapján állapították meg az adózás szempontjából érvényesülő átalányösszegeket. Ez az adóztatási politika, amely látszólag egyenlő mértékkel nehezedett a szeszfőzdek minden kategóriájának vállaira, a gyakorlatban tulajdonképpen előnybe helyezte a nagyipart, amennyiben a nagyipari szeszgyárak tulajdonosai kellő mennyiségű tőkével rendelkeztek ahhoz, hogy üzemeiket modernizálják és különösen a cefrézési időtartam leszorításával ugyanazon cefrézési ürt segítségével mind több és több szeszt voltak képesek előállítani. Így a kisebb mezőgazdasági szeszfőzdek mindinkább érezték a látszólag egyenlő, ténylegesen egyenlőtlen elbánásnak minden hátrányát. Az ipari és mezőgazdasági szeszfőzdek küzdelmében az ipari szeszgyárakkal szemben a mezőgazdasági szeszfőzdek hangoztatták azt, hogy velük szemben a kormányzati politika igazságtalan mértékkel mér. Ezek a küzdelmek kezdetben csak arra irányultak, hogy a mezőgazdasági és ipari szeszgyárak közötti termelési keret úgy határozottassék meg, hogy abból a mezőgazdasági szeszgyáraknak mind több és több jusson. Később azonban az agrártörékvések a szeszjövedéket bevezető 1938 : XXX. törvénycikkkel teljes diadalt arattak, mely törvénycikk a későbbiekben ismertetendő módon lehetőséget nyújtott az ipari szeszgyárak teljes kisajátítására.

A mezőgazdasági szesztermelésnek ezután a kárpátaljai terület visszacsatolásával újabb versenyproblémája támadt. Ezzel a területtel ugyanis három nagyipari falepárló telep tért vissza Magyarországhoz, melyek jelentős mennyiségű faszeszt (metilalkohol) termelnek. Ez a faszesz épúgy alkalmas a benzinbe való bekeverésre, mint például mezőgazdasági szeszgyárainknak produktuma (etilalkohol). A szesszel kevert benzinbe (motalkóba) 1% metilalkohol bekeverése lehetővé teszi az egész magyar faszesztermelés-felesleg elhelyezését.

Ahogy a mezőgazdaság által termelt anyagokból előállított szesznek versenytársaként jelentkezik a faszesz, éppenígy a cukornak is támadt a cukor ízét megközelítően helyettesíteni képes versenytársa, a Fahlberg által 1889-ben felfalált saccharin. E kérdésnek rendezésére azaz a saccharin megfelelő adóteherrel való sújtására az 1912:XXII. t.-c. vállalkozott és egyúttal felhatalmazza a pénzügyminisztert arra is, hogy a mesterséges édesítőszer gyártását és további feldolgozását megfelelő feltételek és rendszabályok mellett, magánvállalkozónak megengedhesse.

Mezőgazdasági iparunk söripari ágazatának prosperitását kétségtelenül elősegítették azok a természeti csapások, amelyek elsősorban a filoxérának terjedése révén bortermelőinket érték. E kérdés rendezésénél természetesen gazdaságpolitikánknak a szőlő- és borgazdaság oldalán kellett beavatkoznia.

De nemcsak a mezőgazdasági és ipari tábor között találunk olyan szakadékokat, melyek a két tábort egymással szembe állították, hanem az agrártáboron belül is látunk heves küzdelmeket. Gondoljunk csak ehelyütt a margarinnak és vajnak küzdelmére! E kérdés rendezése érdekében avatkozott be a kormányzat akkor, midőn az 5000/1935. M. E. rendelet révén a földművelésügyi miniszter az érdekelt miniszterekkel együtt felhatalmazást nyert arra, hogy margarinnra és mesterséges ételzsírokra járulékot vethessen ki és azoknak gyártását és forgalombahozatalát szabályozhassa.

II. Fogyasztás.

A fogyasztással kapcsolatos jelenségek vizsgálatánál figyelembe kell vennünk azokat az erőfeszítéseket, melyeket az árpolitika tett a fogyasztás érdekében, azonkívül mindazokat a törekvéseket, amelyekkel a kormányzat az áru minőségét kívánta megoltalmazni, különösen az áruhamisítás elleni kíméletlen fellépésének segítségével. Ezenkívül nem lesz érdektelen egy pillantást vetni azokra a fogyasztási területekre is, amelyek a mezőgazdasági ipar új terjeszkedési területei lettek.

1. Árpolitika.

A kormányzat, különösen a háború utáni korban, nem szemlélhette a liberális gazdasági politika kényelmes szemszögéből az eseményeket, hanem mind sűrűbben állást kellett foglalnia az árkérdés tekintetében. Különben a kormányzat a mezőgazdasági iparágakba adóügyi politikája segítségével az áralakulást illetőleg már a világháború előtt is gyakran igen hatékonyan bele-nyúlt.

A mezőgazdasági iparok produktumainak árszabályozása érdekében tett intézkedésekről tanulmányunk későbbi fejezetében kívánunk megemlékezni, ott, ahol a gazdaságpolitikai eszközök boncolására vállalkozunk. Ehelyütt csak példaképen jelezni kívánjuk azt, hogy kormányzatunknak mily mérhetetlenül nehéz feladatokkal kellett megküzdenie akkor, midőn a belső fogyasztásnak 1.28 P-nyi árat kellett fizetnie 1 kg cukorért, ugyanakkor, mikor kereskedelmünknek a svájci exportpiacon csak alig 8 fillért sikerült egy kiló cukorért kapnia.

2. Az áruminőség oltalma.

Ugyancsak a fogyasztók érdekeit szolgálják azok az erőfeszítések és ezeknek nyomán megszületett jogszabályok, melyek az áru megfelelő minőségét biztosítják, illetve oltalmazzák. E cél érdekében legfontosabb eredmények a hamisítás elleni küzdelem kapcsán születtek meg. A hamisítás megakadályozása természetesen legfontosabb az élelmezés terén. A hamisítás elleni küzdelem egyúttal nemcsak arra alkalmas, hogy az áruk megfelelő minőségét biztosítsa, hanem az üzleti tisztesség megerősödését is szolgálja és amennyiben ezek a törekvések élelmiszerekre vonatkoznak, az egészségvédelem érdekében is (betegségek elleni küzdelem, nagyobb tápértékű élelmiszerek forgalomba hozatala) jelentős eredmények érhetők el. A hamisítás megakadályozása érdekében vagy magát a hamisítást tilalmazzuk, vagy pedig a hamisított cikkek árusításánál állíthatunk fel gátló rendelkezéseket. De bármelyik rendszerhez is forduljunk, céljainkat nagymértékben elősegíti, ha módunkban van rendelkezni az áruk összetétele, minősége és megjelölése tekintetében.

E céloknak érdekében már a közegészségügy rendezéséről szóló 1876: XIV. törvénycikk is intézkedett. E törvény 14. §-a megtiltja ártalmas gyümölcsnek, gombának, valamint minden romlott, hamisított vagy ártalmas anyagokkal kevert tápszernek és italoknak árusítását. Amint láthatjuk tehát, e törvény nem ma-

gát a hamisítást tilalmazza, hanem a hamisított tápszereknek és italoknak forgalombahozását. A hamisítás elleni küzdelemre a magyar büntetőtörvénykönyvet becikkelyező 1878: V. törvény-cikk 314. §-a is vállalkozik, amely a következőképpen rendelkezik: „Aki a közfogyasztás tárgyait képező s elárúsításra vagy szétosztásra rendelt élelmicikkek közé az egészségre ártalmas anyagot kever vagy kevertet, úgyszintén az, aki az ekként meg-hamisított vagy életveszélyes élelmicikkeket elárúsítás vagy szétosztás céljából boltjában vagy más áruhelyen vagy raktárban tartja: közegészség elleni vétséget követ el.”

Ezek után az előzmények után hozta meg a törvényhozás a hamisítás elleni küzdelemnek legfontosabb jogszabályát, az 1895. évi XLVI. t.-c.-et. E törvény 1. §-a szerint már nemcsak a hamisított áru forgalombahozatala tilos, hanem tilalom alá esik maga a hamisítás is. Ha áttekintjük azokat a cikkeket, amelyekre a törvény vonatkozik, megfigyelhetjük, hogy a törvény nomenklaturája nem terjed ki minden élelmiszere, másfelől találunk a felsorolásban olyan cikkeket is, amelyek nem tartoznak az élelmiszerek kategóriájába. E törvény a hamisításon és a hamisítvány forgalombahozásán kívül tilalmazza a mezőgazdasági termények, termékek vagy cikkek hamisítására alkalmas anyagoknak e célra való hirdetését, vagy e célra való forgalombahozását is. Tilalom alá vonja a törvény és büntetést állapít meg azzal szemben is, aki mezőgazdasági terményeket, termékeket vagy cikkeket, habár azok nem is hamisítottak, oly elnevezés alatt, vagy oly megjelöléssel árul, illetve hoz forgalomba, mely azokat természetük és származásuk szerint valósággal meg nem illeti.

E törvény hamisítási tilalma a törvény meghozatalakor a következőkre terjedt ki: tej és tejtermékek, állati és növényi zsírok, zsiradékok, olajneműek, továbbá gabona, liszt és az ebből készült tésztaeműek, méz, paprika, általában vető- és fűmagvak, abrak-takarmány és trágyaneműek. Mivel e törvény szerint a földművelésügyi miniszter felhatalmazást nyert arra, hogy ha az ebben a törvényben említett cikkeken kívül egyéb cikkek hamisításának tilalmazása válnék szükségessé, ezek iránt rendeleti úton intézkedhessék, később a földművelésügyi miniszter élt is ezzel a jogával és számos egyéb cikket vont a törvény hatálya alá. Ezekről a cikkekről az alábbiakban meg fogunk emlékezni.

A borhamisítás elleni küzdelemre a törvényes intézkedéseknek külön csoportja szolgál. A hamis borral való üzérkedés meg-gátlása érdekében már 1876-ban terjesztett be egy képviselő törvényjavaslatot. E kezdeményezés után egymást érték a tanács-

kozások, amelyek végre azt eredményezték, hogy megszületett az 1893 : XXIII. törvénycikk a mesterséges borok készítésének és azok forgalombahozatalának tilalmazásáról.

Az 1908 : LXVII. törvénycikk a bor, törköly, pezsgő és habzóborok hamisítása tekintetében intézkedik, mely jogterületnek legutóbbi összefoglaló rendezését az 1936 : V. törvénycikkbe iktatott új bortörvény tartalmazza.

A hamisításnak durva formáival — a tejhamisításokat leszámítva —, midőn például cukorba gipszet, paprikába téglaport kevernek, ma már mind ritkábban találkozunk, evvel szemben gyakrabban történik meg, hogy olyan hamisítási eszközökhöz nyúlunk, melyek révén az árunak magasabb értékét, táplálóbb tartalmát igyekeznek elhitetni. Így pl. találkozunk esetekkel, hogy a tarhonyát sárgára festik, a selejtes málnából készült málnaszörpöt pirosra színezik stb. Általában azonban alepelvként említhetjük meg, hogy nem hamisítás silányabb minőségű árunak előállítására; a hamisítás ténye csak ott kezdődik, ha ezeket magasabb minőségű áruként kívánják értékesíteni.

Annak a célnak érdekében, hogy a kereskedelem megfelelő minőségű áruval láttassék el és ilyen áruk kerüljenek forgalomba, hatékony fegyvernek kínálkozott a tisztességtelen versenyről szóló 1923 : V. törvénycikk. A törvény általában a tisztességtelen versenynek minden megnyilvánulásával szemben felveszi a küzdelmet, de ennek az általános törekvésnek keretén belül példázva felsorol néhány olyan esetet, amelyek feltétlenül a törvény rendelkezéseibe ütköznek. Az itt tárgyalt témakörnek szolgálatában különösen az a joggyakorlat áll, amely a reklámszédelgés, bitorlás és utánzás esetével kapcsolatban született meg. Különösen alkalmas a megtévesztésre ugyanis az, ha az eladó a bitorlás és utánzás útjára lépve, az előállítási mód, az áru eredete, vagy a felhasznált nyersanyagok tekintetében vezeti félre a vevőt. E tekintetben különösen fel kell hívnunk a figyelmet arra az igen érdekesen kialakult joggyakorlatra, mely megvonja a határvonalat abban az irányban, hogy egy cikk eredetét meghatározó jelző (pl. frankfurti virsli) mikor válik olyan minőségmeghatározóvá, amelynél jogosan nem kívánhatjuk már, hogy a jelző szószerint fejezze ki az illető cikk eredetét. E kérdés elbírálásánál azonban joggyakorlatunk igen szigorú és minden eszközzel igyekszik megvédeni az eredetmeghatározó jelző alapjelentését és csak olyan esetekben engedékeny, ahol, miként azt a frankfurti virsli esetében is láttuk, a jelzőnek eredetmeghatározó értelme már teljesen elkopott.

Széleskörű felhatalmazást kapott a kormányzat az 1922 : XII. törvénycikkbe iktatott első ipartörvénynovella 58. §-ában, mely szerint: „a kereskedelemügyi miniszter az érdekelt miniszterekkel egyetértően rendelettel mindazokat a rendelkezéseket megteheti, amelyek a közérkölc, s köz- vagy állategészség, közbiztonság, köz-és tűzrendészet követelményeinek, valamint a honvédelem érdekeinek megóvása céljából múlhatatlanul szükségesek. Az említett közszempontokból ártalmas vagy veszélyes anyagoknak és fegyártmányoknak feldolgozását, árucikkeknek forgalombahozását korlátozhatja, feltételekhez kötheti, esetleg el is tilthatja.“

Ezekután tekintsük át azokat a konkrét rendelkezéseket, amelyek a fentiekben felsorolt jogszabályokban gyökereznek. E felsorolásnál legcélszerűbb lesz először azokat a cikkeket megemlíteni, amelyek az élelmiszerhamisításról intézkedő 1895 : XLVI. törvénycikkben már felsoroltattak, majd azokat a többi élelmiszercikkeket említjük meg, amelyek e törvény felsorolásában nem szerepeltek és végül azokat a cikkeket, amelyek egyáltalában nem élelmiszerek.

Több rendelet intézkedik a tejiparban űzött hamisítások megakadályozásáról. Így a rendeletek pontosan meghatározzák a tej, tejfel, tejszín, aludttej fogalmát, a pasztörizált tej, tejpör és szénsavas tej előállításának és forgalmának módját. A háború utáni korban az úgynevezett „beállított tejnek“ forgalma is korlátoztatott, azaz e rendelkezés kiadása óta tilos a jobb minőségű teljes tej összetételét vízzel, vagy vizezett tejnek hozzáadásával, avagy a vizezett tej összetételét jobb minőségű teljes tej hozzákeverésével, megszabott határértékre „beállítani“. De intézkedés történt az olyan tejnek forgalma tekintetében is, amely a teljes tej kellékeinek egyébként megfelel ugyan, azonban zsírtartalma a teljes tejure megszabott határértéket el nem éri (gyenge tej).

Különböző visszaélések arra késztették a kormányt, hogy a tejtermékekkel kapcsolatban is rendeletileg intézkedjék és így a liptói túró hamisításának megakadályozása érdekében részletes intézkedés történjék.

Az állati és növényi zsírok, zsiradékok és olajneműek hamisításának megakadályozása végett is számos rendelkezés látott napvilágot, így a műételzsírok gyártásáról, olajneműek megjelöléséről, a margaringyártásról és mesterséges konzerváló szerrel történő tartósításáról.

A lisztipar terén különösen a lisztfehérítő, valamint lisztkezelő szereknek eltiltása vált szükségessé. A tésztaiparban pedig a tésztafélek festésének tilalmazásáról kellett intézkedni.

A mézzel űzött visszaélések arra készítették a kormányzatot, hogy a méz forgalmát is szabályozza.

A paprika osztályozásáról, szokványos paprikaáruk megállapításáról szintén számos rendelet jelent meg.

Az élesztő ugyan nem szerepel azok között a cikkek között, amelyekről már az 1895 : XLVI. törvénycikk megemlékezett, mindazonáltal e cikkel űzött hamisítások megakadályozása érdekében a kormányzatnak más törvényes felhatalmazás alapján rövidesen intézkednie kellett.

Már az előzőekben megemlékeztünk azokról a jogszabályokról, amelyek a borhamisítás tilalmazása és a mesterséges borok előállítása tekintetében törekedtek rendet teremteni. E helyütt csak azt kívánjuk az előadottakhoz még hozzáfűzni, hogy ez irányú jogszabályaink különösen a bor kezelésénél megengedett eljárások, az egyes borvidékek meghatározása, a tokaji bor védelme és típusborok, csemegeborok, pezsgők, habzó borok, törkölyök, borpárlatok és gyógyborok tekintetében intézkednek és igyekeznek kijelölni azt a határt, amelyen túl a termelőnek, előállítónak és forgalombahozónak a bor mesterséges kezelésében mennie nem szabad.

Ezenkívül még számos rendelet intézkedik az árpakávé, pót-kávé, kávépótlék, fagylaltkészítés, gyümölcslevek romlástól való megóvása, valamint a kakaó és csokoládé minőségének, nemkülönben forgalmának szabályozása tárgyában.

A hamisítások tilalmazásáról szóló 1895 : XLVI. törvénycikk alapján élelmiszereken kívül még a rézgálic, valamint a világháború alatt a textilipar és textilipari szakszerek forgalmának szabályozása is megtörtént.

3. Új fogyasztási lehetőségek.

Nem kívánunk részletesebben foglalkozni azokkal az új fogyasztási lehetőségekkel, amelyek elsősorban az élelmiszeripar területén jelentkeztek, de amelyek nem váltottak ki gazdaságpolitikai intézkedéseket. Evvel szemben igen érdekesek azok a szesziparral kapcsolatos intézkedések, melyek a szeszfogyasztás fokozásának kérdésével kapcsolatosak. Akkor, midőn az államkincstár lépésről lépésre engedményeket tesz és a legkülönbözőbb ipari célokra, mint pl. ecetgyártásra, főzésre, fűtésre, tisztításra, világításra, valamint tudományos célokra is adómentes szeszfelhasználást engedélyez, tulajdonképpen a szeszfogyasztásnak új és új alkalmazási területeit nyitja meg. Természetesen a

kinestári érdekek védelmében az adómentes használatra szánt szeszt előbb denaturálni kell, hogy ezáltal emberi használatra alkalmatlanná váljék.

Legújabb időben különösen az autóparral kapcsolatban sikerült a szesziparnak jelentős mérvű foglalkoztatását elérni. Így például ma már automobil-motorok hűtővizének befagyástól való megóvására szintén használnak fel szeszt. De mi ez a szeszfogyasztás ahhoz a hatalmas méretű szeszfogyasztáshoz képest, amely a szesznek a motorhajtó anyagokhoz való hozzákeverése révén adódik! A jelenlegi pénzügyi előírások szerint a motorok hajtására szánt benzint oly módon kell szesszel keverni, hogy 100 kg keverékben 80 kg nehézbenzin és 20 kg szesz legyen.

A szesznek motorikus célokra való felhasználása nem régi keletű. 1926-ban az Országos Szeszértékesítő Rt. vetette fel ezt a kérdést a kormányzat előtt, míg végre is hosszú vajadás után 1929-ben megszületett az a rendelet, amely a szesznek motorhajtó anyagokba való bekeverését kötelezőleg előírja. E rendelet megszületésének idejében kizárólag a mezőgazdaság érdekeit szolgálta, hogy ennek segítségével szesziparunk és rajta keresztül a mezőgazdaság nagyobb foglalkoztatáshoz jusson. Időközben azonban a modern technika lényegesen megváltozott és ma már az úgynevezett nagyobb kompresszió-viszonyú motoroknak építése megkívánja, hogy olyan anyagok kevertessenek a benzinhoz, melyek ennek magasabb kompresszióval való igénybevételét lehetővé teszik. Ezekkel a követelményekkel, illetve kívánalmakkal rendelkezik a szesz, úgyhogy ennek alkalmazása most már motorteknikai szempontból is nagy értéket jelent. De nagy jelentősége van a szeszfelhasználásnak azáltal is, mert a hazai ásványolajainkból termelt nyersanyag szintén megkívánja bizonyos mennyiségű szesznek a motorhajtó anyaghoz való hozzákeverését.

Az itt felsoroltakon kívül azonban számos olyan lehetőség veti előre árnyékát, amelyek a szesziparnak fokozott foglalkoztatását jelenthetik. Így szó lehet a motorhajtó anyaghoz hozzákevert szesz arányszámának növeléséről, a műgumiipar bevezetése révén előálló többletfogyasztásról. Amint ezek a lehetőségek meg fogynak nyílni, természetesen gazdaságpolitikánk új intézkedésekkel fogja egyengetni e lehetőségeknek útját.

III. Szociálpolitika.

A magyar jogalkotás a közösség termelési és fogyasztási problémáin túlmenően sohasem tévesztette szem elől annak az egyén-

nek problémáit, aki akár a termelésben nagy anyagi erejű versenytársai mellett szerény vagyona támaszkodva igyekszik mindennapi kenyerét kiküzdeni, akár pedig az iparvállalatok keretén belül, mint tisztviselő, vagy munkás törekszik megélhetéshez jutni. A fogyasztás érdekében tett intézkedések természetesen ezeknek a gazdasági szervezetben résztvevő kis egzisztenciáknak és alkalmazotti viszonyban állóknak szociális érdekeit épűgy szolgálták, mint azoknak a millióknak érdekeit, akik az egészséges fogyasztási politika áldásait az országban élvezhették.

Az egészséges fogyasztási politika hatásain túlmenőleg az alkalmazotti viszonyban állók részére mérhetetlen nagy jelentőségű lépés volt az 1937 : XXI. törvénycikk becikkelyezése, mely a munkaidő, a legkisebb munkabér és évenkénti fizetéses szabadság tekintetében rendelkezett. A munkaidő tekintetében természetesen már régebbi törvényeink is intézkedtek, így különösen az 1884 : XVII. törvénycikkbe iktatott ipartörvény, de a napi 8 órai, illetve hetenkénti 48 órai munkaidő mégis evvel a törvénnyel nyert Magyarországon polgárjogot. A törvény a mezőgazdasági ipar ágazatai közül ezideig a sör, maláta, húsipar, szalámi-gyártó ipar, a molnáripar, valamint a tésztagyártóipar munkaideje tekintetében már végrehajtást nyert. A legkisebb munkabérek tekintetében a szalámi és húskonzervgyártó iparban, valamint a sütőiparban jelentek meg rendeletek, melyek szintén az 1937 : XXI. törvénycikkben foglalt felhatalmazáson alapulnak. A sütőiparban a béreket kereskedelmi és iparkamaránként bizonyos eltéréssel állapították meg. A bérmegállapítás a molnáriparban kezdetben szintén úgy történt, hogy az egyes legkisebb munkabértételek kamaránként változók voltak, később azonban áttértek a legkisebb bérek országos hatályú rendezésére.

A cukoriparban a legkisebb béreket nem jogszabály állapította meg, hanem ezek tekintetében a cukorgyárosok egyeztek meg egymással, amely megegyezést a minisztérium hallgatólagosan tudomásul vette.

Figyelemmel a sütőipari munkának az egészségre veszélyes voltára, a magyar törvényhozás törvénybe iktatta az 1923 : XV. törvénycikket, mely a fiatalok foglalkoztatását, a munkaidőt, munkaszüneteket stb. részletesen szabályozza.

A mezőgazdasági ipar különböző üzemeiben foglalkoztatott munkásoknak érdekeit nagyban szolgálják a szociális biztosítással foglalkozó törvényeink, melyekkel kapcsolatban kifejlődött joggyakorlat szerint ezeknek az üzemeknek munkásai a magasabb juttatásokat nyújtó ipari szociális biztosító intézményeknek lehetnek tagjai.

A magyar törvényhozás azonban az alkalmazottakon kívül mindig gondoskodott a kisegyszisztenciákról is. Ezeket a törekvéseket láthatjuk például azokról az intézkedésekből, amelyek lehetővé teszik azt, hogy a termelési adó alá eső szeszfőzdelekben gyakorolt szeszfőzés alkalmával a kisegyszisztenciák különlegesen méltányos elbírálásban részesüljenek. (Úgynevezett kisüst kérdés.) A keresztény kisegyszisztenciák védelme érdekében pedig az utóbbi években különösen nagy erőfeszítések történtek. (Pl. öcetipari jogosítványok keresztény kisegyszisztenciák juttatása.)

C) ESZKÖZÖK.

Az előző fejezetben felsorolt gazdaságpolitikai céloknak szemügyre vétele után fordítsuk figyelmünket azok felé az eszközök felé, amelyekkel e célok érdekében munkálkodnunk lehet.

E vizsgálat során a szervezési politika eszközeinek legkülönbözőbb fajtáival találkozunk. De ezenkívül a szorosabb értelemben vett iparfejlesztésnek, a termelési korlátozásoknak (gazdasági numerus clausus, bizonyos ipari tevékenységek engedélyhez kötése, kontingentálások stb.), az árpolitikai intervencionizmusnak, kényszerkeverésnek, kiviteli politikának, valamint az áruminőség védelmében indított erőfeszítéseknek számos olyan gazdaságpolitikai eszközt kívánjuk felsorolni, amelyeket a magyar gazdaságpolitika — a gazdaságpolitikai célok változó szükségletéhez idomulva — igyekezett életrehívni.

I. Szervezési politika.

A szervezési politika eredményeit nem mindig az államhatalom segítségével éri el, hanem gyakran a társadalom szabad szervezkedési tevékenysége is kitűnő eredményeket produkál. Ebben az esetben az államhatalom e szabad szervezési tevékenységnek csak kereteit jelöli ki, illetve bizonyos mértékben irányítja.

Ennek az állításunknak igazolására nagyon érdekesek azok az erőfeszítések, amelyeket a magángazdasági élet igyekezett nagyobb üzemegységek kialakítása érdekében tenni. Vidéki malomiparunk például törekszik tevékenységi körét oly módon kiterjeszteni, hogy a malomtól függetlenül — gyakran attól néhány kilométeres távolságra —, úgynevezett lisztcsereelő telepeket állít fel, amelyek a malomnak mintegy üzletszerző csápjaiaként működnek, ahol a vidéki gazdák búzájukért kész lisztet kapnak cserébe és így ez a rendszer alkalmas arra, hogy a malom foglalkoztatását felduzzassza. Van ezenkívül vidéki malomiparunknak egy másik

módszere is, mely a foglalkoztatás felduzzasztását és ezen keresztül az üzem nagyság megnövekedését célozza, ez az úgynevezett „csúvározás“ rendszere, amely abból áll, hogy a malom kocsin küldi ki a tanyavilágba őrlőményeit, amelyeket a helyszínen, megfelelő átszámítási kulcs alkalmazásával búzára cserél át.

A kormányzat a tejipar rendezése során is igyekezett oda-hatni, hogy nagyobb üzemegységek alakuljanak. Erre vezethető vissza az 5890/1931. M. E. és a 2700/1932. M. E. sz. rendelet amaz intézkedése, hogy Budapest székesfőváros területén új tejipari vállalat létesítésére iparendelő csak akkor adható ki, ha a vállalat napi teljesítőképessége 10.000 litert elér.

Érdekes, hogy a söripárt érintő pénzügyi jogszabályaink viszont éppen a kisebb üzemeket kedvezményezik a nagyobb üzemekkel szemben, ugyanis sörfőzdéink annál nagyobb adóelengedésben részesülnek, mennél kisebb mennyiségben termelnek sört. Míg az első 10.000 extrakt hektoliter fok után az adóelengedés 20%, addig a további extrakt hektoliterfok után 15%, az extrakt hektoliterfoknak újabb 30.000-rel való emelése után csak 10% és amennyiben a termelés 30.000 extrakt hektoliterfokkal tovább emelkedik, az adóelengedés már csak 5%. (1916 : XXII. t.-c.)

A szervezés érdekében munkálkodó gazdaságpolitikánk az egyes üzemekkel kapcsolatos problémák rendezésén kívül gondoskodott arról is, hogy mezőgazdasági iparaink érdekképviselői frontja mielőbb kiépüljön. Már 1870-ben felváltja az osztrák császárság Répacukor Ipar Egyletét az Osztrák-Magyar Monarchia Répacukor Ipari Központi Egylet. 1895-ben pedig majdnem valamennyi gyár részvételével megalakul a Magyar Cukorgyárosok Országos Egyesülete. A Magyar Serfőzők Egyesülete már 1890-ben tömöríti az ehhez az iparághoz tartozó iparüzőket.

Különösen élénk szervezési tevékenység színhelye a malomipar. Ebben az iparágban a budapesti nagy malmok, majd a vidéki malmok külön szervezkednek. A vidéki szervezkedés sem halad egységes úton, hanem a nagyobb malmok külön igyekeznek érdekképviselőtről gondoskodni, míg a kisebb malmok az Országos Malomszövetség keretében találják meg érdekképviselőiket. Különösen élénk szervezési tevékenység indul meg a malomiparban, akkor, midőn az exporttevékenység lebonyolításával kapcsolatban kellett megfelelő szervezetről gondoskodni. Már 1931-ben az akkori kereskedelmügyi miniszter elhatározta, hogy a kivitel szabadságát megszünteti és csak azokat a malmokat juttatja exportlehetőséghez, amelyek 1929-ben ténylegesen foglalkoztak exportüzlettel. A kivitel lebonyolítása érdekében

alakult meg a Magyarországi Exportmalmok Szindikátusa. A szindikátus közvetlen megalakulásának oka a magyar—osztrák kereskedelmi szerződésben keresendő, mely szerződésnél fogva 8500 vagón liszt kivitelén osztozhattak meg a lisztexportálással foglalkozó malmok. A szindikátus tagjai között az exportquotákat az 1929. évi exporthelyettesítvények alapján osztották szét. A szindikátus később Ausztrián kívül Angliába és más államokba is végzett szállításokat. A szindikátusnak kiépített jogi személyisége nincsen, szervezeti szabályzatát a kereskedelemügyi miniszter hagyta jóvá. A szindikátusnak ezt a tevékenységét nem jó szemmel nézték vidéki malmaink, úgyhogy 1936-tól kezdve a szindikátusi tagokon kívül mind több és több vidéki malom jutott exportlehetőséghez. Ebben az elégedetlen légkörben született meg a Vidéki Középmalmok Exportegyesülete, melynek tagjai kizárólag keresztény vállalatok lehetnek. Ez utóbb említett exportegyesülésnek sikerült elérnie azt, hogy az utóbbi évek egyik legnagyobb lisztkiviteli lehetőségében már 70%-kal tudott részesedni.

Nagyon érdekes tejipari érdekképviselőink kialakulása. Tejipari érdekképviselőink frontja először a budapesti zárt fogyasztóterülettel kapcsolatban épült ki, midőn az 5000/1935. F. M. számú rendelet életre hívja a Tejtermelők Budapesti Szövetségét és a Tejipari Vállalatok Budapesti Szövetségét. E két érdekképviselői szerv azonban rövid életű volt, amennyiben a tejtermelők 1935-ben a földművelésügyi miniszter 6860/1935. F. M. számú rendelete alapján a Tejtermelők Országos Szövetségébe tömörültek. A tejfeldolgozó ipar tagjai pedig a Gyáripárosok Országos Szövetségének tejipari szakosztályában igyekeztek feltalálni érdekképviselőiket. A tejipari érdekképviselőtek felsorolásakor meg kell emlékeznünk az Országos Tejgazdasági Bizottságról is, melyet a 2700/1932. M. E. számú rendelet hívott életre, s amelynek keretében nemcsak a termelők, hanem a feldolgozó ipar képviselői is résztvettek.

Hazai cukorka- és csokoládéiparunk érdekképviselői szerveinek megteremtése arra az időszakra vezethető vissza, midőn ennek a fiatal iparágaknak a sokkal fejlettebb és sokkal kedvezőbb adóztatási rendszer mellett dolgozó osztrák gyárakkal szemben kellett felvennie a versenyt. Ennek a veszedelmes versenyhelyzetnek nyomására a cukorka- és csokoládéipar vállalatai megalakították 1903-ban az Országos Iparegyesület Cukorka Gyártási Szakosztályát, melynek tevékenysége később a csokoládégyártással bővült. Ezután ez az egyesülés, mint a Magyar Csokoládé és

Cukorkagyarak Szövetsége, az Országos Iparegyesület kebelén belül fejtí ki tevékenységét.

Az egyes üzemekkel és az érdekképviselési problémával kapcsolatos szervezési tevékenységen kívül nem lesz érdektelen figyelmünket kiterjeszteni arra a területre is, amely a szövetkezeti szervezkedéssel kapcsolatos. A magyar jogalkotás mindig különös gondoskodással fordult a szövetkezetek felé, csak így érthetjük meg azt, hogy a már fentebbiekben említett központi szeszfőzdek engedélyezésénél, amennyiben arra maguk a községek nem tartanak igényt, minden alakulatot és mindenkit megelőzve, a szövetkezeteknek van elsőbbségi joguk.

A későbbiekben részletesebben ismertetendő fűszerpaprika értékesítésnél is a szövetkezeteknek igen jelentős szerepük van. Hogyha e szövetkezeti tevékenységnek ismertetésére ehelyütt részleteiben nem térünk ki, annak oka az, hogy a paprikaértékesítés szabályozásával kapcsolatban annyi egyéb kormányhatósági intézkedés történt, hogy e szövetkezetek működése ma már csak a kényszerszervezési elvek vizsgálatával egyidejűleg világítható meg teljesen, és ezért célszerűbb lesz ezt a kérdést később tárgyalni. (27.000/1936. F. M., 4650/1936. M. E.)

A szövetkezeti tevékenységnek igen hálás területe a tejipar. Kormányzatunk felismerte azt az értéket, amelyet a szövetkezeti mozgalom a tejgazdálkodás részére jelent és ezért már a 2700/1932. M. E. sz. rendelet kimondja, hogy iparengedélyek megadásánál elsősorban gazdákra és azoknak szövetkezeteire kell figyelemmel lenni. A kormány egy másik rendeletében úgy intézkedik, hogy egy megállapítandó határidőig azoknak a tejtermelőknek, akik tejszállítási igazolvány alapján tejet szállítottak, ha saját termelésű tejüket továbbra is Budapest zárt területén kívánják értékesíteni, tejszövetkezeteket kell alakítaniok. Láthatjuk tehát, hogy a szövetkezetek nemcsak a tejipari iparjogosítványok kiadásánál részesülnek előnyben, hanem Budapest zártterületének tejellátása alkalmával is a kormány a tejtermelőket minden eszközzel arra szorítja, hogy tejszövetkezetekbe tömörüljenek. A tejszövetkezeti hálózat kiépítésének gyorsításával az 5000/1933. M. E. sz. rendelet értelmében az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ foglalkozik.

A gazdasági élet öntevékeny szervezési folyamatának egyik legérdekesebb jelensége természetesen a kartel. 1931 előtt, amikor még nem volt karteltörvényünk, természetszerűleg erről a szervezkedésről csak hézagosan tudunk magunknak képet alkotni. Amint azonban országos kartelizációs frontunk kifejlődik, az

államhatalom mind gyakrabban felhasználja ezeket a karteleteket céljainak elérésénél, úgyhogy számos kartelbe mind több és több kényszerelem kezd belevegyülni.

Az államhatalom beavatkozásától mentes kartelizációs folyamat több mezőgazdasági iparágban már meglehetősen régen indult meg Magyarországon. Az első köztudomásúvá vált cukorkartel Magyarországon az 1888. évi cukoradótörvény 65. §-a elleni védekezés céljából született meg. E szerint a törvénytaszak szerint ugyanis a cukorkészletnek azért a mennyiségeért, amely bizonyos mennyiséget meghaladott, utólagosan adót kellett fizetni és ennek az adónak a terhe a gyárosok vállára gördült. A cukorgyárosok, hogy ettől az adótehertől szabaduljanak, egyezményt kötöttek egymással, hogy az árakat felemelik és vevőiknek csak annyi cukrot szolgáltatnak ki, amennyi a fogyasztás fedezésére feltétlenül szükséges volt. Az egyezmény 1890-ben formálisan is létrejött; ennek az egyezménynek maradandóságát biztosította az a körülmény, hogy a cukor világpiaci áralakulása mind kedvezőtlenebbé vált, így az ipar ösztönszerűleg védekezett és igyekezett érdekeinek védelmére közös egyetértéssel akcióba lépni. 1894-ben a nyersanyagbeszerzési költségek csökkentése érdekében létrejött a réparayonirozási kartel, amelynek értelmében a gyárak felosztották egymás között a répatermelési területeket, hogy az így felosztott területrészeken belül egymásnak versenyt ne okozzanak. Amint a cukoripar válsága mindjobban elmélyült, az osztrák-magyar monarchia összes cukoriparosai közötti szolidaritás gondolata mindjobban kezdett kifejlődni. Ennek a gondolatnak szolgálatában született meg a magyar cukorgyárosok részvételével is a cukoripar egységes nagy kartelje 1897 november 1-től kezdve 5 évi hatállyal. A kartellel szemben a mezőgazdaság állandóan hangoztatta panaszait, azt vitatva, hogy a kartel hasznát kizárólag a cukorfinomítók élvezik és nemcsak a mezőgazda, de még a kereskedelem sem találja meg a kartelpolitikával szemben számításait. A cukoripari kartelizálódás későbbi, különösen világháború utáni, folyamatába mindinkább vegyülnek bele kényszerkartel-elemek, úgyhogy ezeknek vizsgálatára a kényszerkartel probléma elemzésével kapcsolatban fogunk visszatérni. Ehelyütt még csak a világháború utáni korban meglehetősen jelentőségre emelkedett *budapesti* cukornagykereskedői kartelről emlékezzünk meg. A vidéken ugyanis a cukorelosztás részint nagykereskedők, részint egy fővárosi nagybank bizománosainak közbejöttével történik.

A szeszipari kartelalakítási törekvések az 1899. évi szeszadó

törvény meghozatala után lépnek a megvalósulás stádiumába. Az ipari szeszgyárak ugyanis megalakítják az „Ipari Szeszgyárak Leszámítoló Irodáját“, melybe néhány kisebb ipari szeszgyárról nem szólva, belépnek az összes magyarországi ipari szeszgyárak és finomítók. A szervezetnek célja az, hogy a finomított szesz egységes eladási és szállítási feltételei biztosíttassanak és így minimális eladási árak vezettessenek be. A mezőgazdasági szesztermelők kivülmaradtak az egyezményen, azonban az előnyös áralakulásnak kedvező hatásait ők is élvezték. A kartelnek kétségtelenül sikerült előnyös szeszárakat biztosítani és így az egész szakma részére relatív prosperitás előnyeit nyújtani. A kartel azonban sokáig nem volt képes tartani a fellendült árszínvonalat, mivel Galiciából nagymennyiségű szesz jött be Magyarországra, így a kartel felbomlott és az egyes gyárak között éles verseny indult meg.

A továbbiakban úgy a cukor, mint a szeszgazdálkodással kapcsolatban is megállapíthatjuk, hogy a világháború utáni időszakban mind több és több kényszerelem lesz látható e szakmák szabályozása terén.

A világháború utáni korszakban alakult rizskartel, amely a rizshántolással foglalkozó cégeket igyekezett tömöríteni, jöllehet teljesen szabad egyezmény formájában jött létre, mégis nyilván nem tudott volna hatékonyan működni, ha az államhatalom az 1951-ben bevezetett behozatali engedélyeket úgy kezelte volna, hogy más újabb rizshántoló malmok részére is megteremtette volna a rizsfeldolgozás lehetőségét.

A világpiacon lezajlott szervezési törekvések ugyan a szabad kartelizációs folyamat vonalába esnek, mégis ezeknek a hazai piacra gyakorolt hatását nem tudnók megérteni, ha az államhatalmi kényszerintézkedések megvilágítására nem vállalkoznánk.

Az európai cukorrépaipar, amelynek kifejlődése a Napoleon által elrendelt kontinentális zárlat óta (1806 nov. 21.) indult meg, 1882 körül mindinkább érezte a nemzetközi értékesítési válság nyomasztó terhét. Ezt a válságot elsősorban a mesterségesen előmozdított cukorkivitel idézte elő. Ezért Lord Salisbury angol miniszterelnök nagy erőfeszítéseket tett az egyes államok által adott cukorprémiumok megszüntetésére. Ezeknek a törekvéseknek folyamán jött létre az 1887. évi londoni, valamint az 1898 és 1902. évi brüsszeli cukorkongresszus. Ezek a nemzetközi erőfeszítések megteremték gyümölcsüket, úgyhogy a világháború előtti időben a cukoriparban bizonyos relatív nyugalom keletkezett. A világháború utáni korszakban azonban a világpiacon a verseny odáig fejlődött, hogy a világ összes cukoriparosának látni

kellett azt, hogy ha az ellentétes érdekek között nem sikerül meg-
egyeződést létrehozni, akkor ennek a világ egész cukoriparára ka-
tasztrófális következményei lesznek. Ennek a gondolatnak meglá-
tása vezette Chadbournet, a kubai nádcukorérdekeltség jogtaná-
sát, 1930-ban arra a gondolatra, hogy a világ kiviteli államait
közös megbeszélésre hívja össze. Hosszú tárgyalások után 1931-
ben megszületik az úgynevezett Chadbourne-egyezmény, amely-
ben az európai répacukrot termelő államokon kívül Jáva, Cuba
és Peru is résztvett, sőt az Amerikai Egyesült Államok is biztosít-
tották jóindulatú támogatásukat, jóllehet elvi okokból a Sherman-
act-ra való hivatkozással az egyezményhez nem csatlakoztak.

Az egyezménybe tömörült államoknak azonban rövidesen lát-
niok kellett azt, hogy a világ cukoripari termelésében elfoglalt
pozíciójuk lépésről-lépésre csökken. Anglia mindinkább fejleszti
cukoriparát, Irország, Ausztria, Törökország szintén cukoripara
fejlesztésének útjára lép. Így a Chadbourne-egyezmény jelen-
tősége mindinkább csökken. Magyarország erre az egyezményre
való tekintettel termelési korlátozásokat vezetett be, amelyeknek
ismertetése azonban szintén nem ide, a szabad kartelizációs fo-
lyamatok taglalásához, hanem a kényszer-szervezési folyamatok
boncolásához tartozik. A világpiacra mutatkozó túltermelés, a
cukorárak visszaesése és annak felismerése, hogy a Chadbourne-
egyezmény nem váltotta be a hozzáfűzött reménységeket, rövi-
desen mutatta hatását. Új nemzetközi egyezmény, az ú. n. 1937-es
londoni egyezmény született meg, melyben Magyarországnak
40.000 tonna nyerscukor kivitelét biztosítják.

Ha a kényszerkartelizációs folyamatot kívánjuk ismertetni,
legcélszerűbb a cukoriparral kezdeni. A sorsnak különös játéka,
hogy a kartelvi visszaélések ellen küzdő 1931 : XX. t.-c.-nek, az úgy-
nevezett karteltörvénynek a magyar törvénytárba való beiktatá-
sa előtt az 1931 : XIX. t.-c. „a cukorrépa termeléssel és cukor-
gyártással kapcsolatos egyes kérdések szabályozásáról“ magán
hordja a kartelizációs folyamatot elősegítő, pártoló, sőt létrehozó
kényszerkartelrendezésnek minden ismervét.

Az 1931 : XIX. törvénycikk abban a légkörben születik meg,
melyben a nemzetközi viszonyok rendezésére a Chadbourne-
egyezmény vállalkozott. A világpiaci túltermelésnek és ennek
révén a korlátozott exportlehetőségeknek vissza kellett hatni a
belföldi cukortermelés viszonyaira is. Ezért ez a törvénycikk
csökkenti a gyárak által a meglévő szerződések értelmében át-
veendő cukorrépa mennyiséget, mégpedig ezt a mennyiséget az
előző évek átlagához viszonyítva 18,5%-kal alacsonyabban álla-

pítja meg. Egy később kiadott kormányrendelet az utóbb említett csökkentésen túlmenőleg 27%-os csökkentést rendelt el a cukorrépa termelés terén. E törvény értelmében új cukorgyári vállalatok létesítése miniszteri engedélyhez köthető; a minisztérium ugyancsak felhatalmazást nyer arra, hogy a cukor kivitelét engedélyhez köthesse; ezenkívül a kormányzat rendeleti úton állapítja meg azt a cukorrépa mennyiséget és ennek árát, valamint számos más szerződési feltételt, amelyre nézve a cukorrépa termelőknek és a cukorgyáraknak egymás között egyezményt kell kötniök. Ez az utóbb említett egyezmény, ha külső formáját illetően meg is őrzi a szabad kartelszerződés alakját, lényegileg államhatalmi nyomásra született meg. Ez az egyezmény a cukorrépa termelést főleg minőségi szempontból részletesen szabályozza és így biztosítja a cukorgyárak megfelelő nyersanyag ellátását.

Midőn a jelenleg folyó második világháború előszele a világpiacokon érezhetővé lett és a cukor mindinkább keresett cikké vált, sőt lassan cukorhiány állott be, kormányzatunknak is meg kellett változtatni politikáját és ezért 1939 novemberében új kormányrendelet jelent meg, mely lehetővé teszi azt, hogy az eddigi korlátozások felfüggesztésével minden mezőgazda, tehát az is, aki az eddigi cukorrépa kataszterbe nem volt felvéve, tetszőleges mennyiségben termeljen cukorrépát. Ezzel egyidejűleg a cukorrépa átvételi ára is jelentősen felemelkedett, ami a cukorrépatermelés serkentésére kétségtelenül alkalmas eszköznek bizonyul.

A tej- és paprikagazdálkodás terén bevezetett kényszer-szervezéssel kapcsolatos rendelkezéseket az előzőekben már ismertettük úgy, hogy ezekre ehelyütt nem kívánunk külön visszatérni, csak azt említjük meg, hogy ezek a szervezetek, melyeknek sorában számos kormányhatalmi intézkedéssel életrehívott szövetkezet húzódik meg, valóban kimerítik a kényszerszervezeteknek minden ismervét.

1939-ben újabb érdekes kényszerszervezet született meg. A keményítő piacon ugyanis az addig fennállott szabad kartel megszűnt és aggasztó volt, hogy az újonnan meginduló versenyben a kisebb vállalatok elvéreznek, különös tekintettel arra, ha a kartel által leállított vállalatoknak egy része újra megkezdi termelését. Ezért határozta el a kormányzat magát arra, hogy ebben az iparágban is kényszerintézkedéseket tesz. Ebből a célból elrendelte, hogy keményítő és keményítő termékek előállításával, valamint forgalombahozatalával a jövőben csak az foglalkozhatik, akinek erre az iparügyi miniszter a földművelésügyi

miniszterrel egyetértve engedélyt ad. Az engedélyes természetesen mindenben köteles a kormányzat által megszabott feltételekhez alkalmazkodni. (7560/1939. M. E.)

1938 előtt a fogyasztási adó alá eső szeszfőzdekben előállított, továbbá a külföldről behozott szesz értékesítését az Országos Szeszértékesítő Rt., a termelési adó alá eső szeszfőzdek eladásait pedig az Országos Gyümölcseszszforgalmi Rt. bonyolította le. Ezek az állami ellenőrzés alatt álló részvénytársaságok a szeszértékesítés tekintetében fontos szerephez jutottak. Mivel azonban e két részvénytársaság nem kívánta tevékenységi területét annyira kiterjeszteni, hogy a szeszt a fogyasztóig eljuttassa, ezért szeszértékesítő kartel alakult, amelyben a szesz értékesítésével foglalkozó cégek az értékesítési quoták, árak és feltételek tekintetében megegyeztek egymással.

1929-ben megalakult a Magyar Ecettermelők Részvénytársasága, mely a túltermelés miatt válságba jutott ecetipar viszonyait igyekezett rendezni. Később a pénzügyminiszter az ecettermelők-től az engedélyeket bevonta, s helyükbe olyan új engedélyeket bocsátott ki, amelyekben az engedélyesek kötelezve voltak már arra, hogy az itt említett részvénytársaságba belépjenek. Ezáltal az állami felügyelet alatt álló ecettermelők részvénytársaságának ezideig szabad kartelszerű tevékenysége kényszerkartellé alakult át, amely hitelnyújtással, a termelés ellenőrzésének, quota-felosztásnak és ármegállapításnak ügyeivel foglalkozott.

Különösen érdekes figyelemmel kísérni a szeszgazdálkodással kapcsolatos legújabb szervezkedést. Ezek a szervezetek a szabadverseny talaját hamarosan elhagyják és megindítják a kartelizáció folyamatát, melybe lassacskán mind több és több kényszerelem vegyül. Ez a fejlődés azonban még itt sem áll meg, hanem tovább halad és az 1938:XXX. törvénycikk bevezeti a szeszgyedáruságot. Eszerint a törvénycikk szerint a szesz előállítása, finomítása, víztelenítése, külföldről való behozatala és értékesítése felett kizárólag az állam rendelkezik. (Szeszgyedáruság.) A múlt század vége felé a szesz nagyobb részét ipari szeszgyárak állították elő, melyeknek üzemével a mezőgazdasági szeszgyárak versenyezni nem tudtak, s így elmaradt azoknak az áldásos hatásoknak egy része, amelyek a mezőgazdasági üzemekkel összekötött mezőgazdasági szeszgyárak révén a mezőgazdaságnak biztosíthatók. Nem részletezve itt azokat az erőfeszítéseket, melyeket mezőgazdasági szeszgyárak tettek helyzetüknek javítására, a törvényhozás 1938-ban merész fordulattal elhatározta kartalanítás mellett az ipari szeszfőzdek kisajátítását.

A szeszgyedárusítás megvalósítása nem volt újszerű lépés a szeszgazdaság frontján, hiszen azt Lengyelország, Lettország, Németország, Franciaország, Románia, Svájc és Törökország már előttünk megvalósította. A monopóliumra való átmenet Magyarországon annyiival inkább könnyen volt megvalósítható, mert már a monopólium bevezetése előtt sem rendelkezhetek a szeszfőzdek vállalkozói szabadon az előállított szesszel, hanem azt kötelesek voltak az Országos Szeszértékesítő Rt. rendelkezésére bocsátani, mely szerv azután bizományi alapon gondoskodott a szesz további értékesítéséről. A kormány természetesen a szeszárak megállapítása tekintetében is széleskörű felhatalmazás birtokába jutott s így módja volt az egyes szesztermelő kategóriáknak különböző beváltási árat fizetni és különösen a bornak, mint drága szeszfőzési anyagnak feldolgozása esetén, az árakat úgy megállapítani, hogy e nyersanyagból kiinduló szeszfőzés is gazdaságos legyen.

A pénzügyminiszter 1939 novemberében meglegezően jelentette be az országgyűlésnek, hogy a szeszmonopólium bevezetése óta módjában állott a szesz beváltási árát kb. 20%-kal felemelni és a mezőgazdasági szeszfőzdek termelését 235.000 hektoliterről 349.000 hektoliterre felemelni.

Az állami monopóliummal kapcsolatos vizsgálataink során vegyük szemügyre a kormányzatnak közüzemi politikáját is. Általánosságban meg kell állapítani, hogy kormányunk mindent megtett annak érdekében, hogy akkor, amikor csak lehetséges, a közület olyan gazdasági tevékenységgel ne foglalkozzék, amelylyel állampolgárainak versenyt támaszthat. Ha ezt az elvet minden esetben nem bírta következetesen keresztülvinni, annak mindig igen komoly oka volt, amely elől, miként a szeszmonopólium esetében látható, a kormányzat nem térhetett ki.

A kormányzat közüzemi politikájának ismertetésére szolgáljon az alábbi példa: Az 1926. évben az ú. n. Bacher-koncern összeomlott és a kormányzat, hogy e hatalmas malom-koncern összeomlása folytán a közhitel megrázkódtatását elkerülje, kénytelen volt e malom-koncern szanálására vállalkozni, amely így közvetve rendelkezése alá került. A kormányzat azonban nem tartotta feladatának, hogy állampolgárainak, mint malomvállalkozó, versenyt okozzon, és ezért, mivel a magyarországi malomérdekeltség is hajlandó volt bizonyos áldozatokat viselni, 1938 októberében elhatározta e koncern malmaiból alakult úgynevezett Molinum malomkoncern malmainak leállítását és végleges felszámolását.

Ugyanez a célkitűzés hatotta át a kormányzatot akkor is, midőn az iparfejlesztésről szóló 1931:XXI. törvénycikk 54. §-a alapján elrendelt közüzemi vizsgálat során 4 addig községi gazdálkodásban álló malomnak bérbeadása érdekében rendelkezett.

II. Iparfejlesztés.

Az osztrák-magyar monarchia nagy vámterületén belül a magyar iparnak a fejlett osztrák iparral szemben hosszú időn át semmi védelme nem volt. Mivel azonban az ország ipari fejlődéséről lemondani nem akart, más úton kellett gondoskodnia arról, hogy iparát a kezdet nehézségein átsegítse. Ezért egymás után születtek meg az iparfejlesztési törvények, melyek az iparnak legkülönbözőbb ágait adó- és illetékkezdvezményekben és egyéb közvetlen segélyben részesítik.

Ezekben a kedvezményekben kezdetben a mezőgazdasági ipar is részesült, különösen számos mezőgazdasági szeszgyár élvezte ezeknek az iparfejlesztő törvényeknek áldásos hatását. Később azonban a mezőgazdasági iparágak mindinkább azoknak az ú. n. telített fejlettségű iparágaknak osztályába soroztattak, amelyeknek fejlesztése érdekében nem volt érdemes különleges áldozatokat hozni.

Az első iparfejlesztési törvény, az 1881:XLIV. törvénycikk alapján kedvezményezett 280 gyárból 227 mezőgazdasági szeszgyár volt. A következő iparfejlesztési törvény, az 1890:XIII. törvénycikk, alapján ugyan 360 új gyár részesült kedvezményben, de ezek közül már csak 177 volt mezőgazdasági szeszgyár. Az ezt követő iparfejlesztési törvény, az 1899:XLIX. törvénycikk hatálya alatt keletkezett 198 gyár közül már csak 28 volt besorozható a mezőgazdasági szeszgyárak csoportjába.

Az 1907:III. törvénycikk, mely szintén az iparfejlesztés érdekében hozott, 22 olyan gyárat és egy gyárbővítést részesített kedvezményben, amelyek iparstatisztikánk szerint az élelmezési iparcsoportba estek. Ezeknek a kedvezményezett vállalatoknak beruházott állóitökéje meghaladta a 9,500.000.— P-t és a bennük alkalmazott munkáslétszám több mint ezerre rugott.

III. Az iparszabadság korlátozása.

Jóllehet a magyar gazdasági jogrendszer az iparszabadság elvének alapján áll, közérdekű szempontoknak kényszerű nyo-

mására ezen az elven már a világháború előtti korban is többször rést kellett ütni.

A jelenleg hatályban lévő három ipartörvényünk, az 1884 : XVII., 1922 : XII. és az 1936 : VII. törvénycikk által megteremtett iparjogi rendszer az iparnak három csoportját különbözteti meg, úgymint képesítéshez kötött iparokat, engedélyhez kötött iparokat és szabadiparokat. A mezőgazdasági iparok közül a képesítéshez kötött iparok csoportjába, tehát azok közé, amelyek kézműves jellegüknél fogva, vagy a munka természete szerint csak megfelelő szakképzés és hosszabb gyakorlás után sajátíthatók el, a molnáripar, sütőipar, valamint a szappangyártó és gyertyamártó ipar tartozik. Az ipartörvények által engedélyhez kötött iparoknak jelzett iparok közé egyetlen mezőgazdasági iparág sem soroltatott.

Ezzel szemben jogrendszerünkben mégis látunk gyakran eseteket, amikor bizonyos iparágak üzése kormányzati engedélyhez van kötve, azonban ez az engedélyezési jog nem a fentidézett ipartörvényekben gyökerezik és nem az ott említett iparpolitikai célokat szolgálja. Ezeknek az ipartörvények rendszerétől eltérő kormányhatósági engedélyeknek célja igen különböző lehet. Bizonyos esetekben a kormányzat az engedélyezést csak azért tartja fenn magának, hogy az engedélyhez juttatandók között bizonyos szelekciót hajtson végre. Ezeknek az engedélyeknek csoportjába tartoznak a tejipar fentebbiekben ismertetett szabályozásával kapcsolatban kiadott engedélyek és igazolványok. Mivel ilyen engedélyek kiadásával kapcsolatban a kormányzat az érdekeltek elé a legkülönbözőbb feltételeket terjesztheti, illetve az engedélyek kiadását ezeknek a feltételeknek teljesítésétől teheti függővé, ilyen engedélyezési rendszer bevezetése révén még azt is el tudja érni, hogy bizonyos szakmák kényszerkartelszerű tömörülésbe egyesüljenek. Az utóbbi törekvés példáját láthatjuk a keményítőiparnál.

Számos esetben azonban a kormányzat megelégszik avval, hogy új engedélyek kiadását, illetve a meglévő üzemek kapacitásának bővítését tilalmazza és e célból történik az új alapítások, illetve bővítések engedélyhez kötése (gazdasági numerus clausus). Ez utóbbi célkitűzések szolgálatában számos rendelkezés született meg. Egy rendelet már 1934-ben a len- és ricinus-sajtoló ipar védelme érdekében a vállalatok létesítését és meglévők bővítését kormányhatósági engedélyhez kötötte. Új versenyüzemek keletkezésének megakadályozására ugyanis nem kí-

nálkozik alkalmas formának egy merev tilalmazó rendelet, hanem a kormányzat megelégszik azzal, hogy ilyen tilalmak alkalmazására felhatalmazást nyerjen. 1958-ban a malomiparban is be kellett vezetni a gazdasági numerus clausus elvét. De ezenkívül ilyen irányú rendelkezésekkel találkozunk az élesztő-, fűszerpaprika-, szesz- és szíkvíziparban is.

A korlátozásoknak sajátos nemével találkozunk a tejiparban, midőn a tejipari válság elleni küzdelemben a kormányzat 1952-ben Budapestet és az azt környező községeket zárt területnek nyilvánítja és később a földművelésügyi miniszter felhatalmazást nyer arra, hogy a zárt területre szállítható fogyasztási tej mennyiségét a szállításra jogosítottak között arányosan felossza. (Tejkontingens rendszer.)

Ugyancsak merész szembehelyezkedés volt az iparszabadság rendszerével az az intézkedés is, amidőn a szesztermelés érdekében elrendeltetett bizonyos mennyiségű szesznek a motorhajtó anyagokba való bekeverése.

IV. Az értékesítés szabályozása.

Már az eddigiekben is sok olyan intézkedéssel találkoztunk, amelyek az értékesítés szabad menetének irányítását célozták. Ehelyütt nem kívánjuk e bonyolult problémát a maga teljességében felgöngyöltíteni, hanem megelégszünk azzal, hogy a belföldi és külföldi értékesítés tekintetében két szempontból, az árkérdés és külkereskedelmi vonatkozások szemszögéből világítsuk meg.

A belföldi értékesítés legjelentősebb problémája az árkérdéssel kapcsolatos. Gazdasági életünk, midőn kiheverte a világháború utáni nehézségeket, igyekezett helyreállítani a gazdasági szabadságot és a kormányzat azon volt, hogy az áralakulásba való közvetlen beavatkozástól tartózkodjék. Midőn azonban a harmincas évek elején kitört világgazdasági krízis elkerülhetlenné tette több mezőgazdasági iparágban, így különösen a fentebbiekben részletesen tárgyalt gabonagazdálkodással, illetve malomiparral kapcsolatban, valamint a tejiparban a beavatkozást, ezeknek az intézkedéseknek során nem lehetett megkímélni az árfrentot sem a beavatkozástól. Így született meg annak szükségessége, hogy a kormányzat a kenyérárak szabályozása (1950 : XXII. 54. §.), valamint a tej árszabályozása terén megfelelő felhatalmazás birtokába jusson.

A kormányzatot árpolitikájában kezdetben a véleményező

hatáskörrel felruházott *Árelemző Bizottság* (5382/1951. M. E., 1200/1955. M. E.) támogatta, majd ennek helyébe lépett a rendelkező hatáskörrel felruházott *Árkormánybiztosság* (2220/1958. M. E., 2221/1958. M. E.) A árkormánybiztosság felállítását követően a kormány elrendelte, hogy kartelárak csak az árkormánybiztosság engedélyével emelhetők (2221/1958. M. E.). Az elmúlt év őszen azonban, midőn a világgazdasági helyzet hullámverése azt már elkerülhetetlenné tette, továbbmenő intézkedés vált szükségessé, s a kormány 8300/1959. M. E. számú rendeletével úgy intézkedett, hogy a közszükségleti cikkek ára az 1959 augusztus 26-ik napján fennállott színvonalon rögzíttessék. Ez az intézkedés a gabonát, tengerit, ezek őrleményeit, állati zsiradékot, száraz főzelékeket, burgonyát, tejet, vaját, végül a korpát, takarmánylisztet, répaszeletet, melaszt és olajpogácsát érintette. Mivel azonban a hazai termeléshez felhasznált külföldi nyersanyagok világpiaci ára emelkedett, valamint több hazai nyersanyagban is a kényszerű önellátási törekvések folytán áremelkedés következett be, nem lehetett elzárkózni attól, hogy bizonyos esetekben, bár igen szigorú kritikával, ez alól az árörögítés alól kivételek ne engedélyeztessenek.

A vizsgálatunk alá vont területen a legfontosabb árpolitikai intézkedések a cukor eladási árának csökkentésével (2708/1958. P. M.) a gabona, liszt és tésztaanyagok árának meghatározásával, a keményítő, tej, csokoládé, növényi olaj és konzervipar árproblémáinak rendezésével kapcsolatban történtek.

Az értékesítési politika másik nagyfontosságú, megemlékezésre méltó szektora a külkereskedelmi politika. Természetesen ehelyütt külkereskedelmi politikánk boncolására nem kívánunk vállalkozni, csak néhány megjegyzést kívánunk tenni, részint a behozatal, részint a kivitel tekintetében.

A világháború utáni korszakban kezdetben az ország mezőgazdasági iparának megvédésére és a behozatal irányítására elégségesnek bizonyult az 1924. évi XXI. törvénycikkbe iktatott vámtarifa. Midőn pedig az 1951. évvel kezdődő világgazdasági válság kitört, a behozatali korlátozásoknak rendszere a behozatalnak szinte 100%-os irányítását tette lehetővé.

A kivitel irányítása érdekében kifejtett küzdelmek analízisa céljából vizsgálni kellene külkereskedelmi szerződéseinknek azokat a szakaszait, amelyek mezőgazdasági ipari exportterméneink útját egyengették. Ehelyütt szomorúan kell rámutatnunk a sikertelenségekre arra a hosszú sorozatára, amely azáltal állott

elő, hogy legfőbb kiviteli piacainkon nem volt módunkban mezőgazdasági ipari terményeinket (liszt stb.) kellő mennyiségben elhelyezni, mert azok az államok, melyek exportfeleslegünket átvenni hajlandók voltak, saját mezőgazdasági iparukat kívánták foglalkoztatni, s így minket nyersanyagexportra szorítottak.

Adórendszerünk ugyan vámkülföldre való szállítás esetén ismeri az adóvisszatérítéseket, azonban ezek a háború utáni korban olyan mértékeket nem vettek fel, hogy jelentős exportprémiumként hathattak volna. A világháború előtti cukorprémiumokat pedig később nemzetközi egyezmények tették hatástalanná.

Bizonyos termékünk, mint a vaj, liszt, részesült ugyan az itt említettekén túlmenően is bizonyos exporttámogatásban, azonban dacára a nagy áldozatoknak, ezek az eszközök sem bizonyultak elég alkalmasaknak arra, hogy mezőgazdasági ipari termékeink exportvolumenjét jelentősen felduzzaszthatták volna.

V. Áruk megjelölése.

Az e fejezetben tárgyalt gondolatok szerves kapcsolatban állanak azokkal a fejtegetésekkel, amelyeket az árumínőség oltalmával kapcsolatban e tanulmánynak egy másik fejezetében már boncolgattunk. Azoknak a céloknak szolgálatára, hogy a forgalom megfelelő minőségű áruval láttassék el, számos eszköz alkalmas, de kétségtelen, hogy ezeknek az eszközöknek sorában egyik legfontosabbiknak az bizonyult, amelynek révén az áruk kellő megjelöléssel láttatnak el. Azokat a törekvéseket, amelyek az áruk megjelölését célozzák, vagy egyes egyének valósítják meg, vagy a társadalom, illetve annak bizonyos köreinek megállapodása hívja azokat életre, vagy pedig e tekintetben maga az államhatalom intézkedik.

a) Ha egyének kívánják az árut megfelelő módon megjelölni, akkor a védjegyzésnek módszeréhez fordulhatnak. Jó minőségű árut termelő iparosnak és kereskedőnek érdeke az, hogy áruai első pillanatban megkülönböztethetőkkelé váljanak más cégek áruitól. E cél szolgálatában legjobb eszköznek a védjegy mutatkozik, amely az 1890 : II. törvényeikk 1. §-a szerint alkalmas arra, hogy a kereskedelmi forgalomra szánt szállítmányok és áruk más szállítmányoktól és áruktól megkülönböztessenek. Hogyha az áru előállítója, illetőleg forgalombahozója a védjegyben nyújtott lehetőségeken túlmenőleg arra is törekszik, hogy a különleges alakban és néven forgalombahozott áruk árai is rög-

zítessenek, akkor márkacikkmegállapodásokat köt gyártmányainak továbbforgalmazóival. (5999/1935. M. E.)

b) A társadalom, illetve annak egyes rétegei, valamint az illető gazdasági ág érdekelteji gyakran szabványokat hoznak létre, amelyek árúnak, munkaeljárásoknak, vizsgálati módszereknek egységes minőségére és kivitelére vonatkoznak. Ezeknek a szabványoknak sorában olyan mezőgazdasági iparcikket nem tudunk felfedezni, amely a szó szoros értelmében idesorozható. Mindazonáltal e helyütt megemlékezni kívánunk a tőzsdei lisztjellegmintákról, amelyek a szabványokkal igen erős rokonságot mutatnak. A gazdasági élet ugyanis már régóta a budapesti tőzsdére ruházta azt a jogot, hogy a piaci lisztjellegeket meghatározza. Ebből a célból a tőzsde negyedévenként hiteles jellegmintákat állapít meg, amelyek döntők mindenféle liszt kifogás esetében akár peres, akár peren kívüli esetekről legyen szó.

Az élelmiszerhamisításról szóló 1895 : XLVI. törvénycikk alapján kiadott rendelkezések szerint a malmok a zsákokon megjelölő bárcát és ólomzárt kötelesek alkalmazni, melyen szerepelnie kell az előállító malom nevének, a gabona fajának, amelyből az őrlemény készült és végül fel kell tüntetnie azt a lisztminőséget, amely a zsákban foglaltatik. Lassanként a lisztminőségek azonban annyira megsaporodtak, hogy a földművelésügyi minisztérium már 1912-ben szükségét érezte a lisztfajták csökkentésének. A világháború alatt természetesen a lisztminőségeknek száma erősen redukálódott. Ugyancsak egy ilyen redukciónak kellett bekövetkeznie a jelenlegi világháborús feszültség alatt is, amelynek során a kormányzat rendeletileg állapította meg a kiörlés mértékét és egyidejűleg a forgalomba hozandó minőségeket is meghatározta.

c) A kormányzatnak előbb-utóbb be kellett látnia, hogy az áruk megjelölése terén nem elégedhetik meg azokkal a kezdeményezésekkel és erőfeszítésekkel, amelyeket akár az egyének, akár az egyének bizonyos csoportosulásai hajtanak végre. Ezért már régóta észlelhetők bizonyos törekvések az áruknek állami intervencióval történő megjelölése érdekében. Már a cukoradóról szóló 1899 : XVIII. törvénycikk 25. §-ában intézkedett arról, hogy a cukortermelvények iparjegyekkel jelöltessenek meg. Minden cukorgyárnak az árujegyre és mintaoltalomra nézve fennálló rendszabályok értelmében árujeggyel kellett bírnia. A cukortermelvények e törvényhely szerint a gyártelepről, vagy szabad raktárból csak akkor voltak elszállíthatók, ha őket ilyen iparjeggyel látták el.

Ezután a kezdeményezés után az áruk megjelölése tekintetében merész és nagyszabású lépés volt az 1925 : X. törvénycikk meghozatala, mely tejtermékek állami ellenőrzőjeggyel való ellátásáról intézkedett. Ennek a gondolatnak továbbépítéseként jelentkezik az 1931 : II. törvénycikk, mely már általános felhatalmazást ad a kormánynak arra, hogy egyes mezőgazdasági termékek és termények, valamint állatok és állati termékek állami ellenőrzőjeggyel való ellátásáról intézkedjék.

Ugyancsak ebben az esztendőben születik meg az iparfejlesztésről szóló 1931 : XXI. t.-c., amely 36. §-ában felhatalmazza a kormányzatot arra, hogy eredet, származási hely, minőség és összetétel tekintetében az áruk megjelölését kötelezővé tehesse.

Nem volna teljes e tárgyú törvényeknek felsorolása, ha nem emlékeznénk meg az 1934 : V. t.-c.-ről, mely külföldi áruk származási helye hamis megjelölésének megakadályozása tárgyában Madridban, Washingtonban és Hágában létrejött nemzetközi megállapodások becikkelyezéséről intézkedik.

Igen érdekes körülmények között született meg az a rendelet, mely előírta, hogy a mosószappanok a termelő neve és a szappan minősége feltüntetessék. A rendeletre azért volt szükség, mert a vegyszeti forgalmi adóválság bevezetése kapcsán hivatásos szappanfőző iparunk igen kellemetlen helyzetbe került volna, mivel mosószappan termelésével és forgalombahozatalával mészárosok, hentesek, háziiparosok és őstermelők is foglalkoznak és így szappaniparunk joggal tarthatott attól, hogy a forgalmi adóválság-kötelezettség életbeléptetése esetén ezt az adót gyáraink megfizetik, ellenben a gyárak konkurrencsei ilyen adót nem fizetvén, igen jelentős versenyelőnyhöz jutnak. E versenyelőny természetesen maga után vonta volna azt, hogy a forgalomnak jelentős részét hivatásos iparosainktól elvonták volna. (26.612/1934. K. M. a mosószappan árusításáról.)

D) ZÁRÓFEJTEGETÉSEK.

Felfogásunk szerint a mezőgazdasági iparok életét szabályozó állami beavatkozást és az azzal kapcsolatos problémákat legjobban úgy lehetett megvilágítani, hogy előbb a gazdaságpolitikai célokat vettük bonckés alá, majd a gazdaságpolitikai eszközök elemzésére vállalkoztunk. Ez természetesen nem zárja ki azt, hogy ne lenne még számtalan igen érdekes szempont, amely alkalmas lenne érdekes jelenségek feltárására.

Igen tanulságos volna például gondosan végigvizsgálni azt, hogy az Ausztria és Magyarország között kötött, az 1867: XVI. törvénycikkbe iktatott, vám- és kereskedelmi szövetség, hogyan hatott gazdasági életünkre. E törvénycikk szerint „a só- és dohányjövedék és azon közvetett adók, melyek az ipartermelésre közvetlen befolyással vannak, névszerint a pálinka-, sör- és cukoradók mindkét államterületen e szerződés ideje alatt egyenlő törvények és igazgatási rendszabályok szerint fognak kezeltetni.” Ezzel a törvénycikkkel tehát az ország megkötötte szabad elhatározási jogát, illetve azt attól tette függővé, hogy Ausztria, mint társország, ugyanazt akarja-e, mint amit a magyar állam akart. Ennek az elvnek gyakorlati érvényesítése természetesen igen nehéz volt, és a két állam közötti megegyezéseket csak hosszú tárgyalások során lehetett elérni. Éppen ezekre a hosszadalmas tárgyalásokra lehetett pl. visszavezetni azt is, hogy az 1902. évi brüsszeli cukoripari konvenció is csak évek múlva tudott Magyarországon teljes egészében érvényrejutni, amidőn az alkalmazással kapcsolatos részletkérdések tekintetében Ausztriával sikerült megegyezésre jutni.

Ugyancsak igen tanulságos volna az itt felsorolt jogszabályainkban kipányvázni azokat az intézkedéseket is, amelyeknek indító oka az volt, hogy termelési rendünk észszerűbb legyen, a termelés határfoka megjavuljon és a veszteségforrások minimumra szoríttassanak. Az a törekvés, amely azt célozta, hogy a cukor- és erjedési iparokat sújtó súlyos pénzügyi terhek merev korlátai között a termelés lehetőleg fokozza hozamát és így a megjavult termelési határfok és nagyobb termelési volumen révén a termelvények egységére eső adóteher csökkenjen, nemzetközi jelenség. Szesziparunk pl. igen sokat tett termelési határfokának emelése érdekében, midőn a szesz adóztatása a cefrézési űr termelő-képessége szerint történt. Szeszgyáraink ugyanis igyekeztek áttérni a gyors erjesztésre, hogy ezáltal adómegetakarításokat érjenek el. Az 1868: XVI. törvénycikk, vagyis a kiegyezés utáni első szesztörvényünk, már tudatában volt ezeknek a jelenségeknek és igyekezett adózási rendszerét ezeknek a jelenségeknek figyelembevételével kiépíteni.

A gabonabotta bevezetése kapcsán pénzügyi hatóságaink malomiparunkat arra kényszerítették, hogy kisebb malmok is bevezessék a könyvelést, ami a racionális üzemvezetés felé vezető úton igen jelentős lépésnek tekinthető.

Tejgazdálkodásunk ismertetése kapcsán is láttunk számos olyan intézkedést, amelyek nagyobb üzemegységek kialakulását,

egymástól kellő távolságban települt szétosztó hálózat megteremtését célozták. Ezeknek az intézkedéseknek is végső célja az volt, hogy a tejipari termelés és értékesítés racionálisabbá váljék.

Igyekezünk hűséges krónikásként beszámolni azokról az erőfeszítésekről, amelyeket gazdaságpolitikánk tett mezőgazdasági iparunk érdekében. Hosszú, nehéz és rögös volt az az út, amelyen ezeket az iparágakat kormányzatunk gazdaságpolitikai gondoskodása kísérte. Számos és súlyos gazdaságpolitikai intézkedés természetesen a gazdasági élet fölösleges megzavarásának tűnik fel olyanok szemében, akik nem ismerik azt a gazdasági helyzetképet, amelynek jelenségei ezeket a kormányzati intézkedéseket indokolták. Kétségtelen, hogy kormányzatunknak e téren a közeljövőben is számos tennivalója lesz.

IRODALOM.

I. Cukoripar:

- Deutsch J.: Tanulmány a répacukoradóról. Bp. 1880.
 Hegedüs L.: Újabb mozzanatok a cukoradó kérdésében, 1887.
 Hegedüs S.: Két értekezés a cukoradóról, Bp. 1887.
 Posta F. és Wolfrand K.: Cukor és cukoradó (Közgazd. Lexikon, 1898.).
 Hoffmann M.: Szeszforgalmi, cukor- és sörfogyasztási adótörvények és utasítások rendszeres ismertetése, Bp. 1899.
 Szokolay: Cukor és söradótörvények, Bp. 1899.
 Wiener M.: A magyar cukoripar fejlődése. I—II. k. Bp. 1902.
 Tomka: A cukoradóra vonatkozó törvények és rendeletek gyűjteménye, 1912.
 Lovrich J.: A cukorkérdés, különös tekintettel a magyar viszonyokra, 1951.

II. Erjedési iparok.

a) Szeszipar:

- Hazay E.: Nyílt szó a szesz megadóztatása tárgyában, Pest, 1867.
 Schedl C. Th.: Ungarns Spiritus-Steuer, Pest, 1867.
 Stehno F.: Vázlatok a szesztermelés és a szeszadó történetéből, különös tekintettel a hazai viszonyokra, Bp., 1879.
 Sigmond D.: A szeszmonopólium alkalmazása hazai viszonyainkhoz és az általa elérhető állampénzügyi eredmények, Bp., 1887.
 Leipziger V.: Szesz- és söripar, Bp., 1887. (Orsz. kiállítás jelentése.)
 Egan E.: A szeszadótörvényjavaslat ügyében tartott beszéd, Bp., 1888.
 Arday I.: A szeszadó kézikönyve, Kassa, 1889.
 Reichenhaller—Stiassny: Szeszgyártás és ecetgyártás, különös tekintettel a szesztermelési adó ellenőrzésére, Bp., 1890.
 Bosányi E.: Ausztria és a magyar szeszipar, Bp., 1890.
 Lehrer: A szeszadóra vonatkozó törvények és szabályok gyűjteménye, 1895.
 Görgy B.: Emlékirat és törvényjavaslat-tervezet a szeszadóreform és állami szeszgyedárúság tárgyában, Bp., 1894.

- Pósta F.: A szeszdó fejlődése Magyarországon, 1897.
 Kelemen J.: Adómentes szeszfinomítás, Vác, 1898.
 Schreiber V. és Molnár I.: A szeszdó iránt érvényben levő törvények és rendeletek gyűjteménye, 1903.
 Malcomes B. br.: A szeszipar jövője, Bp., 1905.
 Nedici: Adóhitel és szeszkontingens kártalanítása, Bp., 1904.
 Náday I.: Die Alkoholfrage in Ungarn, Bp., 1905.
 Klár A.: A szeszforgalomban engedélyezett apadásokról, Bp., 1906.
 Szilágyi Gy.: A szeszgyártás üzemének ellenőrzése, Bp., 1906.
 Darányi: Néhány ószinte szó a szeszkontingens kérdéséről, Bp., 1907.
 Budapesti Keresk. és Iparkamara kérvénye a magyar képviselőház által megszavazott szeszdótörvényjavaslat módosítása iránt, 1908.
 Nadas L.: A szeszmonopólium kérdése, különös tekintettel a szeszipar és szeszgyártás mai állására, Bp., 1911.
 Budapesti Keresk. és Iparkamara előterjesztése az essenciákból hideg úton készült szeszitalok árumegjelölése tárgyában, 1912.
 Kopper A.: Pálinkafőzés, takarmány és konzervgyártás, Bp., 1918.
 Drucker J.: A központi szeszfeldék létjogosultsága, Bp., 1920.
 Kálmán M.: A gazdák és a kisüst, Bp., 1920.
 Hérics Tóth János: Szesziparunk helyzete és nyersanyagai, Bp., 1921.
 Herein Gy.: A termelési adó alá eső szeszfeldékben termelt szesz neutralizálása, Bp., 1924. (Különl. a Pénzügyi Fogalmazók Lapjából.)
 Országos Szeszértékesítő Rt. ügyrendje és a vonatkozó pénzügyminisztériumi gyűjtemény, Bp., 1925.
 Kropp H.: A szeszdótörvények befolyása a szeszipar fejlődésére, Bp., 1925.
 Fellner P.: A szeszipar 25 esztendeje (Gyosz., Bp., 1927.)
 Simontsits L.: A termelési szeszdó, Bp., 1927.
 Hérics Tóth J. és Osztrovszky A.: A szeszgyártás kézikönyve, Bp., 1928.
 Szirányi: A termelési szeszdó, Bp., 1927.
 Báthory és Tukács: A szeszdótörvények és rendeletek gyűjteménye, 1950.
 A magyar szőlősgazdák orsz. egyesületének állásfoglalása a szeszkérdés rendezése tárgyában, Bp., 1956.
 Kálmán M.: A központi szeszfeldék kézikönyve.
 v. Turvölgyi A.: A szeszegyedáruságra vonatkozó rendelkezések gyűjteménye, I—II., 1958.
 Általános Szeszipari Közlöny (folyóirat).

b) Borászat:

- Teleszky J.: Boradó (Közzagd. Lexikon), Bp., 1898.
 Állami boritaladó és húsfogyasztási adó, Bp., 1899.
 Drucker J.: Adalékok a bortörvény revíziójához, Bp., 1906.
 Bíró: A városok és községek által szedhető bor- és húsfogyasztási adók, 1925.
 Hécstók J.: A bor szeszipari értékesítése, Bp., 1951.
 Steinecker F.: Borászati közigazgatás, Bp., 1951.
 Terray—Bleyer: Az új bortörvény (1956 : V. t.-c.) végrehajtási utasítása, Bp.
 Teleki Zs.: Weinbau- und Weinwirtschaft in Ungarn, Berlin, 1937.

c) Sörgyártás:

- Friedrich T.: A sör megadóztatása, Bp., 1899.
 Hoffmann M.: Szeszforgalmi-, cukor, sörfogyasztási adótörvények és utasítá-

sok rendszeres ismertetése, Bp., 1899.

Szokolay I.: Cukor- és söradótörvények, Bp., 1899.

Czájlik M.: A söradóra és a söradópótlékra vonatkozó törvények és rendeletek, Bp., 1911.

Farkasfalvy S.: A magyar söripar (Statizst. Szemle, 5. sz.), Bp., 1926.

Bevilaqua-Borsodi B.: A magyar serfőzés története, 1—2. k., Bp., 1931.

Fellner F.: A söripar jelentősége.

III. Élelmezési iparok.

a) Malomipar:

Magyarország malomipara 1885 elején, szerk. Jekelfalussy J., 1885.

Burghardt K.: A magyar malomipar jelen helyzete és jövője (az 1885. évi orsz. kiállítás hiv. jelentése, 5. k.).

Emlékirat a Pesti Hengermalom Társ. fennállásának félszázados évfordulója alkalmából, Bp., 1890.

Bosányi Z.: A malomipar szerepe és jelentősége közgazdaságunkban (Nemzetgazd. Szemle, 1892.). U. a.: A malomkérdés, Bp., 1894.

A magyar szent korona országainak gyáripara az 1898. évben, malomipari statisztika, Bp., 1901.; u. a. 1906—12. években, 5. k., 2. r. Bp., 1920.

Az első orsz. molnárkongresszus tárgyalásai Kiadta: Jutassy Ö., Bp., 1902.

Pór J.: Búza és lisztkivitelünk, Lamprecht K.: A magyar malmok könyve, 1915.

Hönich H.: A budapesti malomipar a háború előtt és utána, Bp., 1917.

Farkasfalvy S.: Malomstatisztika. Magy. Stat. Szemle, 4. évf., 1926.

Stux S.: A magyar malomipar 25 esztendeje. (A GyOSz 25. évi jelent. Bp., 1927.)

Illés S.: A boletta és forgalmiadó, Bp., 1931.

Gergely I.: Mit hozott a paprikarendelet? Bp., 1937.

b) Tejipar.

Gratz O.: A tej és tejtermékek, Bp., 1925.

c) Csokoládéipar.

Naményi: Harminc év a magyar csokoládé- és cukoripar történetéből, 1934.

d) Olaj- és zsiradékkipar.

Hamli Gy.: Az olaj-zsiradékügyi bizottság működésének története, 1919.

Pálinkás A.: Olajosmagvaink és állati zsiradéaink közgazdasága, Bp., 1939.

e) Gyümölcs- és főzelékkipar.

Budapesti Keresk. és Iparkamara előterjesztése a málna és egyéb gyümölcs-szörpök közforgalmának szabályozása tárgyában, 1915.

Kovalóczy R.: A gyümölcs-főzelék és konzervárak forgalmának szabályozása, Bp.

IV. Általános rész.

Mariska V.: Magyar pénzügyi jog, 8. kiad., Bp., 1905.

Mariska V.: Államgazdaságtan.

Exner K.: Magyar pénzügyi jog, 2. kiad.

- Exner K.: Pénzügytan, Bp., 1908.
- Földes B.: Államháztartástan, 2. kiad., Bp., 1912.
- Kemény D.: Az élelmiszerrendészet szabályai.
- Fellner F.: Az adózás jelen állása Magyarországon, Bp., 1926.
- Steinecker—Pernetzky: A legújabb földművelésügyi törvények és rendeletek gyűjteménye, 1951—58., I—III. k.
- Ardai I.: Pénzügyi évkönyv, Bp., 1929.
- Bíró I.: Fogyasztási és italadók (Zavadovszky Á. és Pavlovics V.: Pénzügyi törvények és szabályok), 3 k., Bp., 1911.
- Bíró I.: A fogyasztási adóeredmények statisztikai egybeállítása a magyar korona országaira vonatkozólag. (A P. M. jelentései 1870—1915.)
- Steinecker F.: A hamisítások tilalmazása.
- Vágó—Varró: Magyar élelmiszertörvények, Bp., 1915.
- Hell L.: Az élelmiszer és terményértékesítés, Bp., 1926.
- A magyar korona országainak gyáripára az 1898. és 1906—1912. évben, Bp., 1899.
- A magyar szt. korona országainak gyáripára, 4. k., Bp., 1901.
- Magyarország ipara 1894., Bp., 1909.
- A magyar vámpolitikai központ emlékirata az autonom vámtarifa reviziója tárgyában, 1. k., Bp., 1918.
- Farkasfalvy S.: Budapest gyáripára 1921—26. (Bp., 1928., Szkf. Statisztikai Közlemények, 56. kiad., 4. szám.)
- Magyar Statisztikai Közlemények, 72. kiad.: Az 1920. évi népszámlálás; Magyar Stat. Évkönyv, 1927.; Magy. Stat. Szemle, 1927. évf., 2. szám.; Magyarország külkereskedelmi forgalma az 1928. évben.
- Magyarország mezőgazdasági ipara. M. Stat. Szemle, 1959. (Farkasfalvy S.)
- Az Országos Mezőgazdasági Kamara évi jelentései.
- VIe Congrès international technique et chimique des industries agricoles, Comptes rendus, Bp., 1959., I—III. k.

VITÉZ GUOTHFALVY DORNER ZOLTÁN.

X GAZDAVÉDELEM JÁSZKISÉREN.

A nagy háború után az egyes nemzetek gazdaságának váltságba sodródása megingatta a gazdasági politikai rendszereket is. Lépésről-lépésre szorult vissza az erők korlátlan játékát szentesítő liberalizmus, melynek kiküszöbölése az egyes országokban eltérő ütemben folyt le, sőt folyik még ma is. Van ahol új gazdasági rendszer épült a romjain és van ahol csak foltonként észlelhető változás, ahol túl sok is történik a régi állapotok fenntartására van — az illető nemzet különleges viszonyaival nemtörődően, csak hangoskodó „ellenzéki ségből” — csupán fél vagy helytelen megoldásokra történnek indítványok.

Hazánkban, a világháború alatti kényszerű viszonyokat nem számítottnak, az 1929 utáni válságban kellett az állam vezetőinek sorozatosan feladni a be nem avatkozás elvét, mert a mindenkire kiterjedő egyenlő elbánás és a mindenért való korlátlan felelősség a kisgazdaságokat összeomlásba rántotta volna és ezen keresztül a közösségnek is súlyos károkat okozott volna. E változások közül mi most a pillanatnyi segítséget nyújtó gazdavédelmet szeretnénk egyik községünk keretén belül szemügyre venni, hogy vajjon időszerű volt-e ellenére beleépült-e az egyetemes országrendezésbe, tehát jelentett-e olyan segítséget, amire további, a magyar kisgazda és a ma még földnélküli mezőgazdasági munkásság érdekében szükséges teendők felépülhetnek?

„...háború után az eladósodás üteme háromszor olyan gyors, mint amilyen a háború előtti években volt.” (Matolcsy Mátyás: Az új földreform mukaterve). 1925 végén 109.9 millió, 1932-ben 2055.6 millió az adósságteher. E két határpont között pl. 1929-ben 490.5 millió P-vel nőtt túl az előző évin. Innentől kezdve állandóan hanyatló mértékben ugyan, de azért folytonosan tart a növekedés. Minden bizonyossággal feltehető, hogy a csökkenés nem a helyzet könnyebbedése, hanem az agyonterhelt mezőgazdaság hitelképességének sorvadása folytán következett be. Erre vall az a tény is, hogy a kormány a 14.000/1935. M. E. sz. rendelettel végül is külön védelmet nyújtott a gazdatársadalom bizonyos határon túl terhelt tagjai számára.

E rendelet lényege: A kataszteri tiszta jövedelem 15-szörös szorzatán túl eladósodott gazda kérelmére „védetté” nyilvánítják a birtokát. Ennek folytán: 1. mérsékelt fizetéseket kell teljesítenie, 2. az előírt fizetések teljesítése esetén végrehajtási lépések ellen két évig (1935. október 31-ig) teljes védelemben részesül.

Ehhez csatlakozott aztán a 10.000/1935. M. E. sz. rendelet, mely szintén nem nyújtott végleges rendezést: A védettség hatályát két évvel meghosszabbította: a kataszteri tiszta jövedelem 40 és 60 szoros szorzatai közötti adósságot minden birtokalakban teljesen, ezenfelül pedig csökkenő arányban 60—10%-át könnyűvívás formájában az államra hárította.

Ez a fenti rendeletekkel megszabott gazdavédelem alapja, illetőleg továbbfejlesztése; amely 2 millió kat. holdon 78.000 birtokost (ebből az 50 holdon aluliak száma 95%), az összesek 12.3 %-át, valóban létérdekében érintett.

A kérdés beható tárgyalása előtt még egy lényeges módszertani kérdést is tisztáznunk kell. Matolcsy Mátyás idézett művében azt írja, hogy a telekkönyvi hatóságok körzeteiben „évről-évre előírt és megtartott árverések számából, az árverésre kerülő földek területéből, az összes terhekből és az árverési összeg nagyságából kapunk csak hű képet arról, hogy a gazdavédelmi intézkedések mennyire voltak eredményesek.”

A fenti adatok szerintünk is szükségesek a kérdés teljes ismeretéhez, a gazdavédelem eredményességét azonban korántsem lehet belőlük megítélni. Hiszen a rendeletek célja éppen a jelentékeny számú és terjedelmű védett birtokra való tekintettel (annál is inkább, mivel 95 %-uk 50 holdon alóli), nem az árverések kedvezőbb ajánlatokat hozó időkre való kitolása, mert ez csak az áldozat levágás előtti „feljavítása” lett volna, hanem az, hogy a „nyugalmi állapotban” megerősödjének, illetőleg „ez idő alatt, az egyes súlyosan eladósodott gazdák ügyei esetleges egyességek útján lehetőleg már végleg rendeztessenek”. (A kormányrendelet magyarázata). Mi tehát, az adós *birtokos*, a *birtoka* és a *védettségi teher viszonyát vizsgáljuk*. Gondolatmenetünk vázlata: mennyi és milyen üzemalakú területen, hány védett birtokos, milyen összegű és éppen *védettsége folytán* kiszabott közszolgáltatásnak, hogyan tett eleget?

Jászkiséren a védett birtokok összes területe 1934-ben (azóta árverés és eladás útján csökkent) 1851 kat. hold, az összes terület 8.18 %-a. (orsz. átlag: 12 %). A védett birtokosok száma 70, az összesek 7.16 %-a (orsz. átlag: 4.9 %).

A birtoknagyság szerinti megoszlás 1934-ben a következő volt:

0—10 KH-ig	21 birtokos	156 KH-on
11—20 „	22 „	329 „
21—50 „	18 „	686 „
51—100 „	3 „	252 „
101—218 „	3 „	468 „
Háza védett	3 „	—
Összesen:	70 birtokos	1851 KH.

Ennek a 70 birtokosnak a kezén lévő 1851 holdnyi területen 1934 elején 43.544 P „védett adótartozás“ állott fenn, amit 10 évi egyenlő részletben voltak kötelesek teljesíteni, aminek ellenében, ha pontosan fizettek, mentesültek a végrehajtás alól.

A 43.544 P adótartozást a tisztánlátás kedvéért felbontottuk:

1934-ben a 10 évi „védett adó“ terjedelme:	adós	adóösszeg
0—100 P-ig:	15	717.— P
101—500 „	28	7643.70 „
501—1000 „	15	10118.05 „
1001—2000 „	11	16218.35 „
2001—3000 „	2	4237.09 „
3001—4000 „	—	—
4001—5000 „	1	4610.26 „
Összesen	70	43544.43 P

Egy birtokosra (védett adóban) 622 P adósságteher esik. A tíz év alatt fizetendő adósságösszeg azonban egymaga még nem ad áttekinthető képet az adósok és a védett adóteher viszonyáról. Ez nem teljesítés esetén legfeljebb azonos marad és így a teljesítő-képesség és készség nem tűnik olyan jól ki, mintha az évenkénti esedékes részleteket nézzük. Ezeknek minden évben azonos volta mutatná, hogy az előző évben mindenki pontosan kifizette a rá-rótt részleteket és így a 10 évre elosztott összeg egy-egy részlete lejegyezhető. Azonkívül pusztán a 10 éves adósságösszegekből nem látnánk pontosan, mennyi teher nyomja *ténylegesen* az illetőt. Mennyiért lehet már végrehajtani, mióta esedékes és milyen az összeg. Ott, ahol 1 P 44 fill. évi adó van, ott a nemfizetés egészen másként esik latba, mint annál, akinél ugyanannyi területen 144 P a teher. Ezért 1934—37 között számszerű korlátok közé csoportosítottuk az évi részletadósságokat is. (Ld. táblázat.) Ezeknek az évről-évre való kiterjedése és az egyes típusokon való áttemelődése a tulajdonképeni következtetés a fizetőképesség- és készségre vonatkozóan. Áttekintésekor rögtön látszik az adósságalakok két-irányú eltolódása. A nemfizetés következtében egyrészt az adósok

magasabb osztályba kerültek, másrészt az eddigi hátralékhoz évről-évre járuló előírás magát az esedékes adóösszeget is felduzzasztotta. Ez a kérdés már a tartozások lerovásához vezet át. A legelső évben a nagyarányú nemfizetés folytán, mikor 23-an semmit sem fizettek, 67-ről 56-ra zuhan a 0—100 P-ig terjedő előírások száma. A lemaradó 11 magasabb osztályba sorozódott, mert a gyülemelő hátralék együttes összege átemelte az eddigi adóssághatárokon. Innentől kezdődően az évi előírások vándorlása és az adósságalakok kiszélesülése is egyre tart.

A védett gazdák adóelőírása és teljesítése. 1934—1937.

Év	Előírás terjedelme	Adósok száma	Előírás összege	Fizetők száma	Lerovás összege tőkében	az előírás %-ában
1934.	0—100 P	56	1.847.— P	36	1.591.64 P	
	101—200 „	11	1.621.— „	8	867.51 „	
	201—300 „	2	425.71 „	2	195.06 „	
	401—500 „	1	461.05 „	1	456.02 „	
	0—500 P	70	4.352.74 P	47	2.908.23 P	67 %
1935.	0—100 P	46	1.598.91 P	34	1.121.79 P	
	101—200 „	10	1.418.65 „	6	781.26 „	
	201—300 „	8	1.940.20 „	5	697.05 „	
	301—400 „	2	654.56 „	2	432.52 „	
	401—500 „	1	466.04 „	1	466.04 „	
0—500 P	67	6.078.16 P	48	5.498.44 P	58 %	
1936.	0—100 P	50	1.862.50 P	40	1.567.99 P	
	101—200 „	8	1.047.15 „	8	950.09 „	
	201—300 „	4	998.67 „	3	506.54 „	
	301—400 „	4	1.564.11 „	2	210.65 „	
	401—500 „	4	1.714.70 „	3	785.05 „	
0—500 P	70	6.986.95 P	56	5.798.50 P	54 %	
1937.	0—100 P	48	1.790.26 P	45	2.087.86 P	
	101—200 „	9	1.250.89 „	7	956.11 „	
	201—300 „	4	994.52 „	2	350.95 „	
	301—400 „	2	689.12 „	1	185.64 „	
	401—500 „	3	1.551.85 „	2	495.80 „	
	501—600 „	3	1.701.04 „	2	1.885.60 „	
0—600 P	69	7.757.46 P	59	5.959.96 P	77 %	

1934-ben az adósok döntő többségére 200 P-ig terjedő évi adóteher nehezedett és még csak három adós volt ezen a határon felül. 1935-ben már több mint háromszor, 1936—37-ben pedig négyszer annyian esnek ki ebből a részlettípusból. Innen követ-

keztethető, hogy ezekben az években azok a nagyobb adósok, akiknél az évi előírás 200 P fölött van, tulajdonképpen nem védettek, csak tényleges tönkremenésüket húzzák el, mert még a védettségi szolgáltatást sem teljesítik és az is csak egyre növekvő terhet jelent. Ugyanígy vannak a 0—200 P-ig terjedő előírásúak közül azok, akik a legelső évben nem teljesítették fizetésüket és tartozásuk egészen a 200 pengős határra nyomult fel.

Az 1954. évi előírás kereken 4500 P, míg az 1957. évi kereken 7.700 P, vagyis a hátralékok 4 év alatt majdnem kétszeresére duzzasztották fel az esedékes tartozást.

Tény viszont, hogy a lerovás javult. 1954-ben nem fizetett 23, 1955-ben 19, 1956-ban 14 és 1957-ben 10. A lerótt összeg is emelkedett. A javulás azonban nem az egyenletes teljesítési menet, hanem egyesek túlfizetésének következménye. Éppen a legtöbb nemfizetést felmutató esztendőben volt oly túlfizetés, ami 1955-ben 67-re apasztotta le átmenetileg az adósok számát. Külsőleg legszámottevőbb a lerovások terén való javulás 1957-ben. Volta-képpen azonban 1954-ben, a legtöbb nemfizetést mutató esztendőben, a legkedvezőbb, mert ekkor zálogolás és árverés nélkül folyt be az évi előírás 67%-a. Míg 1957-ben a befolyt 77% árverésekből adódik.

Ez a tény vezet át bennünket a védettséggel kapcsolatos további következmények levonására: az előbbieknél sokkal jobb fizetési arány a negyedik évben még mindig nem az adósok megerősödéséből, hanem éppen gazdasági leromlásuk betetőződéséből, eladásból vagy árverésből állott elő. Természetesen nem lehet azt mondani, hogy minden nemfizetés okvetlenül tehetetlenségből folyik, sajnos éppen a nagyobb védett gazdáknál látszik, hogy nem egyszer virtus és ügyes kibúvás. Ahol azonban árverésig megy a dolog, ismerve a parasztság földhöz való ragaszkodását, ott már komoly a gazdasági elgyengülés.

E tények mutatják, hogy a gazdavédelem sokaknak túlkésőn jött. A régi magyar recept szerint megint az utolsó percben kaptunk észbe. A továbbiakban még bővebben is érintjük ezt a kérdést, hogy a kormánynak már jóval előbb és nemcsak az adósságrendezéssel kapcsolatban, intézkednie kellett volna, hogy a *kisbirtokos* társadalmat állítsa meg a lejtőn, a túlterhelt nagybirtokon pedig megfelelő telepítést indítson meg.

Előbb már feltüntettük a védett birtokosok birtoknagyságonkénti megoszlását az 1954. évben. 1958-ra — nagyrészt az 1957-ben történt árverések folytán — a következő lett a helyzet (zárójelben az 1954. évi állapot):

0—10 KH.	18 (21) birtokos	119 (156) holdon
10—20 „	18 (22) „	275 (329) „
21—50 „	19 (18) „	685 (686) „
51—100 „	2 (5) „	154 (232) „
101—218 „	3 (5) „	468 (468) „
Háza	3 (3)	— —
Összesen:	65 (70) birtokos	1699 (1851) holdon

8 birtokot árvereztek el. Öten még bennmaradtak a védettek között, de eredeti birtoktestük jelentősen, legkevesebb 50 %-al, mecsappant. Egy 32 holdas gazdát viszont védetté nyilvánítottak, innen van a 65 végösszeg.

Az adósok teljesítőképességéről sohasem győződhetünk meg az évi előírás és lerovás nyers szembeállítása útján. Az arány egyesek túlfizetése miatt látszólag a legkedvezőbb lehet, valójában azonban a sok egyáltalán nem vagy nem kielégítően fizető miatt nagyon is kedvezőtlen. Ezért évente is és külön birtokalakonként is megvizsgáltuk a nemteljesítők számát, helyesebben a teljesítés mibenlétét.

Teljesítés évente:

	Nem fizetett	Csak „bele“ fizetett	Teljes lerovás	Túlfizetés fizetés
1954.	25	9	29	9
1955.	19	9	36	3
1956.	14	11	44	1
1957.	10	9	42	8
Összesen:	66	38	151	21

Teljesítés birtokalakonként.

Birtokalak	1954—1957. évi összes előírás	Nem fiz.	Csak „bele“	Teljes fizetés	Túl
0—10	82	20	8	48	6
11—20	91	28	8	46	9
21—50	65	14	16	30	3
51—100	16	2	3	10	1
101—218	12	—	3	7	2
Ház	12	2	—	10	—
Összesen:	276	66	38	151	21

Az „összes előírás“ azt jelenti, hogy az illető birtokalakból 4 év alatt hánynak volt évi részlet-előírása. A „befizetés“ csak bizonyos hányadát egyenlítette ki az évi tartozásnak. A mindent fi-

zetés nemcsak az ez évi előírás, hanem az esetleges hátrálék lerovását is jelenti.

172 rendes, illetőleg túlfizetéssel szemben 104 nem vagy nem kielégítő fizetés áll tehát a 4 év alatt. 1938-ban az egy személyre eső adósság (a 10 évi még hátralevő összes adót véve) 431 P ugyan, szemben az 1934. évi 622-vel, de nem az egyéni gazdaságok megizmosodása, hanem éppen letűnésük árán. Az 1934 éveleji 10 évi adósság összege 43.544 P-ről 1937 év végére 28.233 P-re apadt ugyan, de egyrészt a fenti okok, másrészt egyesek túlfizetése folytán. Tehát mint a lerovások feldolgozása is mutatja: *nem az egyetlen teljesítési menet következtében.*

Nem vagy csak „bele” fizetett az 1934—1937. években:

a	0—10 holdasok közül	34,1 %
	11—20 „	40,0 %
	21—50 „	47,6 %
	51—100 „	31,2 %
	101—218 „	25,0 %

Legrosszabb aránnyal szerepelnek a 10—50 holdasok. Ennek oka részben az, hogy a környékből az itteni jobb birtokelosztás miatt ideszivárgó lakosságnak az a része, melynek régebbi lakóhelyén volt egy kis földje, azt eladta és itt adósságra vásárolt a réginél nagyobb, a 10—15 hold határ közé eső birtokot. A vételárat a búza akkori árában szabták meg, vagy külföldi kölcsönt vettek fel, ami a válság beálltakor képességeiknél aránytalanabban súlyosabb terhet rótt rájuk.

A 172 rendes, illetőleg túlfizető lerovását is vizsgálunk kell, mert ennek körülményei szintén értékes anyagot adnak további következtetésekre. 1936-ban pl. 56 fizető közül 46-an zálogolásra, vagy végrehajtásra egyenlítették ki tartozásukat. 1937-ben 69 védett közül 23-at (33 %) mutattak ki sürgős végrehajtásra. De más oldalról is meglátszik ez, mert a késedelmes lerovás vagy behajtás újabb teherrel nehezedett rájuk.

	Késedelmi kamat	Behajtási illeték	Összesen	Az összes lerovás %-ában
1936.	160.44 P	81.26 P	241.70 P	6.4
1937.	164.16 „	180.95 „	345.11 „	5.8

A % arány az összes lerovás %-ában mutatja meg ezeket a továbbmenően súlyosító kiadásokat. 1937-ben, amikor a legjobb (77 %) volt a lerovás, az 59 fizető közül 56-nak róttak fel késedelmi kamatot vagy behajtási illetéket s mindössze 3 volt, aki e nélkül, pontosan fizetett.

A teljes és helyes kép alkotásához annak az ismerete is szükséges, hogy birtokalakonként hány P teher nehezedett évi esedékes részletekben 1 holdnyi területre az 1934 és 1937. években. Ez utóbbi évnél eltérés van a fentebb (249. oldalon) közölt táblázat adataitól, mert ott az év eleji, itt az 1937 év végi (és 1938 eleji: tehát a helyesbített 1938-as tartozás) található. (A csak házzal védettek előírása sincs benne.)

Átlagos tehernehezék:

1934-ben	1851 KH-on	4281 P	a teher,	1 holdra	2.51 P
1936-ban	1827	„	7058 „ „ „ „	„	3.86 „
1937-ben	1699	„	6852 „ „ „ „	„	4.04 „

Részleteiben:

	Év:	Birtokos	Terület	T e h e r	
				összesen	1 h-ra
0—10 KH.	1934	21	156 H	445.24 P	5.27 P
	1936	22	145 „	815.69 „	5.61 „
	1938	18	119 „	442.15 „	5.71 „
11—20 KH.	1934	22	329 „	871.28 „	2.64 „
	1936	22	329 „	1719.37 „	5.22 „
	1938	18	273 „	1069.82 „	3.94 „
21—50 KH.	1934	18	686 „	1752.— „	2.55 „
	1936	18	653 „	3110.94 „	4.76 „
	1938	19	685 „	4265.— „	6.22 „
51—100 KH.	1934	3	252 „	480.— „	2.07 „
	1936	3	252 „	679.55 „	2.92 „
	1938	2	154 „	281.45 „	1.82 „
101—218 KH.	1934	3	468 „	782.78 „	1.67 „
	1936	3	468 „	754.78 „	1.56 „
	1938	3	468 „	815.68 „	1.75 „

Mint ebből kitűnik, a 21—50 holdasok tehernehezéke a négy éves kíméleti idő után, pusztán védett adóban, közel háromszorosa az 1934. évinek. Az 51—100 holdasok kivételével minden birtokalakon nőtt a nyomás. Sajnos, hogy éppen a legéleterősebb birtoktesten, a 21—50 holdas birtokon, a legnagyobb arányban. Ez a tény semmit sem bizonyít azon igazság ellen, hogy az ilyen kisbirtokok a legellentállóbbak a válságokkal szemben. Itt a terheket nem ennek az ellenkezője, hanem a *parasztság helytelenül levezetődött pillanatnyi fellendülése okozta.*

Az államnak annakidején éberem kellett volna ügyelnie arra, hogy a konjunktúra alkalmával a föld megfelelő áron jusson a parasztság birtokába. Ezzel ellenkezően a gazdáknak csak kölcsön jutott, amit a bankok szinte fel is kínáltak ebben az időben. Így a parasztság elszámította magát. A sok évszázadon át lefojtott kezdeményezési hajlam az első lehetőségre túlugrott a józan számításra és a nagybirtokbarát politika folytán is magasra verte az árakat, mert kielégítő mértékben nem juthatott földigényei csillapításához. Az volt még az újabb hiba, hogy ha hagytuk is a válság sodrának a magyar paraszt ezreit, legalább 1934-ben kellett volna véglegesen rendezni a sorsukat. Főleg a kisbirtokosokét, 0—100 holdig. Sajnos ez a rendezés is csak halogatás volt és csak egyes súlyosan eladósodott gazdák gondolhattak, de ők is csak (mint a kiadott tájékoztatás mondotta) „ esetleg“, végleges rendezésre.

Kevés vigaszt nyújthat, hogy legalább az eladósodás további növekedése szűnt meg, mert sajnos a fentiek azt mutatják, hogy ha az eddigieknél jóval lassúbb ütemben is, de *más formák* között nem egy helyen tovább tartott. Tekintetbe kell venni azt is, hogy igen mérsékelt fizetésekről és úgyszólván végsőkig terhelt gazdaságokról van szó, ami még jobban növeli a védett adó be nem fizetésének súlyosságát.

A következőzetések végső összegezése előtt a tárgyhoz vág az eladósodásról való rövid beszámoló. Annál is inkább, mert itt csupa kis vagy közép (3) és minden esetben paraszti birtokról van szó, ahol az eladósodás sokkal megbocsáthatóbb okok folytán következett be, mint a nagybirtokosok tönkremenetele. Csak pár jellemző ténnyel akarunk erre a „paraszti“ gazdasági válságra rámutatni, ami rávilágít ennek a ténynek földművelő népességünk tudatában való visszatükröződésére is. Több védett és nem védett, de elárverezett adóst kérdeztem ki gazdasági összeomlásának körülményei felől. Helyenkint a szavukat adom vissza...

I. adós. Özvegyasszony. Elárverezett ingatlanának területe 1 hold 264 n.-öl. Összes terhe 1612 P 86 fill. Az elárverezettő bank vette meg az ingatlanát 485 P-ért. Eladósodásának oka: 4 évig a lányát gyógyíttatta, kutat, életes kamrát, kerítést is csináltatott. 1926-ban meghal a lánya, akkor eladott 4 hold földet, aminek az ára temetésre és a gyógyítás költségeire ment. Attól kezdve a megélhetésük is nehezebb lett és így kölcsönre szorultak.

II. adós. Jászapátin eladták 2 hold földjüket és itt vettek öt holdat 315 q búzáért és még béreltek is 14-et. „ide jöttünk Kisérre belevadásztunk, hogy itt lesz jó, de mán az adósság kez-

dete se lett az. Megett bennünket a rettentő kamat“. Az előző tulajdonosnak hosszúlejáratú kölcsöne volt a földön, de „kijárta, hogy a másik földjére helyezték“. Így szerintük „nekik rövid lejáratú juttot“, ami után 14% kamatot fizettek. 200 q búzát egyenlítették ki, a többivel nem tudtak megbirkózni.

III. adós. Elárverezett ingatlana: 14 hold 556 n.-öl. 8.041 P tartozása volt, az elárverezett bank vette meg 7.000 P-ért. 1927-ben Jászapátiról jött. Ott eladott 6 hold földet itt vett 14-et. Felét kifizette, felére adósságot vett fel. „Közben (1932) halott is lett“ gyógykezelés, temetés 500 P. Férjhezadás 250 P költséggel.

IV. sz. adós. Elárverezett ingatlan területe: 54 kat. hold 249 n.-öl. Összes tartozása 2386 P és 1890 U. S. A. dollár. Az árverezett bank vette meg: 9.950 P-ért. Meghagyta őket haszonbérletnek. Apátiak ők is, de Tizsasülyre is elmentek szerencsét próbálni (ott van a legrosszabb minőségű föld a környéken) nem is annyira szemtermés, mint birkatenyésztés végett béreltek itt. 1927-ben jött az adósság: 56 hold termését elverte a jég, 150 birka megdöglött. Rövid lejáratú adósságot vettek fel 16 % kamatra. Akkor az ügyvéd rávette őket, hogy cseréljék hosszúra, „de abba is nagy lett a költség meg a kamat. Minket ez tett tönkre ez a pénzátcserelés“. Közben úgy mellékesen kipanaszolja, hogy *17 gyermeket* nevelt fel. „Bizony nagyságos uram, tizenhetet. Mikor X méltóságos úrnál jártam pártfogás végett még *Betlehem* grófhhoz is odavitt a képviselőházba. Oszt megmondta neki, mennyi gyerekem volt. Bele is nyúlt Betlehem gróf úr a zsebibe, azt hittem, örömibe pénzt ad, de csak a zsebkendőt vette ki“.

V. sz. adós. 70—100 hold közé esik a birtoka. Összes terhét nem bírtam megbízható módon kipuhatolni. Bank árvereztette el 60 és 90.000 P közötti adósságért. Eladósodása oka: Bérelt a birtokához még 200 holdat. Vetőmagra kölcsönt vett fel gazdaktól. Az adósság fele ő szerinte „hamisságból“ keletkezett. Amit elismer, az a vetőmag kölcsön, haszonbér és traktorra való benzin költségeiből jött össze, meg abból, hogy beütött a rossz termés.

A megvizsgált adósságok létrejötte 1927 és 1932 közötti időre tehető. Nagyjából két részre lehet osztani az eladósodás egyéni okait. Az elsőnél nem várt kiadások: betegség, halál, házasság vagy a gazdaságban szükséges teendők elvégzése: építkezés, kút-készítés szerepel, mint ok. Itt a cél a *vagyoni helyzet fenntartása*. A másodiknál már a vagyonállag növelése, a terjeszkedés, a hódítás a cél. A konjunktúra lehetőségeitől megduzzasztott vállalkozási kedv: a nagyobb bérleteket kereste s mint már említettük, ez volt az oka annak, hogy a rosszabb birtokeloszlású jász falvak

kisebb birtokosai átjöttek ide, ahol a jobb helyzet szélesebb lehetőségeket ígért.

Az akkori államirányítóknak kettős a mulasztása: egyrészt, hogy nem törték le a legmagyarabb rétegek gazdasági erejét megcsapoló kísérletet, másrészt, hogy a pillanatnyilag lendületbe jött parasztság törekvéseinek nem biztosítottak elég és csak teljesítőkéességüknek megfelelő teret. Magukra hagyták őket. A kisbirtokos vidékekről, ahol a törpebirtokos napszámosok, kisgazdák egymás nyakára verték az árakat, a nagybirtokok vidékére kellett volna vezetni kellő irányítással és ellenőrzéssel ezt a lendületet. Ekkor meg lett volna a lehetőség arra, hogy ne az állam *telepítsen*, hanem a közösségre jóval kevesebb költséget jelentő módon a parasztság egy része *települjön*.

De elmulasztottuk és ez a gondolat újra visszatérít a szorosan vett gazdavédelem kérdéséhez. Természetes, hogy csak számos egymásbakaroló kutatás alapján vonhatunk le országos érvényű következtetéseket. De azért egy község vizsgálata útmutató lehet és bizonyos észrevételek megtételére feljogosít. Ezek a következők:

1. A gazdavédelem nem érthette el a kívánt eredményt, mert túl későn jött. Már korábban, a fellendülő vállalozási kedv helyes irányításával, kellett volna kezdődnie. 2. Nem hozott végleges és főleg a kisbirtokok érdekeit *nagyon fokozottan védő* intézkedéseket. Sokan „még igen mérsékelt” kötelezettségüknek is egyáltalán nem, vagy nem kielégítően tettek eleget. 3. Ennek folytán a nyugalmi idő alatt nem tudtak megerősödni, hanem még a védettségi előírás nem fizetése is nagyon lassú ütemben ugyan, de újabb eladósodásnak nyitott utat. 4. Elégedetlenséget idézett fel és táplált nemcsak a hitelezők, hanem a nem védett kisgazdák között is, akik szerint amazok helyett is ők fizetik meg az adót. Ha bizonyos védett kisgazdák gyarapodnak, ez is rossz vért szül, de még jobban rontja a hangulatot és egyenesen osztálygyűlöletre nevel az a körülmény, hogy némely nagybirtokos és elszegényedett dzsentri semmit sem változtatott régi életmódján. Legfeljebb annyiban, hogy erősebben szidja a kormányt, mert meg kell fizetni (ami nagyon helyes) az adósságát. Ez annak a látszatát kelti, hogy a gazdavédelem tulajdonképpen *nem okszerű kímélet, hanem egyeseknek a társadalom költségén való kiltartása.*

Hátramarad végül az a kérdés, amit már az első sorokban felvetettünk, hogy vajjon beleépült-e a gazdavédelem az egyetemes országrendezésbe?

A mai formájában aligha, mert a Magyarországon — azt lehet mondani — példátlanul rossz földbirtokeloszlás miatt (30.5 % nagybirtok) ott, ahol erre lehetőség van, minden alkalmat meg kell ragadni ennek az aránynak helyes módon történő csökkentésére. A védettségnél is lehetőség lett volna erre, a *magyarság* szempontjából véve azonban a nagybirtok indokolatlan előnyhöz jutott. Ki kell emelnünk: ha látszólag a kisbirtoknál van is az előny, ez végeredményben amott áll fenn. Nincs a kisbirtok *ellen*, de nem érvényesíti úgy a kisbirtokot felkaroló intézkedéseket, mint Trianon szomorú tanulságai után (7,5 mill. k. hold szerb, román, cseh parasztoknak jutása) el kell várunk.

A 10.000/1935. M. E. sz. rend. a 0—20 holdas birtoknál a kataszteri tiszta jövedelem 60—80-, 80—100- és 100—200 szoros szorzatának adóssághatárai között az adósság 60, 40 és 20 %-át vállalja át, míg 20 holdtól felfelé ugyanezeknek az adóssághatároknak a 40, 20 és 10 %-át. A kat. tiszta jövedelemhez azonban hozzá kell adni a házadóalap 30 %-át és ennek a 40-szeres stb. szorzatát veszik adóssághatárnak. Már pedig a kisbirtokok 1 holdjára eső házadó 61.9%-kal nagyobb, mint a nagybirtoknál. Ez azt jelenti, hogy „minél kisebb a birtok, viszonylag k. holdanként annál nagyobb az adóssághatára, és annál kisebb az az összeg, amit az állam átvállal. (Matolesy M. 1935. okt. 24-én tartott képviselőházi beszéde.)

A másik előny maga az, hogy az állam a nagybirtokra is kiterjesztette a rendezést. Az a tény, hogy itt az eladósodás oka sokkal több egyéni terhelő adatot mutat fel, mint a kisbirtoknál, már maga indokolatlanná teszi ezt a védelmet. Mert a védettség célja is csak egy lehet: megerősíteni a megingott kisbirtokokat s juttatni, okos módszerrel a nincsteléneknek.

KÜRY BÉLA.

JAVASLAT A KÖZIGAZGATÁSI STATISZTIKA MEGSZERVEZÉSÉRE.

Alulírott az Országos Statisztikai Tanácsban, az 1939/40. évi hivatalos statisztikai munkaterv tárgyalása alkalmával, indítványt tett arra nézve, hogy a munkaterv a jövőre a magyar közigazgatásra vonatkozólag az eddiginél jóval bővebb adatok gyűjtését és közlését vegye tervbe. Egyúttal jelezte, hogy tervezetet fog kidolgozni arra nézve, hogy az adatgyűjtésnek milyen irányban és milyen terjedelemben való bővítését tartaná szükségesnek. A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal elnökéhez intézett tervezet a következőket tartalmazza:

Általános szempontok.

Nagy szervezeti egységek vezetésének a statisztika nélkülözhetetlen eszköze. A magyar közigazgatás vezetője a magyar kormány és annak a magyar közigazgatás legjobb vezetéséhez szükséges adatok eddig nem állanak kellő számban rendelkezésére.¹ Ennek a hátrányai nemcsak a közigazgatási apparátuson belül, az alárendeltek és a kormány viszonyában érezhetők, hanem ezenkívül a közigazgatás és az emberek, a közönség viszonyában is. Minden más következménytől eltekintve, csak azt az egyet emelem ki, hogy az a tény, hogy megfelelő közigazgatási statisztikánk még nincs, alkalmas a közönségben olyan kételyek támasztására, hogy egy kormány e nélkül állhat-e hivatása magaslatán és ura lehet-e a közigazgatási apparátusnak?

A magyar közigazgatás gépezetén nem érthetjük egyedül az állami közigazgatást. A magyar közigazgatás szervezete ma már a következő háromféle elemből tevődik össze:

a) Állami közigazgatás,

b) A területi önkormányzatok (törvényhatóságok és községek) közigazgatása,

c) A területi önkormányzatok (különbféle kamarák, társadalombiztosító intézetek, egyházak stb.) és egyéb szervek.

Mindezek közfeladatokat oldanak meg, az emberekkel rendelkeznek, illetve tőlük alkalmazkodást, valamint közadók módjára behajtható szolgáltatásokat követelnek. Mindezt az állam által engedélyezett és szabályozott keretben. A három tényező működése egymást kiegészíti és a közönség csak a háromnak hatását és a közterheit összeadva tudja megítélni, hogy az államtól, illetve annak közigazgatásától mit kap és annak mivel tarto-

¹ A közigazgatás racionalizálásának kormánybiztosa már 1931-ben kezdeményezte a közigazgatási statisztika megszervezését. A Központi Statisztikai Hivatal 1931. december hó 31-ével készített is felvételt a közigazgatás szervezetére, személyi és dologi szükségleteire vonatkozólag. A felvétel eredményét azonban sem közzé nem tették, sem a további években a felvételt nem ismételték. L. *Magyary Zoltán*, A magyar közigazgatás racionalizálásának programja. 1932. 14. l.

zik. A közigazgatás szervezetének, méreteinek és működésének áttekintéséhez nélkülözhetetlen ennek a keretnek elfogadása, ezért a közigazgatási statisztika sem indulhat ki kevesebből és céljának csak akkor felelhet meg, ha adatgyűjtéseiben ezt a három elemet áliandóan egyaránt figyelembe veszi.

A közigazgatási statisztika adatgyűjtésének rendszere.

I. A közigazgatás szervezeti egységei.

A) *A közhatalmi egységek, vagyis intézmények.*

a) A közhatalom gyakorlásához szükséges erőket (karhatalmat) megtestesítő intézmények.

b) Az állam szellemi hatalmát megtestesítő intézmények (törvényhozás, hatóságok, bíróságok és mindezeknek felsőbb fórumai).

c) Azon hivatalok és intézmények, amelyek az a) és b) alosztályba tartozó egységek mellett, mint ezeknek nélkülözhetetlen kiegészítő részei szerepelnek: számvevőségek, pénztárak, különböző tanácsok, nyilvántartó hivatalok, fegyházak stb.

B) *A jóléti egységek, vagyis az*

a) Intézetek.

b) Köztisztviselők (érdekképviselők, kamarák, a társadalombiztosítás különböző szervei, vizitársulatok, legelőtársulatok, hegyközségek stb.).

C) *A gazdasági egységek, vagyis a közüzemek.*

Az A)—C) szerint való felosztás Ereky István rendszerének felel meg és célszerű. (Ld: Ereky István: A jogi személyek. Városi Szemle XIV. évf. 88. sk. lapjain.)

A közüzemek és vegyes jellegű kereskedelmi társaságok elhatárolása és felosztása tekintetében a következő felosztást ajánlom:

I. Háziműhelyek, illetve kisüzemek.

II. Közigazgatásilag kezelt üzemek.

III. Elkülönített vagyonkezelésű közüzemek.

IV. Egyéni cég alakjában működő közüzemek.

V. Kereskedelmi társaságok alakjában működő közüzemek. (Vegyes jellegű kereskedelmi társaságok.)

(Részletesebben lásd: Magyar Zoltán: A közüzemi kérdés rendezése. Városi Szemle XIX. évf.)

II. A közigazgatás személyzete.

A) *Allam.*

a) Intézmények.

b) Intézetek.

c) Közüzemek.

B) *Területi önkormányzatok.*

a) Intézmények.

b) Intézetek.

c) Közüzemek.

C) *Területi önkormányzatok és érdekképviseleti szervek.*

- a) Intézetek.
- b) Köztisztviselők.
- c) Egyházak.

A közigazgatás személyzetére nézve mindazok az adatok szükségesek, amelyek a Magyar Statisztikai Évkönyv 1938. 321. sk. lapjain, valamint másutt elszórtan találhatóak, *de nem elégségesek*. A Statisztikai Évkönyvben eddig közölt adatokon kívül szükség van a következő adatok ismeretére is:

a) Státuszok létszáma. Nem elég tudni, hogy hány XI., X., stb. fizetési osztálybeli állami alkalmazott van, hanem tudni kell, hogy hány fogalmazáskarbelti, hány számvevőségi, hány segédhivatali, hány jogi képesítéshez kötött, hány mérnök, hány orvos, hány pedagógus, hány gazdász, stb. van az állam, vagy az egyes önkormányzatok szolgálatában.

b) Az alkalmazottak korszerinti megoszlása.

c) Az alkalmazottak szolgálati időszerinti megoszlása. Ez és az előbbi fontos annak érdekében, hogy áttekintésünk legyen a felől, hogy nyugdíjazás útján előreláthatólag mikor és hány állás fog megüresedni és az előmenetel, valamint a szukkreszcencia tekintetében milyen kilátások, illetve milyen szükségletek vannak.

d) Nemek szerinti megoszlás. Hány a férfi és a nő alkalmazott az egyes kategóriákban.

e) Családi állapot.

f) Gyermekek száma.

g) Családi pótlékok száma. Ezek az utóbbi adatok (d—g) szociális szempontból fontos tájékozást adnak.

h) Az alkalmazottak területi eloszlása. Szükséges volna a következő csoportosítás: törvényhatósági városokként, megyei városokként, vármegyénként, járásonként.

Az üzemeknél az állandó munkásokra, a köztisztviselőkénél és érdekképviseleteknél a főfoglalkozásúakon kívül a tiszteletdíjasokra és esetleg a mellékfoglalkozásúakra is ki kellene terjeszteni.

Az egyházaknál a lelkészek és a papnövéndékek, kántorok számára kellene figyelemmel lenni, a protestáns egyházaknál ezenkívül a világi funkcionáriusokra, a többi alkalmazott, pl. sekrestyések, temetőőrök stb. kevésbé fontosak.

i) A nyugdíjasok száma a megfelelő részletezéssel.

III. A közigazgatás költségei.

A) Az állami költségvetés bevételei és kiadásai.

B) A területi önkormányzatok költségvetései (bevételek és kiadások.)

C) A területi önkormányzatok költségvetései (bevételek és kiadások.)

Ezt megkönnyíti, hogy az állami költségvetés is visszatért a naptári év alapjára.

Mindezek összegezve és összehasonlítva:

a) Az összes kiadásokból hány % esik az A)-ra, B)-re és C)-re.
 b) A B)-ből mennyi esik Budapestre? A többi törvényhatósági városokra? Megyei városokra? Nagyközségekre? A kisközségekre? A vármegyékre?

c) Az összes közadókából és közadók módjára behajtható közszolgáltatásokból mennyi esik egy lakosra Budapesten, törvényhatósági városokban, megyei városokban, nagyközségekben, kisközségekben?

IV. A közigazgatás működése.

A működésre vonatkozólag a Statisztikai Évkönyv máris sok anyagot tartalmaz. A részletes megbeszélés során lesz eldönthető, hogy az adatgyűjtés milyen szempontok szerint és milyen terjedelemben lesz módosítandó és esetleg bővítendő. Ez alkalommal is azonban már jelzem, hogy szükségesnek tartanám a következő adatgyűjtések felvételét:

1. A Központi Illetményhivatal működése. Hány tényleges alkalmazott, hány nyugdíjas és hány rokkant, hány állami, hány önkormányzati stb. alkalmazott részére milyen ellátást és milyen összegűket utalványoz és tart nyilván.

2. A Közérdekeltségek Felügyelő Hatóságának működése. Hány és milyen vállalatokat ellenőriz és azokban mennyi az állam, törvényhatóságok stb. érdekeltsége?

3. Az árvaszékek működése. Az árvák száma, a gondnokoltak száma, az árváknak és gondnokoltaknak kor és nem szerinti megoszlása, hánynak van vagyona, és milyen értékű, hánynak van ingatlana? A gyámokra és gondnokokra vonatkozó fontosabb adatok.

A működésre vonatkozó adatgyűjtés a legrugalmasabb és fokozatosan fog kifejlődni.

A javaslat részletes kidolgozásának módja.

Mivel a fentiekben elsősorban a közigazgatási statisztika rendszerét és kereteit igyekeztem megjelölni, nem voltam részletesen tekintettel arra, hogy a kívánt adatgyűjtésekből mi folyik már és mi lesz új, sem arra, hogy mi jelenik meg eddig a Statisztikai Évkönyvben és mi csak a népszámlálás tízéves munkálataiban? Javaslatom megtételénél arra sem lehettem tekintettel, hogy a különböző adatgyűjtések közül melyik könnyebb, melyik nehezebb és hogy azok milyen költséggel járnának. Végül nem lehettem arra sem tekintettel, hogy a közigazgatási statisztika javasolt rendszere a Statisztikai Évkönyv beosztását mennyiben érinti. Azt hiszem, hogy a megbeszélések eredménye a Statisztikai Évkönyv adatainak bizonyos átcsoportosítását is magában fogja foglalni és kívánatosnak tartanám a közigazgatási statisztikának egy fejezetbe, esetleg részbe való foglalását és elkülönítését is. Ugyancsak kívánatos volna diagrammok bő alkalmazása.

MAGYARY ZOLTÁN.

KÜLFÖLDI JOGFEJLŐDÉS.

Ausztria egyesítése a Német Birodalommal.¹

Hitler vezér és kancellár 1940 március 15-én rendeletet bocsátott ki,² amelyben az Ausztria és a Birodalom egyesítésével megbízott birodalmi biztos hivatalát, miután feladata befejezést nyert, március 31-ével megszünteti. Ez annyit jelent, hogy Ausztriának a birodalomba való bekebelezése bevégeződött és az egyesítés feladatát már mint lezárt egészet tekinthetjük végig.

I. Az 1938 március 15-án kelt osztrák szövetségi törvény, amelyet a Német Birodalom törvényként teljes szövegében átvett,³ kimondja, hogy Ausztria a Német Birodalom egy országa lett. Ezt a törvényt az Ausztria területén 1938 április 10-én tartott népszavazás majdnem teljes egyhangúsággal megerősítette.

Az egyesülés kimondását több — közigazgatásjogi szempontból is jelentős — rendelet követte. A vezér 1938 március 15-én kelt rendelete⁴ *Seyss-Inquart* addigi osztrák szövetségi kancellárt ausztriai birodalmi helytartóvá nevezi ki és megbízza az osztrák országos kormány vezetésével. A március 16-án kelt vezéri rendelet⁵ az egyesítés lebonyolításának feladatát központi szervként a birodalmi belügyminiszterre bízta s egyben felhatalmazza, hogy ezt a hatáskört egy Bécsben székelő birodalmi megbízott (Reichsbeauftragter für Österreich) útján gyakorolja. A birodalmi megbízott gondoskodik egyben a négyéves terv (Vierjahresplan) Ausztriában leendő megvalósításáról is. A belügyminiszter a felhatalmazás alapján ki is nevezte *Keppler* államtitkárt ausztriai birodalmi megbízottul.

Ausztria közjogi állását ideiglenesen a március 17-én kelt vezéri rendelet⁶ szabályozza, amennyiben kiterjeszti a birodalom

¹ V. ö. Hoche, Die verwaltungsrechtliche Bedeutung des 1 April 1940 für die Ostmark, Reichsverwaltungsblatt, 1940. 179. s. köv. 1.

² Erlass des Führers über Beendigung des Amtes des Reichskommissars für die Wiedervereinigung Österreichs mit dem Deutschen Reich von 15. 3. 1940, Reichsgesetzblatt I. rész (A továbbiakban id.: RGB) 539. 1.

³ Gesetz über die Wiedervereinigung Österreichs mit dem Deutschen Reich v. 15. 1. 1939. (RGB 273. 1.)

⁴ RGB 248. 1.

⁵ RGB 249. 1.

⁶ 2. Erlass über die Einführung deutscher Reichsgesetze in Österreich v. 17. 3. 1938 (RGB 225. 1.).

újjáépítéséről szóló törvény és végrehajtási rendeletének⁷ hatályát Ausztriára. Ezzel Ausztriának, valamint a benne egyesült szövetségi államoknak a felségjogai a birodalomra szállottak át s így Ausztria — közjogi szempontból — egyszerű területi önkormányzattá és közigazgatási területté vált.

Az egyesítés végleges lebonyolítására a vezér április 23-án kelt rendeletével⁸ birodalmi biztós-ként (Reichskommissar für die Wiedervereinigung Österreichs mit dem Deutschen Reich) *Bürckel-Saarpfalz* pártkörzetvezetőt (Gauleiter) bízta meg, aki ezt az állást az egyesítés befejeztéig be is töltötte. A birodalmi biztost az összes állami és önkormányzati hatóságokkal, valamint a párt hivatalaival szemben igen széleskörű utasítási jog illette meg és működése tekintetében csak a vezérnek volt közvetlenül felelős. Kinevezésével a korábbi — a birodalmi belügyminiszternek alávetett — birodalmi megbízott hivatala feleslegessé vált s ezt az állást rövidesen meg is szüntették.

A közigazgatás egyesítésének első állomása az eddigi osztrák központi hatóságok (minisztériumok) fokozatos megszüntetése. A birodalmi helytartó 1938 május 30-án kelt rendelete⁹ csak négy volt osztrák minisztériumot tartott fenn átmenetileg, és pedig 1. a belügy- és kultuszminisztériumot, 2. a gazdasági és munkaügyi minisztériumot, továbbá a személyi unióban összefogott 3. pénzügy- és 4. mezőgazdasági minisztériumokat. A belügyminisztérium vezetését maga a birodalmi helytartó látta el.

Ugyancsak 1938 május havában a nemzetiszocialista párt szervezete szempontjából 7 Gau-ra (körzetre) osztják fel Ausztria területét. Ezt a felosztást fogadja el az ausztriai területváltozásokról szóló törvény¹⁰ is. Ennek értelmében a korábbi Burgenland megszűnik és területén Niederösterreich és Steiermark országok osztoznak, Bécs jelentős gyarapodással a birodalom legnagyobb területű és lakosságra nézve második városa lesz,¹¹ két, vámterületileg már régebben Bajorországhoz tartozó község közigazgatásilag is Bajorországhoz kerül és az egyes országok határában kisebb jelentőségű változások történnek. Területi változásokat hozott a szudetanémet területek megosztásáról szóló törvény¹² is, amennyiben jelentős területekkel növelte a korábbi Csehszlovákia rovására Nieder- és Oberösterreich országokat.

II. Ausztriának a Német Birodalommal való tulajdonképeni szerves egyesítését az ú. n. Ostmark-törvény¹³ hozta meg. A tör-

⁷ Gesetz über den Neuaufbau des Reiches v. 30. 1. 1934 (Pfundtner-Neubert, Das neue deutsche Reichsrecht, Berlin, 1935—, I. a. 14. 1. l.), és 1. Durchführungsverordnung v. 2. 2. 1934 (u. ott).

⁸ RGB 407. l.

⁹ Gesetzblatt für das Land Österreich, 459. l.

¹⁰ Gesetz über Gebietsveränderungen im Lande Österreich v. 1. 10. 1938. (RGB 1553. l.)

¹¹ V. ö.: Szerző: Nagy-Bécs, Közigazgatástudomány, 1939, 225 l.

¹² Gesetz über die Gliederung der Sudetendeutschen Gebiete v. 25. 3. 1939. (RGB 745. l.)

¹³ Gesetz über den Aufbau der Verwaltung der Ostmark (Ostmarkgesetz) v. 14. 4. 1939. (RGB 777. l.)

vénynek és a hozzáfűződő 10 belügyminiszteri végrehajtási rendeletnek különös fontosságot ad az a körülmény, hogy a közigazgatás felépítését egészen új alapokra helyezi. A törvény tulajdonképen hatalmas kísérlet új közigazgatási formák megvalósítására és iránya elhatározó fontosságú, t. i. ugyanezek az elvi alapokon kívánja a Harmadik Birodalom egész közigazgatását berendezni. Szakít az eddigi — országok szerint tagolt és történetileg erős alapokon nyugvó — partikularizmussal, a lehetőség szerint dekoncentrált állami közigazgatást és az önkormányzati igazgatást Gau-okban, körzetekben fogja össze, amelyek azonban közbeeső fokozat nélkül közvetlenül a birodalom legfelsőbb központi hatóságainak vannak alárendelve. Az új név: *Ostmark* a régi Österreich helyett is jelzi a közvetlen múlt hagyományait való szakítást. Az Ostmark-törvényt különleges jelentőségére való tekintettel részletesen ismertetjük:¹⁴

1. Az első fejezet a birodalmi Gau-okkal foglalkozik. A Gau-ok területe egybeesik a fent már vázolt módon megváltoztatott régi szövetségi országok területével és teljesen fedi a párt szervezete szempontjából megállapított Gauok területét. Így a régi Ausztria területén 7 birodalmi Gau keletkezett: Wien, Kärnten (székhelye Klagenfurt), Niederdonau, a korábbi Niederösterreich (székhelye Krems), Oberdonau, a régi Oberösterreich utóda (székhelye Linz), Salzburg (Salzburg), Steiermark (Graz), Tirol (Innsbruck). A fenti 7 Gau-hoz járul még a korábbi Vorarlberg-ország mint önálló közigazgatási és önkormányzati kerület, de birodalmi Gau-jelleg nélkül (Ostmark-törvény 1. §). A Gau-ok közigazgatási kerületek és önkormányzati testületek (T. 2. §).

A Gau élén a birodalmi helytartó (Reichsstatthalter) áll. (T. 3. § 1. bek.) Igen nagy jelentőségű az, hogy a birodalmi helytartó egyúttal a párt középfokú területi tagozatának, a közigazgatási Gau-al egybeeső párt-Gau-nak a vezetője is (Gauleiter). A birodalmi helytartót, mint a közigazgatás fejét széles hatáskör illeti meg. A Gau területén a helytartó vezeti a birodalmi általános középfokú igazgatást a birodalmi belügyminiszter szolgálati felügyelete alatt és az illetékes szakminiszter utasításai szerint (T. 4. § 1. bek.). A Gau területén működő birodalmi szakigazgatási szervek az ő vezetésé alá kerülnek, kivéve mégis az igazságügyi, pénzügyi, vasut- és postaigazgatási szerveket. A vezetésé alatt álló szervekkel szemben a hivatalfőnök (Behördenchef) jogállása illeti meg, — a folyó ügyintézésben állandó átruházott hatáskörrel a hivatalvezetők (Behördenleiter) helyettesítik (T. 4. § 2. bek.).

A birodalmi helytartót a szakigazgatási, de nem közvetlen vezetésé alá tartozó szervekkel is, valamint a gazdasági és ipari szervezetek helyi tagozataival, a birodalmi élelmezési rend (Reichsnährstand) és a birodalmi kulturkamara (Reichskultur-

¹⁴ A törvénnyel teljesen hasonló felépítésű az ugyanaznap kelt szüdatörvény: Gesetz über den Aufbau der Verwaltung im Reichsgau Sudetenland v. 14. 4. 1939. (RGB 780. I), valamint az új keleti Gau-ok felállításáról szóló rendelet: Erlass des Führers über Gliederung und Verwaltung der Ostgebiete v. 8. 10. 1939. (RGB 2042. I.)

kammer) szervezeteivel szemben — természetesen a Gau területén belül — messzemenő utasítási jog illeti meg, jöllehet ezeknek adott utasításait a legfelsőbb birodalmi hatóságok kötetlen mérlegelés alapján megváltoztathatják. A különös szakigazgatási szervekkel stb. szemben való utasítási jog szigorúan személyes természetű, azt a birodalmi helytartó másra át nem ruházhatja (T. 5. § 2. és 3. bek.).

A törvény fenti rendelkezései egy erősen központosított, egységes felelősség alatt álló, dekoncentrált közigazgatást teremtettek meg. A Gau területén elkerülhetetlenül előálló érdekellentétek a birodalmi helytartó kezében futnak össze s így ő az esetek túlnyomó részében ki tudja azokat egyenlíteni. Ézzel a törvény a birodalmi felsőfokú hatóságok nagyfokú tehermentesítését éri el. A birodalmi helytartóra viszont oly sok feladat hárul, hogy ő csak a legfontosabbakat vonhatja személyes elintézésé alá, míg a folyó ügyintézés vezetésére az általános állami és az önkormányzati szervek élén — az alább ismertetendő — állandó helyettesei, a szervezetileg közvetlenül alárendelt szakigazgatási szervek élén pedig a már említett hivatalvezetők vannak hivatva.

A birodalmi helytartót jogalkotói hatáskör is megilleti, de az általa kiadott rendeletek a birodalmi belügyminiszter és az illetékes szakminiszter jóváhagyására szorulnak. (T. 5. § 1. bek.) Egyébként hatáskörére a birodalmi helytartói törvény határozatai irányadók.¹⁵

A törvény 6. §-a szerint a Gau, mint önkormányzati testület, önálló felelősség mellett helyi közfeladatok megoldására van hivatva. A vezéri elv keresztülvitelével az önkormányzati ügyek intézését is a birodalmi helytartó végzi egyéni hatóság-képen, de ebben segítségére van a Gau-tanács (Gaurat). Ennek szervezeti határozatait az 1. végrehajtási rendelet¹⁶ 5. fejezete tartalmazza. A Gau-tanács tagjainak számát a birodalmi belügyminiszter állapítja meg, a tanács ciklusa 6 évig tart és tagjait a vezér állandó helyettese nevezi ki. A tanács tagjai működésükért anyagi ellenszolgáltatásban nem részesülnek. A tanács funkciója tanácsadó-testület, üléseit a szükséghez képest a birodalmi helytartó hívja össze, de köteles véleményüket meghallgatni a költségvetés és zárószámadás megállapítása előtt.

A Gau-t, mint önkormányzati testületet, a saját ügyeiben szabályrendeletalkotási jog illeti meg. (T. 6. § 4. bek.)

A birodalmi helytartó általános helyettese az általános állami igazgatás terén a „kormányelnök“ (Regierungspräsident), aki köz-

¹⁵ Itt csak röviden utalunk arra, hogy a birodalom egyéb részeiben hatályos Reichsstatthaltergesetz (v. 30. 1. 1935. RGB 65. l.) rendelkezései szerint az egyes országok (Poroszországot kivéve) élén áll a birodalmi helytartó s ebben a minőségében a Vezér megbízhatja — s ez a szokásos eset — az országos kormány vezetésével. Hatásköre szintén igen széles, de mégsem olyan átfogón kiépített, mint az új ausztriai (és szudéta-) Gauok élén álló helytartóké.

¹⁶ 1. Durchführungsverordnung (a továbbiakban id.: DVO) v. 10. 6. 1939. (RGB 995. l.)

vetlen birodalmi tisztviselő, — az önkormányzati ügyek terén pedig a Gauhauptmann, aki a Gau-nak, mint önkormányzati testületnek a tisztviselője s így közvetett birodalmi tisztviselő.¹⁷

A törvény 8. §-a Bécs birodalmi Gau területére bizonyos — formailag — eltérő szabályokat állapít meg és kiterjeszti rá a német községi rendtartás¹⁸ általános hatályát. Bécs-Gau területén az önkormányzati igazgatás vezetőjét a polgármester (Bürgermeister) cím illeti meg, s ezt a tisztséget a város első tanácsnoka (Beigeordneter) tölti be. A Gau-tanács feladatait a 45 tanácsúrból (Rats-herr) összetevődő városi tanács látja el, a város maga felsőbbrendű községi szervezet (Gemeindeverband höherer Ordnung) a községi rendtartás értelmében. A városi önkormányzati igazgatást a „községi igazgatás” (Gemeindeverwaltung) név illeti meg.

2. A törvény második fejezete a Gau-ok területi tagozataival foglalkozik. A Gau területe feloszlik járásokra és városi körzetekre (Land- und Stadtkreise). A járások általános igazgatási kerületek és egyben önkormányzati testületek is, a városi körzetek csak önkormányzati testületek, amelyek az állami igazgatást átruházott hatáskörben végzik. A járások élén a járási tanácsos (Landrat), a városi körzetek élén a főpolgármester (Oberbürgermeister) áll. (T. 9. §)

A járási tanácsos az általános alsófokú birodalmi közigazgatás vezetője és a birodalmi belügyminiszter — az illetékes szakminiszterrel egyetértve — egyes szakigazgatási ágak vezetésével is megbízhatja. (T. 10. §) A városi körzetekben az állami közigazgatást — delegált hatáskörrel — a főpolgármester vezeti (aki önkormányzati, tehát közvetett birodalmi tisztviselő), kivéve a hatásköréből különös rendelkezéssel kivont rendészeti ügyeket. A belügyminiszter — a 10. § értelmében — őt is megbízhatja egyes szakigazgatási szervek vezetésével.

A városi körzetek önkormányzatát a községi rendtartás szabályozza, a járások önkormányzatára a törvény 12. §-a tartalmaz rendelkezéseket. A járási önkormányzat is önálló felelősség mellett van közfeladatok megoldására hivatva, vezetője ebben a tekintetben is a járási tanácsos (Landrat) s ebben — tanácsadó testületként — a járási tanács (Kreisrat) van segítségére. A járást mint önkormányzati testületet szabályrendeletalkotási jogkör illeti meg, a közvetlen felügyeletet felette a birodalmi helytartó, a legfelsőbb felügyeletet pedig a birodalmi belügyminiszter gyakorolja. (T. 12. §)

III. Bár a törvény 1939 május 1-én hatálybalépett, a közigazgatásnak a törvényben megszabott teljes átállítása természetesen hosszabb időt igényelt. Ezért az átmeneti rendelkezéseket tartalmazó 3. fejezet 14. §-a a Gau-ok közigazgatásának berendezésére 1939 szeptember 30-át tűzte ki. Ez alatt az idő alatt kellett az új

¹⁷ V. ö.: Deutsches Beamten-gesetz v. 16. 1. 1937. (RGB 59. 1.) (T. 7. §)

¹⁸ Deutsche Gemeindeordnung v. 5. 1. 1935. (RGB 49. 1.)

helytartói hatóságokat megszervezni, az állami igazgatást és az önkormányzati igazgatást a törvény szellemében szétválasztani, az eddigi osztrák központi illetékességeket a legfelsőbb birodalmi hatóságok és a helytartói hatóságok között megosztani, a több Gau területét átfogó korábbi szakigazgatási szerveket az új feladatépítéshez hozzáilleszteni, illetve régi területük meghagyása mellett valamelyik érdekelt Gau helytartójának hatáskörébe utalni stb. Az átszervezési munkák pontos befejezését azonban az időközben kitört háború megakadályozta s ennek következtében a nemzetvédelmi tanács rendelete¹⁹ felhatalmazta a birodalmi belügyminisztert, hogy az egyesítés befejeztére új határidőt tűzön ki.

1. Az átmeneti időre megmaradt Ausztria, mint a még fennálló osztrák minisztériumok és egyéb volt központi szervek hordozója. A közigazgatás újjászervezését az Ostmark-törvénynek a birodalmi belügyminiszter által kiadott végrehajtási rendeletei valószínűsítették meg. Az általános állami közigazgatás szempontjából legjelentősebb a 5. végrehajtási rendelet.²⁰ A rendelet — Bécs kivételével — általánosan szabályozza a helytartói hatóságok szervezetét és működését. A közigazgatás felépítésére jellemző, hogy az Ostmark helytartói hatóságai ugyanabban a szervezetben és ugyanazzal a személyzettel végzik mind az általános állami, mind az önkormányzati közigazgatást.²¹

Bécs állami és önkormányzati igazgatásának szervezetével és működésével a 4. végrehajtási rendelet²² foglalkozik és azt a már fent ismertetett elvek alapján és a községi rendtartás keretei között szabályozza.

Az Ostmark Gau-jainak viszonylagos kis területe szükségessé tette, hogy egyes feladatok elvégzésére több Gau-t közös kerületté foglaljanak össze és az illető feladat végrehajtását az érdekelt birodalmi belügyminiszter által kiadott végrehajtási rendeletei val-

A Gau-ok önkormányzati igazgatásáról az 1. végrehajtási rendelet²⁴ és két általános birodalmi rendelet²⁵ tartalmaz részletes szabályokat.

Az egyesítéssel kapcsolatos személyzeti kérdéseket a 2. vég-

¹⁹ Verordnung des Ministerrats für die Reichsverteidigung v. 9. 9. 1939. (RGB 1765. l.)

²⁰ 5. DVO v. 17. 7. 1939. (RGB 1270. l.), részleteiben módosítva a 8. DVO v. 12. 1. 1940. (RGB 56. l.) által.

²¹ Ebben az egy pontban van eltérés az Ostmark-törvény és a szudétatörvény között, ugyanis a szudétanémet Gau-ban az állami és önkormányzati igazgatásnak önálló személyzete van és a két szervezet csak a birodalmi helytartó személyében találkozik. A szudétanémet Gau szervezetét követik az új keleti Gau-ok, Westpreussen és Posen is.

²² 4. DVO v. 31. 7. 1939. (RGB 1352. l.)

²³ 6. DVO v. 18. 10. 1939. (RGB 2051. l.)

²⁴ 1. DVO 3—5., 8. §§.

²⁵ Verordnung über die Aufgaben der Reichsgaue als Selbstverwaltungskörperschaften v. 17. 7. 1939. (RGB 1769. l. és Verordnung über die Verwaltung der Reichsgaue als Selbstverwaltungskörperschaften v. 25. 11. 1939. (RGB 2575. l.)

rehajtási rendelet²⁶ szabályozza. Ennek értelmében a volt osztrák állami tisztviselők mint közvetlen birodalmi tisztviselők folytatják szolgálatukat és illetményeiket a birodalmi költségvetés terhére vették át.

2. Az átmeneti rendelkezések között egyik legsúlyosabb nehézséget jelentette a volt osztrák központi illetékességek és a volt ausztriai birodalmi helytartó hatáskörének megosztása. Az egyes jogszabályokban szétszórótt illetékességi és hatásköri rendelkezéseket 7 belügyminiszteri rendelet gyűjti össze és osztja meg a legfelsőbb birodalmi általános és szakhatóságok, valamint a területileg illetékes birodalmi helytartók között. A hatáskörmegosztás alap gondolata a „volksnahe Verwaltung”.²⁷ Csak a legnagyobb fontosságú ügyekben való döntést tartották fenn a birodalmi legfelsőbb hatóságok számára, hogy az ügyek minél nagyobb száma legyen középfokon — a helytartó hatáskörében — véglegesen elintézhető. Ezt célozza az az általános rendelkezés is,²⁸ hogy amennyiben valamely feladatra nem mondja ki jogszabály kifejezetten valamelyik legfelsőbb birodalmi hatóság illetékességét, úgy annak elintézése az illetékes birodalmi helytartó hatáskörébe száll át. Hatásköri vita esetén a birodalmi belügyminiszter dönt az illetékes szakminiszterrel való egyetértésben.²⁹

5. Külön részletes szabályozásban részesült Vorarlberg közjogi helyzete. Az Ostmark-törvény szerint Vorarlberg — a korábbi osztrák szövetségi ország — bár nem önálló birodalmi Gau, de önálló közigazgatási kerület és önkormányzati testület. Vezetését az 1. végrehajtási rendelet értelmében — személyi unióban — a tiroli birodalmi helytartó látja el a birodalmi Gau-okra vonatkozó szabályok szerint. A helytartó címe: Reichsstatthalter in Tirol und Vorarlberg, és Bregenzben, Vorarlberg székhelyén önálló dekoncentrált helytartói hivatal állítandó fel. Takarékosági okokból a Regierungspräsident és a Gauhauptmann, a helytartó állami igazgatási és önkormányzati állandó helyetteseinek a személye is közös, Vorarlberg azonban önkormányzati ügyeiben Tiroltól teljesen független és önálló háztartással rendelkezik.

IV. Az átszervezés befejező momentumát a két utolsó végrehajtási rendelet³⁰ és az ismertetésünk elején már említett 1940 március 15-én kelt vezéri rendelet jelenti.

A 9. végrehajtási rendelet értelmében mindazok a jogok, amelyeket a volt Ausztria, mint ország, bírt, — amennyiben azok a Gau-okra, mint önkormányzati testületekre nem ruháztattak, — átszállanak a Birodalomra. Ez jogilag egyértelmű azzal, hogy

²⁶ 2. DVO v. 8. 7. 1939. (RGB 1199. 1.)

²⁷ V. ö. Führer-Erlass über die Vereinfachung der Verwaltung v. 28. 8. 1939. (RGB 1555. 1.)

²⁸ Ostmark-törvény 4. §. 5. bek., ill. 6. Verordnung zur Übertragung der Aufgaben und Befugnisse des Reichsstatthalters in Österreich v. 11. 1. 1940. (RGB 52. 1.) 6. §.

²⁹ 7. Verordnung zur Übertragung der Aufgaben und Befugnisse des Reichsstatthalters in Österreich v. 11. 1. 1940. (RGB 55. 1.) 3. §.

³⁰ 9. DVO v. 25. 3. 1940. (RGB 545. 1.) és 10. DVO v. 27. 3. 1940 (RGB 548. 1.)

Ausztria teljesen megszűnt, úgyis mint közigazgatási területi és önkormányzati egység és úgyis mint közjogi jogi személy. A még esetleg fennmaradt feladatok elintézésére, valamint a jogegyesítés megoldottnak még egyáltalán nem mondható területén a birodalmi belügyminiszter marad a központilag illetékes szerv.

A 10. végrehajtási rendelet — a fentidézett minisztertanácsi határozat felhatalmazása alapján — 1940. április 1-ét tűzi ki az Ostmark-törvény végrehajtására és a vezér rendelete, amely az ausztriai birodalmi biztos hivatalát megszünteti és egyben az új birodalmi helytartókat kinevezi, az egyesítés feladatát befejezettnek jelenti ki.

BENÁRD AURÉL.

A zsidó fajhoz tartozás az olasz alkotmányban.

Az 1938. év utolsó negyede eddig ismeretlen fogalmakkal gazdagítja az olasz törvénytár szótárát. A „faj” (razza) és „nemzetiség” (nazionalità)¹ megjelölések elsőízben szerepelnek a törvények szövegében. Míg az elsőnek említett megkülönböztetés főként a zsidóságra nyer alkalmazást, addig a második az olasz, illetve idegen állampolgárságú, nem-zsidó származású, tehát oly egyének tekintetében hoz magával különleges intézkedéseket, akiknél az állampolgárság nem egyezik a nemzetiségi hovatartozással.

Az 1938. — XVI. — szeptember hó 5-én 1531. szám alatt kelt királyi rendelet,² az eddig létező központi néprajzi hivatalt átalakítja faji és néprajzi általános igazgatósággá. Az 1938. — XVI. — szeptember hó 5-én 1539. szám alatt³ kelt királyi rendelet-törvény az olasz belügyminisztérium⁴ mellé néprajzi és faji problémák

¹ Az 1938 — XVII — évi november hó 17-én 1728. szám alatt kelt királyi rendelet-törvény (közzétéve az 1838 — XVII — évi november hó 19-én 264. szám alatt megjelent Gazzetta Ufficiale-ban) 2. §-a előírja, hogy olasz állampolgárok árjaeredetű, külföldi nemzetiségű személyekkel házasságot csak az olasz belügyminiszter előzetes engedélyével köthetnek. A 3. §. az olasz alkalmazottaknak (ideértve a köztisztviselők, közüzemek személyzetét is) megtiltja, hogy külföldi nemzetiségű személlyel lépjenek házasságra. A tilalom áthágása az állás, hivatal, illetőleg közmegbízás azonnali, automatikus elvesztését vonja maga után. A 4. §. rendelkezései szerint a *külföldi állampolgárságú, de olasz nemzetiségű személyek nem tekintendők külföldinek*. A törvény hatálya alá nem esnek tehát: 1. a külföldi állampolgárságú személyek, akik külföldi uralom alatt álló, de olasz néprajzi területről származnak; 2. Azok a volt olasz állampolgárok, akik külföldi állampolgárságot szereztek. Ezzel szemben a törvény alkalmazása szemszögéből külföldinek tekintik az olasz állampolgárságot szerzett volt idegen állampolgárokat (lásd bővebben a belügyminiszternek 1938. évi december hó 22-én 9270. szám alatt kelt körrendeletét). A törvény az előbbieket szerint elválasztja az állampolgárságot a nemzetiségtől, mert külföldi állampolgárokat olaszoknak és olasz állampolgárokat külföldieknek tekint.

² Közzétéve az 1938 — XVI. — október hó 7-én 250. szám alatt megjelent Gazzetta Ufficiale-ban.

³ 1939. — XVII. — évi január hó 5-én 26. szám alatt törvénné lett.

⁴ Közzétéve az 1938-XVI. évi szeptember hó 12-én 208. sz. a. megjelent Gazzetta Ufficiale-ban.

tanulmányozása és e kérdések tekintetében véleményezés végett néprajzi és faji felső tanácsot szervez.

A két új intézmény előkészítő munkálatai után a fasiszta Nagytanács 1938. — XVI. — évi október hó 6-án tartott nagygyűlése foglalkozott a faji problémákkal. A gyűlés befejező határozata szükségesnek tartja mélyreható faji politika kezdeményezését. A Tanács emlékeztet arra, hogy a fasizmus tizenhat éven keresztül élénk működést fejtett ki az olasz faj számbeli és minőségi megjavítása végett, de ezt a tevékenységét súlyosan veszélyezteti az idegenfajúakkal való keveredés. A zsidókérdés az egész impériumot érintő faji problémának az európai Olaszországot érdeklő része.

A határozat további szövege emlékünke idézi, hogy a zsidóság volt a lelke — különösen az olasz szabadkőművesség eltörlése után — a fasisztaellenes megmozdulásoknak és mind a belöldi, mind pedig a külföldi zsidók mindenkor ellenséges érzületet mutattak a fasizmussal szemben. A külföldi eredetű zsidóságnak Olaszországba beszívárgása — ez a folyamat 1933. évtől kezdve vett erős lendületet — az olasz zsidóság eszmevilágát még erősebben megrontotta és még kirívóbban állította szembe az uralkodó rendszerrel.

A Nagytanács most ismertetett határozata a tulajdonképpeni kezdőpontja a zsidóság köz- és magánjogait egyaránt erősen korlátozó törvényhozásnak, amely ma már igen jelentős számú — törvény, királyi rendelet-törvény, királyi rendelet, miniszteri rendelet alakjában — jogszabályt tartalmaz.

I. A zsidóság fogalmi meghatározása.

Az 1938. — XVI. — évi szeptember hó 7-én 1581. szám alatt kelt királyi rendelet-törvény⁵ 2. §-ában tartalmaz elsőnek meghatározást a „zsidó“ személy fogalmáról. A törvény szerint zsidónak tekintendő az, akinek mindkét szülője a zsidó fajhoz tartozik, még akkor is, ha a leszármazó nem a zsidó vallás híve.

A fasiszta Nagytanács ismertetett határozata a faji alapokra fektetett törvényhozásnak sokkal szigorúbb kifejezője, mi kitűnik az alábbi feltételekből. A zsidó fajhoz tartozik az:

1. akinek mindkét szülője zsidófajú;
2. akinek apja zsidó, anyja pedig idegen nemzetiségű (a faji és nemzetiségi fogalmak keresztezése);
3. aki zsidó és olasz nemzetiségű árja szülők vegyesházasságából származik és 1938. évi október hó 1-én a zsidó hitfelekezet tagja volt.

Az elmondottakból kitűnően a tiszta olasz vérből származó zsidóvallású olasz állampolgár nem tekintendő zsidónak. A faji elveknek következetes megvalósítása ez az — első pillantásra külö-

⁵ 1939-XVII. évi január hó 5-én 274. szám alatt törvénné lett.

nösnek látszó — intézkedés, amely teljesen szétválasztja a zsidó fajiságot a zsidó vallás gyakorlásától.

A Nagytanács határozata szerint a zsidók jogait korlátozó rendelkezések — kivéve a különbözőfokú és fajú iskolák tekintetében hozandó jogszabályokat — nem vonatkoznak a fenti meghatározás szerint zsidónak tekintendő oly olasz állampolgárokra, akik az alábbi csoportok valamelyikéhez tartoznak:

1. A líbiai, az 1915—18. évi, az abessziniai és a spanyol háborúban elesettek családjai;

2. az említett háborúkban önként résztvevők családjai;

3. az említett háborúkban résztvevő érdemkereszttel kitüntetett tűzharcosoknak családjai;

4. a fasiszta mozgalom érdekében elesettek családjai;

5. a fasiszta mozgalomért megrokkantak, megbetegedettek, megsebesültek családjai;

6. a fasiszta pártba 1919—1922 években és az 1924. év második felében beléptettek, valamint a fiumei legionáriusok családjai;

7. azok a családok, amelyekről egy e célból szervezendő bizottság megállapította, hogy különleges érdemeket szereztek.

A zsidó fajhoz tartozás fogalmi meghatározására vonatkozóan ma is érvényben lévő jogszabályt az 1938. — XVII. — évi november hó 17-én 1728. szám alatt kelt királyi rendelet-törvény 8. §-a tartalmazza. Ez a szakasz nagyjában magáévá teszi a Nagytanács többször említett határozatában foglaltakat, azonban a vegyesházasságból származó, árjának tekintendő olasz állampolgárok számát erősen megsűkíti.

Zsidó tehát:

a) Az, aki mindkét ágról zsidófajú szülőktől származik, még akkor is, ha nem tartozik a zsidó hitfelekezethez;

b) az olyan vegyesházasságból származó egyén, amelyben a keresztény szülő nem olasz nemzetiségű;

c) akinek szülőanyja zsidófajú, apja pedig ismeretlen;

d) olasz nemzetiségű és zsidófajú szülők házasságából származó személy, aki a zsidó hitfelekezet tagja, vagy valamely zsidó közösséghez tartozik, avagy végül zsidó érzületének valami módon kifejezést adott. Az olasz belügyminiszter által kiadott végrehajtási utasítás szerint a zsidó érzület kifejezésének kell tekinteni. „qualsiasi concreta attività che riveli sentimenti e tendenze nettamente ebraici“. A belügyminiszter határozza meg, hogy a felmerült esetben zsidónak tekintendő-e az érdekelt személy és a vonatkozó határozat ellen sem közigazgatási, sem bírói útra tartozó jogorvoslatnak nincs helye.⁶

A most tárgyalás alatt álló szabályozás legjelentősebben ott tér el a fasiszta Nagytanács ismertett határozatában foglaltaktól, hogy nem alkot automatikus, általános hatályú kivételeket a törvény alkalmazása tekintetében. Míg a fasiszta Nagytanács határozatában taxatív felsorolt családokhoz tartozókra nem vonatkoztak volna a zsidók jogállását korlátozó — kivéve a nevelést és iskolát

⁶ 26. §.

érintő rendelkezéseket — jogszabályok, addig az 1728. számú rendelet-törvény 14. §-a a belügyminiszterre bízta, hogy ilyirányú, megfelelő bizonylatokkal felszerelt kérelem esetén kivonjon egyeket a törvénynek szabatosan megjelölt intézkedései alól.⁷ A kivétel kérelmezésére jogosultak:

1. A líbiai, az 1915—18. évi, az abesszíniai, a spanyol háborúban, valamint a fasiszta mozgalom érdekében elesettek családjaihoz tartozók;

2. az említett háborúkban megrokkantak, megbetegedettek, megsebesültek és érdemrenddel kitüntetettek;

3. az említett háborúkban résztvevő tűzharcosok, akik később a vitézségükért legalább háborús érdemkeresztet kaptak;

4. a fasiszta mozgalom érdekében megrokkantak, megbetegedettek és megsebesültek;

5. a fasiszta pártba 1919—1922-ben, valamint az 1924. év második felében belépettek;

6. a fiumei legionáriusok;

7. különleges érdemeket szerzettek, akikről a belügyminiszter ily kérdésben véleményezés végett szervezendő tanács meghallgatása után megállapítja érdemeik jelentőségét.

A zsidó fajhoz tartozók ezt az illetékes községi vezetőségnél, előljárásnál bejelenteni tartoznak. A zsidó fajhoz tartozást az anyakönyvekben, valamint az egyes községek lakosairól vezetett nyilvántartásokban fel kell jegyezni. Az említett könyvekből készített kivonatokon, valamint az azok alapján kiállított mindenemű bizonyítványon fel kell tüntetni a feljegyzést. A közhatóság által kiállított engedély-okiratokon, felhatalmazásokon is szerepelnie kell annak a megjelölésnek, hogy az engedélyt elnyert személy zsidófajú.⁸ Azok, akiket a belügyminiszter a korlátozó rendelkezések hatálya alól kivett, kérhetik a vonatkozó belügyminiszteri határozatnak feltüntetését az anyakönyvekben, valamint a lakosokról vezetett névjegyzékekben.

Az előbbieket szerint zsidónak minősülő személyeket közzogi és magánjogi természetű korlátozások terhelik, amely korlátozások az érintettek közzogi és magánjogi cselekvőképességét jelentősen megrövidítik.

II. Közzogi korlátozások.

1. Az 1919. évi január hó 1-e után honosított zsidók elvesztik olasz állampolgárságukat (1938. — XVI. — évi szeptember hó 7-én 1581. szám alatt kelt kir. rendelet-törvény 3. §-a) és ennek következtében — figyelemmel a következő pontra — Olaszországból kivándorolni kötelesek.

2. Az 1919. évi január hó 1-e után bevándorolt külföldi állam-

⁷ Az egyes korlátozások részletes ismertetése során említjük majd meg, hogy azok mennyiben nem vonatkoznak a kivételes elbánás alá tartozó zsidókra.

⁸ 9. §.

polgárságú zsidók⁹ Olaszországot, Líbiát és az Égei-tengeri olasz tartományokat¹⁰ elhagyni tartoznak (az előbb említett rendelet-törvény 4. §-a, valamint az 1728. számú rendelet-törvény 24. §-a).

3. Külföldi zsidók¹¹ Olaszországban, Líbiában és az Égei-tengeri olasz tartományokban nem telepedhetnek meg — vietato agli stanieri ebrei di fissare stabile dimora —¹² (az említett törvény 1. §-a).

4. Zsidó tanulók nem látogathatnak olyan iskolát, tanintézetet, felsőiskolát, egyetemet, nevelőintézetet, ahol keresztény tanulókkal együtt tanulnának (1938. — XVII. — évi november hó 15-én kelt, 1779. számú rendelet-törvény 3. §-a).¹³

5. Zsidó sem köz-, sem felekezeti-, sem magániskolában nevelőintézetben, tanintézetben, felsőiskolában, egyetemen állást, hivatalt nem tölthet be (1779. számú rendelet-törvény¹⁴ 1. §-a).

6. Zsidó nem lehet tagja az akadémiának, a tudományos, irodalmi, művészeti intézeteknek, társaságoknak. (1779. számú rendelet-törvény 2. §-a).

7. Olasz tanulók által látogatott középiskolában zsidó szerző által — illetve ily társszerző közreműködésével — készített tanácskönyv használata tilos (1779. számú rendelet-törvény 4. §-a).

8. A zsidó magántanárok habilitációja érvényét veszti (1779. számú rendelet-törvény 8. §-ának utolsó bekezdése).

9. Zsidó sem békében, sem háborúban nem teljesíthet katonai szolgálatot (1728. számú rendelet-törvény 10. §-a).

10. Zsidó nem lehet tagja a fasiszta pártnak (1938. — XVII. — évi november hó 21-én 2154. szám alatt kelt — a Gazzetta Ufficiale 1939. — XVII. — évi február 13-án megjelent számában közzétett — kir. rendelet-törvény).

11. Az állami, valamint a területi és a testületi önkormányzatok közigazgatásának, a közüzemeknek, a különböző közintézeteknek, a fasiszta pártnak, az állami, valamint az önkormányzati szervek és a fasiszta párt által szervezett, illetve felülvizsgált jogi személyeknek, a közjog birodalmába tartozó intézeteknek és testületeknek nem lehet zsidó alkalmazottja (1728. számú rendelet-törvény 13. §-a).

12. Nem lehet zsidó alkalmazottja olyan magánjogi jellegű jogi személynek sem, amely valamely az előbbi pont alatt említett közjogi személlyel függőségi viszonyban van, vagy amely

⁹ Kivételt alkotnak a hatvanöt évnél idősebb, valamint olasz állampolgárságú személlyel házasságot kötött külföldiek.

¹⁰ Abessziniába való letelepedés nem kizárt; „Il Gran Consiglio del Fascismo non esclude la possibilità di concedere, anche per deviare la immigrazione ebraica della Palestina, una controllata immigrazione di ebrei europei in qualche zona dell’Etiopia“.

¹¹ A felsőiskolákra már korábban beiratkozott külföldi zsidók tanulmányaik befejezéséig Olaszországban lakhatnak.

¹² A végrehajtási utasítást a belügyminiszter 445/79.790. számú körrendelete tartalmazza.

¹³ A fajlag zsidónak minősülő, katolikus vallású tanulók a katolikus egyház által fenntartott elemi- és középiskolákba felvehetők.

¹⁴ 1939-XVII. évi január hó 5-én 98. szám alatt törvénné lett.

jogi személy alaptökéjéhez az állam — legalább felerészben — hozzájárult (1728. számú rendelet-törvény 13. §-ának f) pontja.).

13. Zsidó nem lehet közjegyző¹⁵ (1939. — XVII. — június hó 29-én 1054. szám alatt kelt törvény 2. §-ának 1. bekezdése).

14. A bíróságoknál a kirendelendő gondnokokról, valamint baleseti szakértő-üggyvédekről, köz megbízáshoz juttató összeállításban zsidó nem szerepelhet (1054. számú törvény 22. és 24. §.).

15. A hivatalos könyvszakértőkről,¹⁶ a szakértőkről¹⁷ vezetett listákról a zsidók törlendők (1054. számú törvény 23. §-a.).

16. A 11. és 12. pont alatt felsorolt közjogi és magánjogi jogi személyek jogosultak arra, hogy az általuk zsidóknak, illetve zsidó tulajdonban lévő vagy zsidó vezetése alatt álló társaságnak, vállalkozásnak, egyesülésnek juttatott koncessziókat, engedélyeket visszavonják és a zsidókkal, illetve zsidónak minősülő társasággal, vállalkozással, egyesüléssel kötött munka- és szállítási szerződéseket egyoldalú akarathatározással megszüntessék (1939. — XVII. — február hó 9-én 126. szám alatt kelt kir. rendelet-törvény 69. §-a).¹⁸

17. A zsidók az olaszosított családnevüket nem használhatják többé, hanem vissza kell térniök az elhagyott, régi zsidó családnévhez (1939. — XVII. — július 13-án 1055. szám alatt kelt törvény 2. §-a)¹⁹. Ez a szabály a kivételes állású zsidókra nem vonatkozik.

Az Olaszország területét elhagyó külföldi zsidók vagyonának transzferálásáról az Istituto Nazionale per i Cambi con l'Estero 1939. — XVII. — évi január hó 24-én 210. szám alatt kelt körrendelet intézkedik. A transzferálásra váró vagyon összeírását illetőleg a külföldre átutalás előfeltételeinek igazolását — t. i. azt, hogy a szóbanforgó vagyon megegyezik az utolsó évben adókimutatás céljából bejelentett vagyonnal és annak jövedelme nem haladja meg az adózás alá vont jövedelmet és végül azt is, hogy a külföldre transzferálandó vagyont terhelő esetleges tartozásokat az illetékes adóhivatalnál a követelés jogosultjának megadóztatása végett bejelentették — az illetékes kerületi egyenesadó-hivatal végzi. Az átutalás meggyorsítása végett a pénzügyintézeteknél „conti di ebrei stranieri”, „dossiers di ebrei stranieri” című különleges rendeltetésű zárolt számlákat rendszeresítettek,²⁰ amelyekről a tulajdonos csak

¹⁵ A tíz évnél kevesebb szolgálati idejű közjegyzők minden évi szolgálatért 1000 lira végkielégítést, a többiek nyugdíjat kapnak a Közjegyzők Nemzeti Pénztárából (1054. számú törvény 29. §.)

¹⁶ L. az 1936-XIV. július 24-én 1548. sz. a. kelt kir. rendeletet.

¹⁷ L. az 1934-XII. szeptember 20-án 2011 sz. a. kelt kir. rendeletet.

¹⁸ Közzétéve az 1939. — XVII. — évi február 9-én megjelent Gazzetta Ufficiale-ban.

¹⁹ A rendelkezés célja „di rendere gli ebrei facilmente riconoscibili dal cognome” (a szenátusi előadói jelentésből). A törvény felhatalmazza a zsidó apától és keresztény anyától született, zsidónak nem tekintendő leszármazókat anyjuk nevének viselésére.

²⁰ Az Istituto Nazionale per i Cambi 1938. — XVII. — nov. 5-én 209. szám alatt kelt körrendelete.

az Istituto Nazionale per i Cambi külön engedélyével eszközölhet kiutalásokat. A számlákon szereplő összegeknek külföldre utalása olyként történik, hogy azok felhasználásával belföldön — a pénzforgalom szabályozására alakított intézet által megjelölt cikkek közül — árut vásárolnak és azt külföldre exportálják. A kivitt áruk ellenértékeként befolyó vételár 40%-a felett a tulajdonos szabadon rendelkezik, míg a külföldi deviza 60%-át köteles az Istituto Nazionale per i Cambi rendelkezésére bocsátani.

A zsidó tanulóknak keresztény társaikkal együtt történő tanításának eltiltása szükségessé tette, hogy azok részére külön iskolákat állítsanak fel. Az elemi iskolai zsidó tanulók részére szolgáló iskolák felállításának terhét az állam vállalta magára. Azokban a községekben ugyanis, ahol a tanköteles zsidó tanulók száma legalább tíz, az állam elemi iskolát szervez részükre. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a zsidó hitközségek maguk is tartsanak fenn a hitközségi tagok gyermekei részére felekezeti elemi iskolát. A továbbtanuló zsidó fiatalság rendelkezésére csak hitfelekezeti iskolák szolgálnak. Hitközségek, illetve zsidóknak tekintendő személyek hívhatnak életre zsidó tanulók oktatását célzó középiskolákat, amelyek állami érvényű bizonyítvány kiadására jogosultak.²¹ Felsőiskolákról nem szól a törvény s így rendelkezés híján a zsidó ifjúság felsőiskolai nevelés nélkül marad. Mind az elemi iskoláknál, mind pedig a középiskoláknál a tanterv megegyezik az olasz hivatalos tantervvel, kivéve a katolikus hittant és — a középiskolákban — a katonai ismereteket. De míg a zsidó elemi iskolákban az olasz tankönyvek használata kötelező, addig a középiskolákban zsidó szerzők művei is polgárjogot nyertek.

Az 1938 — XVII — évi december hó 22-én 2111. szám alatt kelt rendelet-törvény²² 1. §-a a szárazföldi, a tengeri és a légi hadsereg, a pénzügyőrség, az önkéntes milícia és az egyéb fegyveres erő zsidó fajhoz tartozó tisztjeit azonnali hatállyal véglegesen szabadságolja. A végleges szabadság időtartama alatt a nyugdíj-jogosultság eléréséig (legalább húsz év szolgálat) a viselt rangnak megfelelő kártalanítás (indennità), később pedig a törvényszerű nyugdíj jár.²³

A véglegesen szabadságolt tiszték megőrzik rangjukat, egyenruhájukat, ez utóbbinak használatához azonban a honvédelmi miniszter előzetes engedélye szükséges. A végleges szabadság tartama alatt a tisztekre kötelező fegyelmi szabályok hatályban maradnak és esetleges fegyelmi kihágásaik esetén a legutolsó szolgálati helyük szerint illetékes katonai fegyelmi bíróság jár el.

A szóbanforgó rendelet-törvény 9.—13. §-ai a zsidó altisztekre nézve az előbbiekhöz hasonló szabályokat tartalmaznak, a 14.—17.

²¹ 1938. — XVI — június 3-án 928. szám alatt kelt rendelet-törvény tartalmaz szabályokat az államérvényű bizonyítványok kiadásának feltételeiről.

²² Közzétéve az 1939. — XVII. — évi február 6-án megjelent Gazzetta Ufficiale-ban.

²³ A Milizia Volontaria per la Sicurezza Nazionale tisztjei tíz évi szolgálat után életjáradékot élveznek.

szakaszok pedig a tisztések és a legénység végleges szabadságolása tárgyában intézkednek.

III. A magánjogi jogképesség korlátozása.

Az új *Codice civile* első könyve (Delle persone) a múlt év július hó 1-én lépett hatályba. A törvénykönyv 1. §-a szabályozza az ember jogképességének fogalmát, amely az általános jogelveknek megfelelően a születéssel nyílik meg. A szakasz harmadik bekezdésében a faji alapokra helyezett törvényhozás tükröződik vissza, mert úgy intézkedik, hogy bizonyos fajokhoz tartozás a jogképesség korlátozását vonja maga után. „A jogképességnek meghatározott fajokhoz tartozásból folyó korlátozásait külön törvények szabályozzák”.²⁴ A következőkben azonban látni fogjuk, hogy maga a *Codice civile* is tartalmaz e tekintetben — igen nagy horderejű — rendelkezéseket.²⁵

A ma érvényben lévő különböző jogszabályok figyelembevételével az alábbiakban állíthatjuk össze a zsidó fajhoz tartozásnak magánjogi következményeit:

1. A zsidó korlátozott jogképességekkel rendelkező állampolgár (*Codice civile* 1. §. 3. bekezdése).

2. Zsidó olasz állampolgárral nem köthet házasságot.²⁶ A tilalom ellenére kötött házasság semmis²⁷ (1728. számú rendelet-törvény 1. §-a, *Codice civile* 89. §-a.).

3. Zsidó nem lehet gyámja,²⁸ gondnoka²⁹ árja fajhoz tartozó egyénnek. (1728. számú rendelet-törvény 10. §. b. pontja.)

4. Oly zsidó szülő, aki nem zsidónak számító gyermekének nemzeti és vallásos megfelelő neveléséről nem gondoskodik, az atvai hatalomtól, illetőleg a természetes gyámságtól megfosztható (1728. számú rendelet-törvény 11. §.).

5. Kereszténynek számító leszármazói felett elveszti az atyai hatalmat, illetőleg a természetes gyámságot az a zsidó szülő, aki új házasságot nemárja személlyel köt (*Codice civile* 340. §.).

6. A vegyesházasságú házastársak között indult elváltástó perben a bíróság — ellenkező intézkedésre okot adó körülmények fennforgásának kivételével — a gyermekeket az árja félre tartozik bízni (*Codice civile* 153. §. 2. bekezdése).

7. Árja és zsidó között örökbefogadási szerződés nem jöhet

²⁴ „Le limitazione alla capacità giuridica derivanti dall'appartenenza a determinate razze sono stabilite da leggi speciali”.

²⁵ *Codice civile* 89. §., 153. §. 2. bekezdése, 290. §., 340. §., 346. §. 5. bekezdése, 402. §.

²⁶ Questo precetto assoluto è la tutela più efficace della nostra razza, ed ognuno sa quanto sieno perniciosi per i figli il nascere da genitori di razza diversa e quanto contributo a questa verità abbiano portato i recenti studi e le recenti ricerche degli scienziati specialmente medici e fisiologi”. A Szenátus előadójának jelentéséből.

²⁷ „La nullità puo essere fatta valere anche d'ufficio dal Pubblico Ministero”. Végrehajtási utasításból.

²⁸ *Codice civile* 346. §. utolsó bekezdése.

²⁹ *Codice civile* 391. §-a

létre. A király, illetve az általa megbízott hatóság azonban e tilalom alól felmentést adhat (Codice civile 290. §.).

8. Árja gyermeknek zsidó nem lehet nevelőszülője³⁰ (Codice civile 402. §.).

9. Oly végrendeleti feltétel, amely örökséget vagy hagyományt a zsidó valláshoz tartozáshoz köt, illetve oly felbontó feltétel, mely szerint az örökös vagy hagyományos elveszti a részére juttatott örökséget, illetve hagyományt, a zsidó vallás elhagyása esetén: semmis. A semmisség a végrendelet érvényességét nem érinti. Ez a szabály nem nyer azonban alkalmazást a mindkét ágról zsidó szülőktől származó örökösökre és hagyományosokra. (1959 — XVII — július hó 13-án 1055. szám alatt kelt törvény 1. §.).³¹

10. Zsidó árfajfajú, olasz állampolgár házicselédet nem tarthat szolgálatában. A tilalom áthágásának büntetése 1000 lírától 5000 líráig terjedő pénzbüntetés (1728. számú rendelet-törvény 12. §-a).³²

11. Zsidó és árfajfajú szabad szellemi foglalkozásuk közötti mindenfajta társulás, együttműködés tilos (1959 — XVII — évi június hó 29-én 1054. szám alatt kelt törvény 24. §-a).

12. Zsidó gyógyszerészi foglalkozást nem űzhet. Kivételt képez gyógyszerési tevékenység olyan gyógyszertárban, amely valamely zsidó jótékonyági közintézethez³³ tartozik s amely csak az intézet szükségleteinek kielégítésére szolgál, anélkül, hogy a nagyközönségnek módja volna a gyógyszertárt igénybe venni (az 1054. számú törvény 21. §-ának b. pontja).³⁴

³⁰ A Codice civile 598.—408. §-ai új intézményt ültetnek az olasz jogrendszerbe. Az „affiliazione”-nak nevezett intézménynek a lényege a következő: Talált gyermeket, oly leányanya házasságon kívül született gyermekét, aki gyermekének eltartásáról nem tud gondoskodni, közintézettől eltartott vagy neveltetett gyermeket, végül erkölcsileg vagy anyagilag elhagyott gyermeket a gyámhatóság nevelés, eltartás végett megbízható személyek gondjaira bízhatja. A neveléssel megbízott egyén három év eltelté után kérheti „di affiliazione”-t a minore”. Az affiliazione következtében a nevelőszülőre száll a kiskorú feletti teljes patria potestas, illetve esetleg a törvényes és természetes gyámság s így az affiliáló nevelőszülő az affiliált gyermekét élelmezni, nevelni és taníttatni tartozik. A nevelőszülő kezeli a kiskorú vagyonát, de a vagyon felett nem illeti meg haszonélvezet, hanem a vagyon jövedelméből a nevelés és taníttatás fedezésére szükséges összeg feletti többletet gyümölcsözően elhelyezni tartozik.

³¹ Érdekes megfigyelni, hogy amíg a Codice civile első könyve a zsidó fajúakra vonatkozó korlátozásokat megismétli akkor is, ha azok más jogszabályokban már le vannak fektetve, az örökségről és az ajándékozásról szóló harmadik könyv, hanem 1940 április 21-én lép hatályba, nem tartalmazza ezt az igen jelentős szabályt.

³² „Ai fini dell'applicazione di questo articolo deve aversi riguardo per determinare quali persone rientrino nella categoria dei domestici, alla natura manuale dei servizi di fatto prestati dai dipendenti alla famiglia nel suo complesso, o ai singoli membri di essa qualunque sia la denominazione loro attribuita. Végrehajtási utasításból.

³³ 1954. — XII. — évi július 27-én 1265. szám alatt kelt királyi rendelet szól ezekről a gyógyszertárakról.

³⁴ Szükséges, hogy „l'ente cui la farmacia appartiene svolga la propria attività istituzionale esclusivamente nei riguardi di appartenenti alla razza ebraica”.

15. Zsidó nem lehet újságíró (1054. számú törvény 2. §-ának 2. bekezdése).

14. Zsidó orvos, sebész, állatorvos, szülésznő, ügyvéd, ügyész, jogi képviselő, védő, gazdasági és kereskedelmi szaktanácsadó, könyvszakértő, mérnök, építész, kémikus, agronóm, mezőgazdasági szakértő, ipari szakértő, becsűs — sürgős szükség esetét kivéve — csak zsidó fajú személynek állhat rendelkezésére. Az állami és önkormányzati hivatalok, a köztisztviselők, a közüzemek, valamint az ezek fennhatósága alatt álló avagy ezekről függő jogi személyek nem vehetik igénybe a zsidó szellemi foglalkozásúak szolgálatait. A felsorolt zsidó szabadfoglalkozásúak még kevésbé végezhetnek olyan munkát, amely valamely köztevékenységgel áll rokonságban. (1054. számú rendelet-törvény 1. és 21. §-a.)

15. Zsidó nem vehet részt nemzeti érdekű bank igazgatásában (1728. számú rendelet-törvény 10. §. pontja).

16. Zsidó nem vehet részt biztosítóintézet igazgatásában (1728. számú rendelet-törvény 10. §. h. pontja).

17. Zsidó nem lehet tulajdonosa, vezetője a honvédelmet érintő vállalkozásnak, sem olyan vállalkozásnak, amely száznál több személyt foglalkoztat (1728. számú rendelet-törvény 10. §. c. pontja).

18. Zsidó nem lehet tulajdonosa oly földbirtoknak, amelynek a földadó céljából megbecsült jövedelme^{34a} 5000 lírát meghalad (1728. számú rendelet-törvény 10. §. d. pontja).

19. Zsidó nem lehet tulajdonosa oly városi ingatlan (háznak), melynek adóköteles hozama 20.000 líra felett van (1728. számú rendelet-törvény 10. §. e. pontja).³⁵

20. A zsidó a tulajdonában levő, a 17. pont alatt körülírt vállalkozásokat, azokra vonatkozó jogait, a vállalkozások ingatlan és ingó vagyonát el nem idegenítheti, illetve meg nem terhelheti. (126. szám alatt kelt rendelet-törvény 54. §.)

21. Elidegenítési és terhelési tilalom terheli a zsidó tulajdonban levő, 5000 líránál nagyobb adókataszteri jövedelmű földingatlanokat és 20.000 lírát meghaladó, adóköteles hozamú városi ingatlanokat.³⁶ (126. számú rendelet-törvény 5. §.)

A kivételezett zsidókra a 3., 4., a 15., 14., a 16. és 21. pont alatt felsorolt korlátozások nem vonatkoznak.

A zsidó szabadfoglalkozásúakat hivatalból törlik az illető foglalkozási ág tagjait tartalmazó névjegyzékből. A kivételezett zsidókat — kérelmükre — a régi rangsorukban kiegészítő jegyzék-

^{34a} A szóbanforgó törvényhely szövege: „non possono essere proprietari di terreni che, in complesso, abbiano un *estimo* superiore a lire cinquemila”. Az „*estimo*” az olasz adójog speciális fogalma, melynek kiszámítási alapjául főként a föld jövedelmezősége szolgál. Megemlítendő, hogy az „*estimo*” lényegesen kisebb a kataszteri jövedelemnél.

³⁵ Az adóköteles érték kiszámítására vonatkozóan az 1936. — XIV. — évi október hó 5-én 1745. szám alatt kelt kir. rendelet tartalmaz szabályokat.

³⁶ Az elidegenítési tilalom alól kivételt alkot a zsidónak nem tekintendő leszármazó, illetve házastárs vagy közérdekű, jótékonycélú, illetve nevelés céljából alkotott intézet részére történő ajándékozás.

be vezetik. A többi zsidó szabadfoglalkozású pedig az illetékes fellebbezési bíróság elnökénél kérheti, hogy a vezetése alatt álló bíróság mellett vezetett külön jegyzékbe vegyék fel. A külön névjegyzékbe való felvétel felett egy külön bizottság határoz, amely bizottságnak kedvező határozata esetén nyílik csak mód arra, hogy a felvett zsidó szabadfoglalkozású tevékenységét — kizárólag zsidó felek érdekében — folytathassa. A zsidó szabadértelműségűeket kizárják az érdekképviselletekből is.

Az 1939 — XVII — évi február hó 9-én 126. szám alatt kelt királyi rendelet-törvény 47.—71. §-ai szabályozzák a zsidó tulajdonban levő ipari és kereskedelmi vállalkozások megváltása tekintetében követendő eljárást. A zsidónak tekintendő személyek az illetékes korporáció tanácsánál bejelenteni kötelesek azokat az ipari és kereskedelmi vállalkozásokat, amelyeknek ők a tulajdonosai, résztulajdonosai avagy vezetői. A korporáció tanácsa a bejelentésekről három kimutatást készít. Ezek közül az első a honvédelmet érintő vállalkozásokról szóló jegyzék, a második azokat a vállalkozásokat tünteti fel, amelyek 100-nál több munkavállalót foglalkoztatnak, a harmadik jegyzék pedig a többi üzemről készül. A korporáció határozata ellen a korporációs miniszterhez történő fellebbezés révén jogorvoslatnak van helye. A miniszter határozata után az első két csoportba tartozó vállalkozásokhoz kormány megbízottat küldenek a vállalkozás ellenőrzése végett. A kormány megbízott hatásköre az üzem egész tevékenységére kiterjed. Felügyelete alá tartozik az egész üzem, ideértve a pénztárt, az üzleti könyveket, egyéb okiratokat és az üzem leltárát.

A felügyelő kormánybiztos kinevezését követő hat hónap alatt zsidó tulajdonos az üzemét, illetve vállalati részét a pénzügyminiszter felhatalmazásával zsidónak nem számító olasz állampolgárnak eladhatja. Vevő lehet szabályszerűen megalakult és keresztény vezetés alatt álló kereskedelmi társaság is. Az adásvételi szerződés érvényességi kelléke közjegyzői okirat. A vételárat az eljáró közjegyző ellenőrzése mellett névre szóló konszolidációs államkölesönkötvényekbe fektetik. A kölesönkötvényeket a tulajdonos csak a pénzügyminiszter különös engedélyével idegenítheti el. Amennyiben ily elidegenítés, illetve örökösödés útján a kötvények keresztény tulajdonos kezébe kerülnek, ez kérheti a kötelezvényeknek átváltoztatását oly módon, hogy azok bemutatóra szóló állami kölesönkötvények legyenek.

A kormány megbízott kinevezését követő hat hónap után, amennyiben a zsidó tulajdonos az előbb mondottaknak megfelelően vállalatát, illetve vállalatrészét nem adta el, a pénzügyminiszter elrendelheti, hogy a vállalatot már szabályszerűen megalakult, vagy ebből a célból alakítandó részvénytársaság vegye át. A pénzügyminiszteri határozat egyben megállapítja az átvevő részvénytársaság által fizetendő ellenértéket. A határozatot az érdekeltektől tulajdonosnak és az átvevő részvénytársaságnak kikézbessítik. A kézbesítést követő 15 napon belül a tulajdonos jogorvoslattal támadhatja meg a határozatot. Jogorvoslata tárgyában

háromtagú döntőbíróóság határoz. A döntőbírók egyikét a tulajdonos, a másikat az átvevő részvénytársaság, az elnököt pedig a pénzügyminiszter nevezi ki. A döntőbíróóság határoz a jogorvoslat költségei tárgyában is. A döntőbírói határozat jogerős, ellene további bírói, illetve közigazgatási útra tartozó jogorvoslatnak nincsen helye. A kormány megbízott közjegyzői közreműködéssel átadja a vállalatot a miniszter által kijelölt részvénytársaságnak, amely a vételárat a kormány megbízott kezébe lefizeti. A kormány megbízott kinevezését követő hat hónap alatt s a pénzügyminiszter nem rendeli el a vállalatnak keresztény részvénytársaságnak.

Ha a tulajdonos vállalatát nem idegenítette el a kormány megbízott kinevezését követő hat hónap alatt s a pénzügyminiszter nem rendeli el a vállalatnak keresztény részvénytársaság által történő átvételét, a zsidó kézben levő vállalat felszámolására kerül a sor. E célból az érdekelt korporációnak illetékes megyei tanácsa felszámolót küld ki. Az eljárás során befolyó összeget névre szóló konszolidált államkölcsönkötvényekbe fektetik.

Az 1939 — XVII — évi március hó 27-én 665. szám alatt kelt királyi rendelet³⁷ a zsidó ingatlanvagyonok likvidálása céljából „Ingatlanok Kezelésére és Felszámolására Alakított Intézet (Ente di Gestione e Liquidazione Immobiliare) címmel külön szervezet alapított. Az Intézet jogi személy; húszmillió líra alaptőkéjét a pénzügyminisztérium költségvetéséből hasították ki. Az elnököt a Duce nevezi ki, kilenctagú igazgatóságát különböző minisztériumok és fasiszta szervezetek küldik ki. Az igazgatóság saját kebeléből öttagú végrehajtó bizottságot választ, amely az Intézet tényleges igazgatását végzi.

A zsidó fajhoz tartozó ingatlantulajdonosok ingatlanukat az illetékes kerületi adóhatóságnál (külföldön lakók az olasz konzulátus útján) bejelenteni tartoznak. A kerületi adóhivatal a bejelentést felszereli a rendelkezésére álló adatokkal és továbbítja felettes adóhatóságához (Ufficio tecnico erariale). Az Ufficio tecnico erariale megállapítja, hogy a szóbanforgó ingatlanvagyon túllépi-e a zsidó ingatlanvagyon korlátozásáról szóló törvényben megállapított maximumot.

Amennyiben megállapítást nyer, hogy a tulajdonos ingatlanvagyonja túllépi a törvényben megállapított ingatlanmaximumot, az adóhatóság az ingatlanokat két csoportba sorozza. Ennél az eljárásánál lehetőséghez képest figyelemmel van a tulajdonos kívánságaira. Az első csoportba tartoznak azok az ingatlanok, amelyek visszaszállnak a tulajdonosra. A törvényes maximumot meghaladó rész a második csoportban szerepel. Az adóhatóság megállapítja egyúttal a törvényes maximum feletti ingatlan értékét is. Az érték kiszámításának alapjául a földadó, illetve a házberadó szolgál. A földadókataszteri jövedelem nyolevanszorosa,

³⁷ Közzétéve az 1939. — XVII. — évi május hó 10-én megjelent Gazzetta Ufficiale-ban.

illetve az adóköteles házbérfjövedelemnek húszszorosa alkotja az ingatlan vételárát. Ha az ingatlan értékének jelentős csökkenése nélkül meg nem osztható, az átvevő intézet a törvényes maximum ellenértékét készpénzben fizeti ki.

Az Ingatlanok Kezelésére és Felszámolására Alakított Intézet az adóhatóságtól érkezett iratok tanulmányozása után megállapítja, hogy az ingatlant milyen összegű tartozás terheli. A terheket az előbbieket szerint megállapított értékből levonásba hozza és a tulajdonost az eljárás eredményéről értesíti. Az Intézet határozatának átvételét követő 30 napon (külföldön lakók pedig 90 napon) belül az érdekelt jogorvoslattal élhet a határozat ellen. A jogorvoslat tárgyában háromtagú bizottság határoz.

A bizottság határozatának kézbesítése után az egyes ingatlanok tekintetében illetékes adófelügyelő elrendeli a megjelölt ingatlanoknak az Ingatlanok Kezelésére és Felszámolására Alakított Intézet nevére történő átiratását. Az ingatlanok a fennálló terhekkal együtt szállanak át az Intézetre, azonban az jogosított arra, hogy zsidó jogosítottat megillető haszonélvezetet készpénz fizetése mellett megváltson. A volt tulajdonos ingatlanaiért megállapított megváltási összeget az Intézettől 4 %-ot jövedelmező, harmincéves lejáratú kötelezvények alakjában veszi át. A kötelezvények fedezetéül az Intézet nevében álló ingatlanok szolgálnak. A kötelezvények névre szólóak és csak zsidók közötti forgalomnak tárgyai. Ez utóbbi szabály alól kivétel az örökösödés, a korlátozó törvény hatálybalépése előtt keletkezett kötelezettség, illetőleg tiltott cselekményből származó kötelezettség teljesítése. Amennyiben a most említett jogcímek valamelyike útján a kötelezvény árja tulajdonába kerül, ez kérheti annak bemutatóra szóló kicserélését.

Az Ingatlanok Kezelésére és Felszámolására Alakított Intézet a tulajdonába jutott ingatlanokat a pénzügyminiszter által megállapított tervezet szerint fokozatosan értékesíti. A vételárát államkötvényekbe fektetik. Az Intézet által kibocsátott kötelezvényeket kibocsátásukat követő harminc év eltelte után névre szóló államkötvényekkel cserélik ki.

A fenti szabályokat a jövőre vonatkozóan a 126. szám alatt kelt királyi rendelet-törvény a következőkben egészíti ki: Zsidófajú egyén ingatlanvagyonának minden gyarapodását a szerzést követő 90 napon (illetve külföldön lakó 180 napon) belül bejelenteni tartozik. Ingatlangyarapodásnak számít: *a)* a haszonélvezetnek a tulajdonjoggal egyesülése, *b)* az örökhaszonnévelés megszűnése, *c)* új épületek emelése, *d)* csőd eljárás befejezése, *e)* ipari vagy kereskedelmi célra szolgáló használat megszűnése. Amennyiben az új szerzemény folytán a zsidó tulajdonos ingatlanvagyonra a törvényes maximum fölé kerül, az előbbieken leírt eljárásnak van helye.

DRÁGFFY MIKLÓS.

A belügyi közigazgatásról 1939. július 25-én kelt szlovák törvény.

(Szlovák törvénytár 190. sz.)

A szlovák országgyűlés a következő törvényt hozta:

ELSŐ RÉSZ.

Általános határozatok.

1. §.

1. A belügyminisztérium és az alája rendelt politikai hatóságok kerületükben az érvényes törvények és rendeletek keretében ellájtják a belügyi közigazgatást, ha azt különös rendelkezések más hatóságokra át nem ruházták vagy át nem ruházzák.

2. Különösen illetékesek végrehajtani azokat a törvényeket, amelyeknek a végrehajtása az általános vagy különös rendelkezések értelmében nem tartozik más hatóságok hatáskörébe.

3. A politikai hatóságok a belügyminisztériumnak vannak alárendelve, kötelesek azonban azokban az ügyekben, amelyek más minisztériumok hatáskörébe tartoznak, ezeknek a minisztériumoknak rendeleteit, előírásait és utasításait követni és végrehajtani.

2. §.

1. A belügyminisztérium és a neki alárendelt politikai hatóságok kötelesek a közrend, a béke, a közbiztonság, az erkölcsiség felett őrködni, minden ilyen természetű veszélyt távoltartani, a már bekövetkezett zavarokat megszüntetni, ha az nincs, vagy pedig nem lesz más hivatalra vagy közegre bízva.

2. Ha a már kiadott előírások nem védik eléggé a fentemlített érdekeket, a belügyminisztérium és a megyehivatalok általános rendelkezések alakjában és az egyes esetekre is a közérdek szempontjából szükséges utasításokat és tilalmakat adhatnak ki és ezeknek a tilalmaknak és utasításoknak az áthágására 10 Ks-tól 5000 Ks-ig terjedő pénzbüntetést, esetleg 12 órától 14 napig terjedhető elzárást állapíthatnak meg még akkor is, ha az érvényes előírások aránytalanul kis büntetéseket állapítanak meg. A behajthatatlan pénzbüntetést legfeljebb 14 napig terjedő elzárásra kell átváltoztatni.

3. A megyei hivatalok által kiadott utasítások és tilalmak csak a belügyminisztérium jóváhagyása után érvényesek. Redkívüli és halaszthatlan esetekben ilyen utasításokat és parancsokat a belügyminisztérium utólagos jóváhagyásával a megyei és járási hivatalok is kiadhatnak. Ha a belügyminisztérium az ilyen rendeleteket, illetve meghagyásokat és tilalmakat — kiadásuk után 30 napon belül — jóvá nem hagyja, azok hatályukat veszítik.

4. A második bekezdésben említett büntetést a járási hivatalok — a bírói eljárás sérelme nélkül — kiszabhatják nyilvános vagy pedig a nyilvánosság számára hozzáférhető helyen elkövetett minden oly illetlen cselekményért vagy viselkedésért, amely megsérti vagy veszélyezteti a közrendet, békét, biztonságot, jó erkölcsöket, illetve vagy pedig közbotrányt okoz.

3. §.

1. Az állami vagy önkormányzati közigazgatásnak választott vagy kinevezett közegei kötelesek hivatalos érintkezésükben a közalkalmaztatásuknak megfelelő méltóságot megőrizni, mindenkiel szemben tisztességesen viselkedni és hatáskörükben a felekkel lehetőleg előzékenyen bánni. Viszont, mindenki köteles a hivatalos érintkezésben ezekkel a közegekkel a közhivatallal szemben tanúsítandó illemet és tiszteletet megőrizni.

2. A politikai hatóságok kötelesek az 1. bekezdésben felsorolt közegek tekintélyét biztosítani és — amennyiben nem tartozik a büntető bírói eljárásra — 10 Ks-tól 5000 Ks-ig terjedhető pénzbüntetéssel büntethetik azt, aki ezekhez a közegekhez benyújtott beadványaiban sértő kifejezéseket használ, vagy aki figyelmeztetés ellenére ezekkel a közegekkel szemben tudatosan illetlenül viselkedik. A behajthatatlan pénzbüntetést legfeljebb 14 napig terjedhető elzárásra kell átváltoztatni.

4. §.

1. A megyehivatalok rendeleteket adhatnak ki az érvényes törvényes

előírások értelmében a községek hatáskörébe tartozó helyi rendőri ügykörben oly esetben, ha több község területéről van szó, vagy pedig, ha a szóbanforgó község a 5. bekezdésben említett határidőn belül maga a szükséges rendelkezést ki nem adja.

2. Ha olyan területről van szó, amely a megye területén kívül esik, az előző bekezdésben megjelölt jog a belügyminisztériumot illeti meg.

5. Ha a késedelemből veszély nem származik, az érdekelt községek részére lehetővé kell tenni, hogy megfelelő — legkevesebb tizenöt napos — határidőn belül a készülő rendeletre vonatkozólag nyilatkozatot tegyenek, avagy a szükséges rendeletet maguk kiadják.

5. §.

1. A megyei és járási hivatalokat illeti meg a büntető bíraskodás joga, ha az nem tartozik a bíróságok vagy más hivatalok hatáskörébe.

2. Nem módosíthatnak azok a rendelkezések, amelyek a községi büntető bíraskodást ellátó hivatalokról intézkednek.

6. §.

1. A közigazgatás gyakorlása a megyei és a járási hivatalokat illeti meg, ha az nincs más hivatalok vagy bíróságok hatáskörébe utalva.

2. Változatlanul maradnak azok a rendelkezések, amelyek meghatározzák azokat az eseteket, amikor a belügyi közigazgatási hivatalok a magánjogi igényekről döntenek.

MÁSODIK RÉSZ.

Megeyi és járási hivatalok.

7. §.

A szlovák köztársaság területe közigazgatásilag felszámolt megyékre, ezek pedig járásokra.

8. §.

A megyék, illetve a megyei hivatalok területe és székhelyei a következőképpen állapítottak meg:

1. *Pozsony megyét* Pozsony székhellyel a következő mostani járások alkotják: Pozsony, Modor, Malacka, Holics, Szenec, Nagyszombat és Pozsony város.

2. *Nyitra megyét* Nyitra székhellyel a következő mostani járások alkotják: Nyitra, Galgóc, Aranyosmarót, Tapolcsány és Privigye,

3. *Trencsén megyét* Trencsén székhellyel a következő mostani járások alkotják: Trencsén, Pöstyén, Mijava, Vágújhely, Illava, Puhó, Vágbeszterce, Nagybicse, Zsolna, Kiszucaújhely, Csaca és Bán.

4. *Tátra megyét* Rózsahegy székhellyel alkotják a következő mostani járások: Rózsahegy, Turócszentmárton, Alsókubin, Trsztena, Nemesztó, Liptószentmiklós, Poprád, Kézsmárk, Szepessőfalu, Lubovnya, Igló, Lőcse és Gölnichánya.

5. *Sáros-Zemplén megyét* Eperjes székhellyel alkotják a következő eddigi járások: Eperjes, Bártfa, Girált, Kisszeben, Nagymihály, Töketerebes, Varannó, Sztropkó, Homonna és Mezőlabore.

6. *Garam megyét* Besztercebánya székhellyel alkotják a következő mostani járások: Besztercebánya, Zólyom, Körmöcbánya, Selmecebánya, Újbánya, Korpona, Breznóbánya, Lónyabánya, Kékkő, Nyustya, Nagyrőce és Dobsina.

9. §.

(1) A megyék területeit és székhelyeit csak törvénnyel lehet megváltoztatni.

(2) A megyék területeinek megváltoztatása esetében az érdekelt megyéknek a vagyoni rendezésre vonatkozólag meg kell állapodniok. A megállapodást a belügyminiszter hagyja helyben, ha pedig megállapodásra sor nem kerül, úgy a megyei választmányok meghallgatása után az pénzügyminiszterrel egyetértésben a belügyminiszter dönt.

(3) Ez a rendelkezés harmadik személyek magánjogi igényeit nem érinti.

10. §.

A járások területeit és székhelyeit a kormány rendelettel állapítja meg; a kormány járásokat létesíthet és szüntethet meg.

11. §.

Az a község, amely megyei vagy járási székhely, vagy pedig azzá lesz, a megyei vagy járási hivatal részére megfelelő helyiségeket köteles rendelkezésre bocsátani. A járási hivatalra vonatkozólag a község a költségek felének a megtérítését az államtól követelheti; a megyei hivatal felállításával kapcsolatos költségek egy harmadát az állam, egy harmadát pedig a megye fedezi.

12. §.

A járási hivatalok kerületükben oly hatáskörrel bírnak, amellyel eddig bírtak, ha csak ez a hatáskör nem ruházott át az A) melléklet értelmében a megyei hivatalokra, vagy pedig a B) melléklet értelmében a községi vagy a körjegyzőkre.

13. §.

1. A megyei hivatal hatásköre, az A) mellékletben felsorolt eseteken kívül, a következő:

2. A megyei hivatal olyan hatáskörrel illeti meg, amellyel eddig az országos hivatal bírt, ha csak a B) melléklet szerint a minisztériumokra át nem ruházott.

3. A megyei hivatalnak, mint fellegbviteli hatóságának a hatásköréről a 24. §. rendelkezik.

4. A községek feletti felügyeleti jog, amelyet a törvény hatálybalépésének a napjáig a kerületi választmányok gyakoroltak, a megyei hivatalokra száll át.

5. Az országos választmánynak a községek feletti felügyeleti joga, ha csak a D) melléklet értelmében nem illeti meg a belügyminisztériumot, a megyei hivatalokra száll át.

6. A megyei hivatalokra száll a megyei élelmezési bizottság hatásköre. (85. §.).

14. §.

Pozsony fővárosban a járási hivatal hatáskörét a városi jegyzői hivatal gyakorolja. A város eddigi hatásköre nem változik.

15. §.

1. A C) mellékletben felsorolt ügyek a községi és körjegyzőségek hatáskörébe utaltatnak. (12. §.).

2. A községi bizonyítványokat, amelyeknek kiállítására a községi jegyzők hatáskörébe tartozik, a községi képviselőtestületben csak a bíró írja alá.

16. §.

1. A rendőrhatóságoknak és rendőrségi hivataloknak továbbra is az a hatáskörük, amely azokat az általános rendelkezések értelmében megilleti.

2. A rendőrhatóságoknak és a rendőrségi hivataloknak a megyei és a járási hivatalok szervezetébe való illesztéséről kormányrendelet rendelkezik.

17. §.

Kormányrendelettel a minisztériumok hatáskörét a megyei hivatalokra, a megyei hivatalok hatáskörét a járási hivatalokra, a járási hivatalok hatáskörét a községi és a körjegyzőségekre és viszont át lehet ruházni.

18. §.

1. A megyei hivatal vezetője a zsupán. A járási hivatal vezetője a járási főnök. A zsupánok és a járási főnökök állami hivatalnokok és a politikai közigazgatás jogvégtetségű hivatalnokainak kategóriájába tartoznak. A járási főnök szolgálati szempontból a zsupánnak és a belügyminiszternek, a zsupán a belügyminiszternek van alárendelve. A járási főnököt a belügyminiszter, a zsupánt a kormány nevezi ki. Kivételes esetben a kormány nem hivatalnokot is kinevezhet zsupánná.

2. A zsupán és a járási főnök hivatalaiknak és az ezek alá rendelt intézményeknek rendes működéséért a tárgyalási és hivatali rendszabályok értelmében felelősek.

3. A zsupánt és a járási főnököt működési pótlék illeti meg, a pótlék jellegét és nagyságát a kormány állapítja meg.

4. A zsupán, a járási főnök és a rendőrigazgató fegyelmi szempontból közvetlenül a belügyminisztérium mellett működő II. fokú fegyelmi bizottság alá tartoznak.

19. §.

1. A belügyminiszter és — az egyéb szakminiszteri szakalkalmazottak tekintetében — az illető szakminiszterek nevezik ki a politikai hatóságok hivatalnokait, úgyszintén a hivatalnoki helyekre a várományosokat, feltéve, ha a kinevezés joga nincsen a kormánynak vagy a köztársasági elnöknek fenntartva. A belügyminiszter és — az egyéb szakminiszteri szakalkalmazottak tekintetében — az illetékes miniszterek jogosultak a hivatalnokokat és alkalmazottakat más hivatali helyre áthelyezni vagy nyugdíjazni.

2. A belügyminiszter új iroda- és segéderők felvételét a zsupánra is bízhatja.

20. §.

1. A megyei hivatalhoz megfelelő számú jogvégtetségű, szak- (orvos, állatorvos, mezőgazda, erdész, vízgaz-

da, építész, ipariszakos és esetleg más), számviteli, fogalmazási, irodai és más segédeket kell beosztani. Bizonyos szaktisztviselőket egyes megyei hivatalokhoz is be lehet osztani. Az ilyen szaktisztviselők hatásköre több megyére is kiterjedhet.

2. A járási hivatalhoz megfelelő számú jogvégezteségű, fogalmazási, irodai, jegyzői és esetleg más alkalmazottakat kell beosztani. Orvosi, állatorvosi, erdészeti, építészeti, számviteli és más alkalmazottakat egyes járási hivatalokhoz is be lehet osztani több járási hivatal részére, avagy egy megyei hivatalhoz a megye és egy vagy több járás részére. Ha a járást hivatalnak nincs megfelelő számú szakhivatalnok, a szakhivatalnokok beosztása iránti kérelmet a megyehivatalnál terjeszti elő.

3. Az 1. és 2. bekezdésekben említett szakhivatalnokok közös működési területét a belügyminiszter állapítja meg az illetékes miniszterrel egyetértésben.

21. §.

Az utalványozási jog gyakorlását, a számviteli, a pénztári és a gazdasági ellenőrző szolgálatot a kormányrendelettel szabályozza. Addig is a jelenleg érvényes szabályok maradnak hatályban.

22. §.

Az illetékes miniszter valamely ügy elintézését más azonos jellegű hivatalnak is kioszthatja; ha azzal az eljárást egyszerűsíti.

HARMADIK RÉSZ.

A közigazgatási eljárás.

23. §.

1. A közigazgatási eljárást külön törvény szabályozza.

2. Addig is a most érvényben levő szabályok maradnak hatályban, ha nincsenek e jelen törvénnyel ellentétben.

24. §.

1. A járási hivatal határozatai, intézkedései és ítéletei ellen, ha a jogorvoslat kizárva nincsen, a megyei hivatalhoz lehet fellebbezni, a megyei hivatal végérvényesen dönt.

2. Ha a megyei hivatal elsőfokon dönt, határozatai, intézkedései és ítéletei ellen az illetékes miniszterhez lehet fellebbezni.

3. A községi vagy körjegyzői hivatalnak a C) mellékletben (15. §. 1. bek.) felsorolt ügyekben hozott határozatai vagy intézkedései ellen ellenmondást lehet benyújtani a járási hivatalhoz, amely végérvényesen dönt.

4. A község hatáskörébe tartozó büntető ügyekben fellebbezési hatóságként eljáró járási hivatal határozata ellen fellebbezésnek helye nincs.

5. A 200 Ks értéket meg nem haladó pénzbeli teljesítés iránti perekben fellebbezésnek helye nincs.

6. A jogorvoslatról, amelyeket a jelen törvény hatályba lépte előtt kiadott határozatok (intézkedések, ítéletek, rendelkezések) ellen adtak be, ha az érvényes törvényes rendelkezések értelmében egyáltalában helyük van, azok a hivatalok döntenek, amelyek az eddigi hivatalok helyébe lépnek, még akkor is, ha a jelen törvény szerint jogorvoslatnak helye nem volna. (78. §. 2. bek.).

25. §.

Ha más megállapítva nincsen, azt a hivatalos eljárást, amely egy járási hivatal körletén túl terjed, az illetékes megyei hivatal, azt a hivatalos eljárást pedig, amely a megyei hivatal körletén túl terjed, az illetékes minisztérium foganatosítja. A minisztérium azonban a foganatosítással az érdekelt megyei hivatalok egyikét is megbízhatja.

26. §.

1. Az eljárás céljának vagy feltételének és költségeinek biztosítása végett a hatóság a feleket készpénzbiztosítéknak a letételére utasíthatja, vagy egyéb megfelelő biztosíték nyújtását rendelheti el.

2. Épígy elrendelheti a hatóság az olyan dolgoknak, amelyeket az érvényes szabályok szerint el kell kobozni, megsemmisíteni vagy használatlaná tenni, valamint azoknak a tárgyaknak is a lefoglalását vagy egyéb biztosítását, amelyek a bizonyítás lefolytatásához szükségesek.

3. A hatóság mindazokat, akik az eljárást zavarják, eredménytelen figyelmeztetés után 2000.— Ks-ig terjedő rendbirsággal, behajthatatlanság esetén 5 napig terjedhető elzárásai büntetheti; ugyancsak a hivatalból kiutasíthatja és hivatalos erővel el is távolíthatja őket. Épígy járhat el azzal szemben, aki valamely eljárást konokaságból idéz elő, vagy odáz el, vagy az eljárás folyamán adott utasí-

tásoknak elegendő ok nélkül nem tesz eleget.

4. A hatóság a hamis tanú — vagy szakértő — vallomást, ha annak üldözése nem tartozik a bíróság hatáskörébe, 10,000 Ks-ig terjedhető pénzbüntetéssel vagy egy hónapig terjedhető szabadságvesztéssel büntetheti.

27. §.

A politikai hatóságok által kiszabott pénzbüntetések, az elveszett óvadékok és egyéb biztosítékok, valamint az ezek előtt a hatóságok előtt lefolytatott eljárásban elkobzottaknak nyilvánított tárgyak eladási ára az államot illeti.

28. §.

1. A politikai hatóságoknak végrehajtható határozatait, intézkedéseit és ítéleteit közigazgatási vagy bírósági végrehajtás útján foganatosíttatnak. A közigazgatási végrehajtás foganatosítása a járási hivatalokra tartozik, ha nincs a községi vagy körjegyzőségek hatáskörébe utalva.

2. A járási hivatalok kötelesek a bíróságoknak, hivataloknak és hatósági személyeknek végrehajtható határozataikat, intézkedéseiket, ítéleteiket és végzéseiket végrehajtása során segítséget nyújtani.

29. §.

A felek és más személyek, a községek és más köztestületek a közigazgatási eljárásban közreműködni kötelesek.

30. §.

1. Ennek a résznek a megyei és járási hivatalokra vonatkozó rendelkezései hatáskörük határain belül az államrendőri hatóságokra is érvényesek.

2. A községi és körjegyzőségekre vonatkozólag, ha a 15. §. 1. bek. értelmében a hatáskörükbe utalt ügyekben járnak el és hoznak határozatot, ennek a résznek a rendelkezéseit és a politikai hatóságok előtti eljárásra vonatkozó előírásokat megfelelően kell alkalmazni.

NEGYEDIK RÉSZ.

A megyei önkormányzat.

31. §.

A megyék körletükben önkormányzattal bírnak, a jelen törvénnyel hatáskörükbe utalt feladatok tekintetében jogi személyiségük van, jogokat

szereshetnek és önállóan kötelezettségeket vállalhatnak.

32. §.

1. A megyének a feladata, hogy a megye és lakosságának a szállítási, gazdasági, kulturális, szociális és egészségügyi érdekeivel törődjék, ha ezek a feladatok az egyes községek terjedelmét és szükségleteit felülmúlják.

2. E végből a megye oly intézeteket, vállalatokat és intézményeket létesíthet vagy segélyezhet, amelyek a lakosság testi és erkölcsi javait, gazdasági boldogulását és művelődését előmozdítják.

3. Ezeket a feladatokat az önkormányzati testületek, mint a megyei választmány, a megyei bizottságok, és a megyének más szervei, a zsupán, illetőleg a megyei hivatal teljesítik.

4. A politikai hatóságok a megyei önkormányzatot tevékenységében támogatni és határozatait végrehajtani kötelesek.

A megyei választmány.

33. §.

1. A megyei választmánynak tizenhét rendes és tizenhét póttagja van.

2. A megyei választmány tagjait 6 évi időtartamra oly módon kell kijelölni, hogy a lehetőség szerint minden járási hivatal körlete legalább egy taggal képviseltségek.

3. A megyei választmány tagjainak kijelölését külön törvény határozza meg. Amíg a megyei választmányok fel nem állítatnak, a választmány jogát és kötelességét a zsupán gyakorolja.

34. §.

1. A megyei választmányi és bizottsági tagság megszűnik:

- a) a tag halálával,
- b) lemondás folytán, ha a lemondást a választmány elfogadja,
- c) kizárás folytán a 49. és 54. §§. értelmében,
- d) megyei választmány feloszlata folytán,
- e) a megyei választmány működési idejének lejártával,
- f) ha utólag oly körülmény lesz nyilvánvaló, mely miatt a tagot eredetileg nem lehetett volna megválasztani.

2. Azok helyett a tagok helyett, akiknek tagsága a választmány mű-

ködési idejének lejártá (55. §. 3. bek.) előtt megszűnt, a hátralevő időre a póttagokat kell behívni.

55. §.

1. A megyei választmánynak elnöke a zsupán, jogosult azonban az elnökléssel a megyei választmány valamely tagját megbízni. A zsupán a megyei választmányt a szükség szerint, de legalább hatszor évenként összehívni köteles. A megyei választmány tagjai a belügyminiszternél panaszt emelhetnek, ha a megyei választmányt három hónapon keresztül össze nem hívták, avagy egy évben hatszor nem hívatott össze. A panaszról a belügyminiszter szabad mérlegelés alapján határoz.

2. A megyei választmány legalább egy harmada írásban kérheti a választmány összehívását, egyúttal meg kell azonban adni a tanácskozásnak a tárgyát, amelynek nem szabad a megyei választmány hatáskörén túl terjednie. Ha a zsupán a kérvény beadásától számított 15 napon belül a kérelemnek helyt nem ad, úgy a választmány bármelyik tagja további 15 napon belül a megyei hivatalnál a belügyminisztériumhoz panaszt nyújthat be. A zsupán köteles az ilyen panaszt beérkezte után számított három napon belül a belügyminisztériumnak előterjeszteni, amely határoz felette.

56. §.

A zsupán a megyei választmányt legalább három nappal előbb hívja egybe és megállapítja a tárgysorozatot, amely a meghívóval együtt közlendő a megyei választmány tagjaival és a belügyminisztériummal. A tárgysorozathoz fel nem vett tárgyak csak akkor bocsáthatók tárgyalás alá, ha ehhez az összes tagok többsége hozzájárul.

57. §.

1. A zsupán nyitja meg a megyei választmány ülést, ő állapítja meg a tárgyalás rendjét, vezeti és berekeszti azt. (55. §. 1. bekezdés). A zsupánnak szavazati joga van a megyei választmányban. A megyei választmány hatáskörébe nem tartozó ügyeket az elnök a tárgyalásból kirekeszti, ami ellen a megyei választmány összes tagjainak többsége fellebbezést adhat be az üléstől számított tizenöt napon belül. A fellebbe-

zést a zsupánnál kell beadni a belügyminiszterhez.

2. Ha a tagok zavarják a megyei választmánynak az ülést, az elnök rendreútasítja és ha ez két esetben eredménytelenül megtörtént az üléstől kizárhatja, esetleg ha szükségesnek tartja, eltávolíthatja őket, az ülést meg is szakíthatja, és be is rekesztheti. Ezzel a büntető törvény vagy egyéb törvények alapján történő további eljárás kizárva nincsen.

3. A megyei választmány ülései nem nyilvánosak.

58. §.

A megyei hivatalnak a zsupán által kijelölt tisztviselői jogosultak és a megyei választmány kívánságára kötelesek is, a választmány ülésén jelen lenni, résztvehetnek a tanácskozásban is, szavazati joguk azonban nincs.

59. §.

Ha a zsupán azon a nézetben van, hogy a megyei választmány határozata törvényt sért, avagy a választmány hatáskörét túllépi, vagy veszélyeztet, nyilvánvaló módon a közérdeket, köteles az üléstől számított tizenöt napon belül a belügyminisztériumhoz fellebbezést benyújtani. A belügyminisztérium a fellebbezésről harminc napon belül határozni köteles, ellenkező esetben a megyei választmány határozata érvényben marad.

40. §.

1. A megyei választmány határozatának érvényességéhez, ha a törvény másként nem rendelkezik, a tagok több mint fele részének a jelenléte és az szükséges, hogy a határozat a jelenlevők felénél nagyobb többségével hozassék meg.

2. Ha nem jelenik meg olyszámú tag, hogy a megyei választmány érvényesen dönthet, tizenöt napon belül ugyanazzal a tárgysorozattal új ülést kell összehívni, amely határozatképes az összes tagok egy-harmadának jelenlétében is.

41. §.

A megyei választmányban a szavazás nyilvános; azt hogy mily feltételek mellett ejtethő meg a szavazás szavazólapokkal, az ügyviteli rendtartás állapítja meg. A választások rendszerint szavazólapokkal történ-

nek. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata a döntő.

42. §.

1. A megyei választmány határozatairól a jegyzőkönyvet a megyei hivatalnak az a hivatalnok a vezető, akit erre a zsupán jelöl ki. A jegyzőkönyvet aláírja az ülés elnöke, a jegyző és a választmánynak legalább két tagja, akiket az ülés elején az elnök jelöl ki. A jegyzőkönyvnek a másolatát tizenöt napon belül a belügyminisztériumnak kell felterjeszteni.

2. A megyei választmánynak a határozatait, amelyeket jóváhagyás alá esnek, vagy az általános jellegű evévb fontosabb határozatokat, a hivatalos lapban közzé kell tenni.

A megyei választmány hatásköre.

43. §.

1. A megyei választmány a megyei utak karbantartásáról gondoskodik; a megyei utak azok, amelyeket külön általános jellegű uttörvény megyei utaknak nyilvánít.

2. Ennek a törvénynek a meghozataláig az eddigi országos utak gondozása az állam feladata.

3. 1940. január 1-vel a kormány az összes helyi utakat a megyei választmánynak igazgatásába adja. (58. §. 5. bekezdés).

44. §.

A megyei választmány a 52. §-ban felsorolt feladatok teljesítése céljából intézeteket, üzemeket és szervezeteket létesít és támogat. A gazdasági érdekek támogatásának céljából a megyei választmány közreműködik, főképen az idegenforgalomban, a vilamosítás és a telefonberendezések fejlesztésében. Segítségére lehet a községeknek feladataik teljesítésében, ha azokat a községek saját erejükkel teljesíteni nem tudják.

45. §.

1. A megyei választmány a zsupánnak és a központi hatóságoknak tanácsadó testülete a megyei közigazgatásra vonatkozó ügyekben és azokban véleményt mond és javaslatokat tesz.

2. A megyei választmány jogosult önállóan is a zsupánok, a hatóságok és a kormány elé indítványokat és javaslatokat terjeszteni, ha azok a

megye és annak lakosságának érdekeit érintik.

3. Politikai kérdésekben javaslatot előterjeszteni és határozatot hozni tilos.

46. §.

1. A megyei választmány — hatáskörében — szabályrendeleteket és szabályzatokat adhat ki; ezek azonban a belügyminisztérium jóváhagyása alá esnek.

2. A szabályrendeleteket és szabályzatokat a hivatalos lapban közzé kell tenni.

3. Ellenkező rendelkezés hiányában az ilyen szabályrendeletek és szabályzatok kihirdetésük után tizenöt nap múlva lépnek hatályba.

Megeyi bizottságok.

47. §.

1. A megyei választmány az egyes megyei intézetek, üzemek, az úthálózat saját kezelésében levő egyes részeinek igazgatása céljából, valamint egyes önálló ügyek (pályázatok, munkák, stb.) elintézésére, illetőleg az azok felett való felügyeletre, megyei bizottságokat létesíthet.

2. A megyei bizottság legfeljebb öt tagból állhat. A megyei választmány tagjai közül megválasztja a bizottság elnökét és a bizottság egy tagját; a bizottság többi tagját az üzem székhelyén avagy az intézmény körletében lévő polgárok közül választja. A zsupán által kiküldött hivatalnok a bizottság ülésain tanácsadó szavazati jogal résztvenni jogosult.

3. A megyei bizottságok hatáskörét a megyei választmány, a belügyminisztérium által jóváhagyott szabályzatokkal állapítja meg. A bizottságok a reájuk ruházott hatáskört a megyei választmány felügyelete mellett és a részükre kiszabott keretek között fejtik ki.

Vegyes rendelkezések.

48. §.

A megyei választmány és a megyei bizottságok tagsága tiszteletbeli hivatal. Joguk van azonban lakhelyükről a testületi ülések helyére és vissza fizetett útiköltségek, valamint az idővesztés ellenértékének megtérítésére. Azt, hogy a tényleges útiköltségek fejében, valamint az idővesztésért milyen átlagos kártalanítást

kapnak, a belügyminiszter állapítja meg.

49. §.

A zsupán kötelességük teljesítésére felneveztetti a megyei választmány és a megyei bizottságok ama tagjait, akik megfelelő okok nélkül kötelességüket nem teljesítik, különösképen pedig nem vettek részt az üléseken. Ha a választmány és a bizottsági tagok elégséges igazolás nélkül kötelességeiket elhanyagolják, a belügyminiszter a zsupán indítványára tagságtól foszthatja őket.

50. §.

Ha a megyei választmány az arra megállapított időben megalakulni nem képes, avagy állandóan határozatképtelenné válik, a zsupán azonnal a belügyminiszternek jelenteni köteles. A belügyminiszternek azonnal meg kell tennie a megyei önkormányzati ügyek vezetéséhez szükséges intézkedéseket.

51. §.

A kormány a jelen törvényben foglalt alapelvek figyelembevételével az összes megyei választmányok és bizottságok részére részletes ügyviteli szabályzatot ad ki.

52. §.

Két avagy több megyének megyei választmánya egyes feladatainak jobb, gazdaságosabb avagy műszakilag tökéletesebb elvégzése céljából a kormány hozzájárulásával megállapodhatnak, hogy közösen jár el és hogy közös intézetet, üzemet avagy intézményt alapít. Ily esetben a közös intézmény igazgatására és felügyeletére közös bizottságot állít fel és megállapítja a közös igazgatás és a költségekben való részvétel feltételeit is.

53. §.

1. A megyei választmány és a megyei bizottságok tagjai titoktartásra kötelesek azokban az ügyekben, amelyekről a választmány, illetőleg a bizottságok tárgyalásai során mint bizalmasokról értesültek. Nem szabad visszaélniök az ily módon tudomásukra jutott tényekkel sem.

2. Nincs joguk szavazni és tanácskozni olyan ügyekben, amelyekből akár saját maguknak, akár pedig harmadik személyeknek káruk vagy hasznuk lehet, ha ezekkel a harma-

dik személyekkel általában egyenes ágon, harmadfokig oldalágon rokoni vagy sógorsági viszonyban, házasságban vagy ehhez hasonló viszonyban állanak, illetőleg, ha őket a törvény alapján képviselik. Ugyanez a rendelkezés érvényes azokra a tagokra is, akik a tárgyalás alatt álló ügyben — ha az nem közmegebitásnak folyománya volt — szakvéleményt adtak, avagy egyébként voltak tevékenyek, avagy uly személyeknek alkalmazottai, illetőleg képviselői, akiknek az ügy elintézéséhez személyes vagy gazdasági érdekük fűződik. Ha a megyei választmány, illetőleg a megyei bizottságok tagjai egyuttal részvénytársaságok igazgatósági tagjai, korlátolt felelősségű társaságok ügyvezetői, gazdasági szövetkezetek elsőkétségének tagjai, ügyvédek, közjegyzők vagy építészek, stb., nem szavazhatnak és tárgyalhatnak uly ügyekben, amelyek az általuk képviselt személyek vagy testületek érdekeit érintik. Ez nem vonatkozik azokra az esetekre, ha valamely ügy elintézésében, mint valamely csoport vagy foglalkozási ág képviselői vesznek részt.

5. Az aki a tárgyalásban részt nem vehet, az üléstől eltávazni köteles.

4. A megyei választmány és a megyei bizottságok tagjai harmadik személynek igényeit nem érvényesíthetik a megye ellen, kivéve, ha mint azok törvényes képviselői szerepelnek. Arról, vajjon ez az eset fennforog-e, a zsupán dönt.

54. §.

Ha a megyei választmány vagy a megyei bizottságnak a tagja köteles titoktartási kötelezettséget meg nem tartja, valamely ügy tárgyalása előtt összeférhetetlenségét be nem jelenti, avagy egyébként az 53. §. rendelkezései ellen vét, a belügyminiszter megintheti őt, s ha az eset megismétlődik a választmányi vagy bizottsági tagságtól meg is foszthatja.

A megyei gazdálkodás.

55. §.

1. A megyei választmány feladatának teljesítéséhez szükséges költségek fedezésére illetékek, járulékok, közszolgáltatások és természetbeni teljesítmények szedését határozhatja el.

2. Közszolgáltatások beszedése azonban csak annyiban határozható el, amennyiben az egyéb bevételek a kiadások fedezésére nem elegendők.

5. A természetbeni teljesítéseket mindenkor meg kell becsülni és a kötelezettnek szabad elhatározására kell bízni, hogy a teljesítések helyett a megbecsült összeget megfizethesse.

56. §.

A megye tulajdonában vagy igazgatásában levő vállalatokat akként kell kezelni, hogy azok bevételei legalább az összes kiadásokat fedezzék, beleértve a befektetett tőke megfelelő kamatoztatását és törlesztését. Kivételek csak annyiban van helye, amennyiben a vállalat oly közérdeket szolgál, amely másként ki nem elégíthető.

57. §.

1. Illetékeket lehet szedni a megyei választmány hatáskörében a megye szervei által végzett bizonyos hivatalos cselekményekért, valamint a megyei választmány által közérdekből fenntartott és a közhasználatra átengedett intézmények (intézetek, vállalatok stb.) használatáért.

2. Az illetékeket előre meghatározott tételek és szabályok szerint kell megállapítani; a teljesítőképesség szerint az illetékek fokozatosan is lehet megállapítani, sőt illetékmentességet is lehet nyújtani.

58. §.

1. A közérdek által indokolt intézmények létesítésére vagy azok létesítési és fenntartási költségeinek fedezésére oly közsgéktől, telek vagy ipari és más üzemtulajdonosoktól járulékokat lehet igényelni, akik ezekből az intézményekből különös gazdasági előnyökhöz jutnak. A járulékok mérve a lehetőség szerint a járulékokat teljesítő által élvezett előnyökkel arányosan állapítandó meg.

2. A járulékokat a megyei választmány által megállapítandó elvek szerint egészben vagy részben természetbeni teljesítésekkel pótolni lehet.

3. A megyei választmány a fenti alapelvek szerint főképpen a volt községi utak karbantartása céljából járulékokat vethet ki azokra az érdekeltekre. (43. §. 3. bekezdés), akik az illető úthoz hozzájárultak.

59. §.

A megyei közszolgáltatások akár mint a megyében előírt állami adók és közszolgáltatások pótlékai, akár mint önálló közszolgáltatások szedhetők.

60. §.

1. Az illetékek, járulékok és közszolgáltatások, valamint a természetbeni teljesítések zesedésére vonatkozó részletesebb szabályokat a megyei választmány által meghozandó külön rendtartás fogja megállapítani.

2. A rendtartás büntető rendelkezéseit és pedig 10 Ks-tól 5.000 Ks-ig, valamint 12 órától 14 napig terjedő fogházbüntetést is állapíthat meg. A büntetések kiszabása a járási hivatal hatáskörébe tartozik.

61. §.

1. Az illeték, járulék, önálló közszolgáltatás, vagy kiszabott természetbeni teljesítés kivetése ellen a határozat kézbesítésétől számított tizenöt napon belül a megyei hivatalnál a belügyminisztériumhoz fellebbezést lehet benyújtani. A fellebbezésnek nincsen halasztó hatálya.

2. A megyei illetékek, járulékok, közszolgáltatások és természetbeni teljesítések a fizetési meghagyás kézbesítésétől számított tizenöt napon belül esedékesek.

3. A megyei illetékek, járulékok, közszolgáltatások és természetbeni teljesítések a fizetési meghagyás kézbesítésétől számított tizenöt napon belül esedékesek.

5. A megyei illetékek, járulékok, közszolgáltatások és természetbeni teljesítések váltásösszegeinek behajtására vonatkozólag a 69/1935. T. és R. Gy. sz. törvény V. cikkének 4. és 5. pontjaiban foglalt rendelkezések és egyébként úgy alakí, mint anyagi szempontból az állami adókra vonatkozó rendelkezések alkalmazandók.

62. §.

1. A megyei közszolgáltatásként az állami adókhoz és illetékekhez (59. §.) járuló pótdadók helyett az állam 1940. január 1-től átmenetileg az egyes adók részére előírt módon a 69/1935. T. és R. Gy. sz. törvény szövegezésében hatályban levő 77/1927. T. és R. Gy. sz. törvény 1. §-ban felsorolt adókhoz egységes önkormányzati pótdadót fog szedni. Ennek az adónak a nagysága a házbéradónál 150%-ban, a többi adóknál 300%-ban állapítatik meg; Pozsony fővárosban pedig a házbéradónál 80%-ban, a többi adónál 160%-ban. Ennek a pótdadónak a hozama külön önkormányzati alapba folyik, amelyet a belügyminisztérium kezel. Ebből az alaphól minden megyét az illető me-

gyében befolyt pótdadóösszeg egy harmada erejéig részesezési illeti meg.

2. A belügyminiszter a pénzügyminiszter hozzájárulásával az önkormányzati alapból az említett részesezésen kívül a költségvetési hiány fedezésére összegeket engedélyezhet olyan megyék részére, amelyek lakosságuk arányához képest csekély pótdadó alappal bírnak. Az ilyen hozzájárulásra legfeljebb az önkormányzati pótdadó évi hozadékának egyötödét lehet fordítani.

5. Az önkormányzati alapból fedezni kell azokat a szállítási, gazdasági, szociális, emberbaráti, kulturális feladatokkal egybekötött költségeket is, amelyeket eddig Szlovákország fedezett, valamint az idegenforgalom fejlesztésével kapcsolatos kiadásokat is.

63. §.

Azok a szabályok, amelyek illetékeket járulékokat, önálló közszolgáltatásokat és természetbeni teljesítéseket állapítanak meg, a belügyminisztérium jóváhagyása alá esnek. A belügyminisztérium határozatát a pénzügyminisztériummal egyetértésben hozza meg. A jóváhagyás után az ilyen határozatot a hivatalos lapban közzé kell tenni.

64. §.

A megyének a vagyonát vagy a megye kezelésébe adott vagyont, a megyei választmány kezeli.

65. §.

A belügyminisztérium jóváhagyása alá esnek a megyei választmány követhető határozatai:

1. amelyek a megyei vagyon folyó igazgatását meghaladják.
2. amelyekkel a megyei vagyon 20.000 Ks-t meghaladó mértékben megterhelhetik, vagy elidegenítetik.
3. amellyel a megyének ingatlan vagyonát hat évet meghaladó időre bérbeadják.
4. amelyekből a megyére bármilyen természetű 100.000 Ks-t meghaladó kötelem hárul.

Megegyi költségvetés.

66. §.

1. A megyei választmány a hatáskörébe tartozó összes bevételekről és kiadásokról minden közigazgatási évre költségvetést szerkeszt és arról minden év október végéig határoz.

2. A költségvetésről szóló határozatot, valamint a költségvetést a hivatalos lapban, valamint a megyei hivatal és a járási hivatalok hirdetőtábláján való kifüggesztéssel közzé kell tenni. A hirdetményeknek tizenöt napig kell kifüggesztve lenni; a hivatalos lapban és a hirdetményekben azt is közzé kell tenni, hogy a költségvetés ellen a megyében adófizető minden polgár a hivatalos lapban való közzétételtől számított tizenöt napon belül a belügyminisztériumhoz fellebbezést nyújthat be.

3. A megyének a közigazgatási év az állam közigazgatási évével megegyezik.

67. §.

A megyei választmány a költségvetéshez a hatáskörébe tartozó ügyek állapotáról és igazgatásáról részletes jelentést állít össze és azt a fellebbezési határ idő letelte után az esetleges fellebbezésekkel a belügyminisztériumhoz terjeszti fel.

68. §.

1. A megyei választmány köteles a közigazgatási év befejezésétől számított négy hónapon belül a megye zárszámadásait elkészíteni.

2. A 66. §. második bekezdésének rendelkezéseit megfelelően kell alkalmazni.

3. A fellebbezési határidő letelte után a zárszámadásokat a megye szerveinek működésére vonatkozó jelentéssel és az esetleges fellebbezésekkel együtt a belügyminisztériumhoz fel kell terjeszteni.

4. A zárszámadásokkal egyidejűleg a megyei választmány annak a közigazgatási évről, az utolsó napjára vonatkozólag, amelyre a zárszámadások szólnak, összeállítja a megyei vagyonleltárt is.

69. §.

A megyei választmány gazdálkodására vonatkozó rendelkezéseket alkalmazni kell a megye vagyonát kezelő avagy a megye kezelésében levő alapokra, intézetekre, és üzemekre is.

70. §.

1. A megyei választmány a megyei bizottságokkal összműködésben a költségvetés kereteiben gazdálkodik.

2. A zsupán felügyel a megyei választmány gazdálkodására és igénybe veheti a 59. §. értelmében őt megillető fellebbezési jogot is.

71. §.

1. Ha kitűnik, hogy a bizonyos célra költségvetésileg engedélyezett összeg nem elegendő, és az ilyen kiadás el nem odázható, a megyei választmány az ilyen kiadást a költségvetésben egvéb célokra engedélyezett összegeknél elért megtakarítások terhére engedélyezheti, a költségvetés vonatkozó fejezetét azonban ez esetben sem szabad túlhaladni.

2. A megyei választmány új kiadásokat csak az esetben engedélyezhet, ha a fedezet biztosítva van. Olyan határozatokat, amelyek a tényleges fedezetet azonnal nem biztosítják, nem szabad végrehajtani. Azért a kárért, amely ilyen határozat végrehajtásából keletkezik, egyetemlegesen azok a személyek felelnek, akik a határozatot végrehajtották.

3. Új bevétellel nem fedezett új kiadásról szóló határozatot csak a belügyminisztérium jóváhagyása után szabad végrehajtani. A jóváhagyás megadása előtt az ilyen határozatot csak rendkívül sürgős és előre nem látott esetekben szabad végrehajtani.

A megyei önkormányzat igazgatása.

72. §.

A zsupán gondoskodik a megyei választmány határozatának végrehajtásáról és a határozatok végrehajtásáról a választmánynak jelentést ad. A megyei választmány elhatározhatja, hogy a zsupán jelentését tudomásul nem veszi. A megyei választmánynak ezt a határozatát meg kell indokolnia. A zsupán a vitás kérdést döntés céljából a belügyminisztériumhoz terjeszti fel.

73. §.

1. A megyei választmány és a megyei bizottságok működésével kapcsolatos munkákat a megyei hivatal munkájától elkülönítve a megyei hivatal állami alkalmazottai végzik. (74. §. 2. bekezdés.)

2. Ha nem lehet megfelelő számú alkalmazottat beosztani, avagy pedig az anyagi eszközök ezt meg nem engedik és a megyei választmány hasznosnak és szükségesnek véli, a belügyminiszter engedélyével megfelelő számú állást rendszeresíthet.

3. A megyei választmány elhatározhatja azt is, hogy az utak, intézetek és üzemek igazgatására külön hivatalnokokat alkalmaz és hogy ezek a hivatalnoki helyek a megye terhére milyen fizetéssel rendszeresítenek.

Az ilyen rendszeresített állások szolgálati, fizetési és előmeneteli feltételei nem haladhatják meg a hasonló fajtájú, fizetési és előmeneteli állami alkalmazotti kategóriákat. A vonatkozó határozatot jóváhagyás céljából a belügyminisztérium elé kell terjeszteni.

4. A megyei hivatalnoknak a rendszeresített állásban való alkalmazása avagy pedig más szolgálati helyre való áthelyezése a zsupán hozzájárulásával a megyei választmányt illeti meg.

5. A megyei önkormányzat alkalmazottai szolgálatilag a megyei választmány és a zsupán alá tartoznak.

74. §.

1. A zsupán képviseli a megyét, mint jogi személyt kifelé és írja alá a megye nevében az összes iratokat. A jogügyletekre vonatkozó oly iratokat, amelyekkel a megye harmadik személyekkel szemben kötelezettséget vállal, valamint a meghatalmazásokat is a zsupánnak és a megyei választmány egy tagjának kell aláírnia és el kell látni a megyei választmány pecsétjével.

2. A megyei önkormányzat hatáskörébe tartozó iratokat irattárilag külön kell kezelni, a megyei választmány határozatait a megyei választmány nevében kell kiadni és azokat a zsupán mint a megyei választmány elnöke írja alá. (75. §. 1. bekezdés.)

75. §.

1. A megyei választmány vagy a megyei bizottság határozatát, amely törvényt sért, vagy amely meghaladja a megyei választmány hatáskörét, a belügyminisztérium ama ülés jegyzőkönyvének, amelyben a határozatot hozták, felterjesztésétől számított három hónapon belül megsemmisítheti.

2. A határozat megsemmisítéséről a megyei választmányt a legközelebbi ülésen értesíteni kell.

76. §.

Ha a megyei választmány a zárszámadásról nem hoz idejében határozatot, avagy nem intézkedik, hogy a törvény által ráruházott feladatok elvégeztessenek, a belügyminiszter köteles a megye költségére a megyei igazgatás rendes vezetését biztosító intézkedéseket megtenni.

77. §.

1. A belügyminiszter a megyei választmányt feloszthatja; hat hóna-

pon belül azonban meg kell tennie az új megyei választmány összehívására szükséges intézkedéseket.

2. Ha a belügyminiszter a megyei választmányt feloszlatta, a megyei igazgatás vezetéséhez szükséges intézkedéseket megteszi.

ÖTÖDIK RÉSZ.

Az országos hivatal, az országos és megyei önkormányzat és néhány állami hivatal és szerv megszüntetése.

78. §.

1. A pozsonyi országos hivatal és az országos önkormányzati szervek a jelen törvény hatálybalépésének napjával megszűnnek és Szlovákország is mint jogi személy 1959. december 31-vel megszűnik. Ezzel a nappal Szlovákország összes vagyona, vagyoni joga, igénye és kötelezettsége az államra száll át.

2. Az országos hivatal határozatának (rendeletének, ítéletének) kell tartani az olyan határozatot, rendelkezést és ítéletet, amelyet a törvény hatályba lépésének napja előtt hoztak, de amelyet ezután a nap után kézbesítettek ki. E tekintetben alkalmazni kell még a 24. §. 6. bekezdésének rendelkezéseit.

79. §.

1. A gazdasági és közigazgatási jellegű országos önkormányzati tevékenységet 1959. december 31-ig az eddig hatályban levő szabályok alapján a belügyminisztérium fejtí ki a megyei költségvetés fel nem használt hitelkereteiben.

2. Az országos önkormányzattal kapcsolatos szakszolgálatot az illetékes minisztériumok teljesítik.

3. A pénzügyminisztérium felhatalmaztatik, hogy a beruházási és a rendkívüli szükségletek fedezéséről, amelyek az országos bevételekkel fedezetet nem nyernek, hiteloperációk útján gondoskodjék.

4. A 125/1927. T. és R. Gy. sz. törvény alapján létesített járási önkormányzatok 1959. december 31-vel megszűnnek. Vagyonuk, vagyoni jogaik és kötelezettségeik a jelen törvény alapján létesített és helyileg részükre illetékes megyékre szállanak át.

5. A járáások kerületeinek megváltoztatására vonatkozólag a 9. §. 2. és 3. bekezdéseinek rendelkezéseit megfelelően kell alkalmazni.

80. §.

Ugyanezeket az elveket kell alkalmazni, ha önálló alapok és alapítványok továbbvezetéséről van szó, amelyek a megszüntetett testületek igazgatása alatt állanak.

81. §.

1. A megszüntetett önkormányzati testületek ama alkalmazottai, akik a megszüntetés napján azoknak szolgálatában állottak, a megyéknek vagy az államoknak alkalmazottaivá válnak és megtartják szerzett jogaikat és igényeiket. A belügyminisztérium állapítja meg, hogy az alkalmazottak közül kik lesznek megyei és kik lesznek állami alkalmazottak, aszerint, hogy kinek adja oda az illető intézményeket intézeteket, stb.

2. Ugyanez vonatkozik a nyugdíj és ellátási illetményekre is.

82. §.

A 47/1921. T. és R. Gy. sz. törvényvel módosított 1895. XXVIII. t.-c. értelmében létesített iparfelügyelőségek, az országos hivatalnak mezőgazdasági-üzemépítészeti vezetőségei, a legeltető-instruktori hivatalok megszüntetteknek és hatáskörük a megyei hivatalokra száll át.

2. Az ipar- és a gépműszaki felügyelőséggel, a legeltetési instruktori tevékenységgel, a mezőgazdasági üzemépítészeti és vízipítészeti tevékenységgel kapcsolatos munkákat a megyei hivatalokhoz beosztott szakhivatalnokok végzik.

3. A gazdaságiügyi minisztérium a másodfokú iparműszaki hatóság.

4. Az első bekezdés szerint megszüntetett hivatalok irodai és segédalkalmazottai a belügyminisztérium megfelelő alkalmazotti kategóriába vétetnek át.

83. §.

Az 550/1919. T. és R. Gy. sz. törvény 7. §-a, valamint az 582/1919. T. és R. Gy. sz. kormányrendelet 7. §-a alapján létesített országos élelmezési bizottságok megszűnnek, hatáskörüknak a megyei hivatalokra való átruházása tekintetében a 15. §. 6. bekezdésének rendelkezéseit kell alkalmazni.

HATODIK RÉSZ.

Záró határozatok.

84. §.

1. A községek határozatai ellen beadott fellebbezések felett mindig a

megyei hivatal dönt és pedig az esetben is, amelyben eddig a kerületi és az országos választmány határozott. Másodfokon, ha a jogorvoslat kizárva nincs, a belügyminisztérium határoz. A községek és városok határozatai elleni fellebbezést mindig a község (város) polgármesterénél kell benyújtani és pedig kézbesítésétől avagy kihirdetésétől számított tizenöt napon belül. A megyei hivatal határozata ellen fellebbezni tizenöt napon belül lehet. A fellebbezést a megyei hivatalnál kell benyújtani. Elkészt, avagy oly fellebbezést, amelynek nincsen helye, mindig az a hivatal (polgármester) útasítja vissza, amelynél a fellebbezést be kell nyújtani.

2. A megyének, a községek feletti felügyeleti hatáskörben hozott határozatai ellen a kézbesítéstől számított tizenöt napon belül a megyehivatalnál a belügyminiszterhez csak az a község adhat be fellebbezést, amelynek érdekeit a vonatkozó határozat érinti.

85. §.

A társadalombiztosításról szóló és a 189/1934. T. és R. Gy. sz. hirdetmény szövegezésében hatályban levő 221/1924. T. és R. Gy. sz. törvény 259. §-ának rendelkezése olyképen módosítatik, hogy a megyei hivatalnak a panaszok eldöntésére vonatkozó hatáskörét a biztosított munkahelye alapítja meg.

86. §.

A 65.000/1909. B. M. sz. rendelet 20. §-ának rendelkezése olyképen módosul, hogy a zsupán a rendőri büntetőbíróságoknál a közbíró képviselével

állami közigazgatási tisztviselőket bízik meg, akiknek ezért díjazás nem jár.

87. §.

A 151/1936. T. és R. Gy. sz. törvény 19. §-ának 3. bekezdése szerint a pozsonyi országos hivatal mellett létesített tanács megszüntetetik és az idézett rendelkezésben, valamint az idézett törvény 20. §-ának 4. bekezdésében és 21. §-ának 5. bekezdésében idézett hatáskör a belügyminisztériumra száll át.

88. §.

A 69/1935. T. és R. Gy. sz. törvény 5. §-ának 1. bekezdése a) pontja rendelkezése oly értelemben módosul, hogy az országos választmány nyolc tagja helyett a Segédalpa a belügyminiszter hat tagot nevez ki.

89. §.

A jelen törvény hatályon kívül helyezi az 1920. február 29-én kelt 126. sz. és az 1927. július 14-én kelt 125. sz. törvényt, továbbá hatályon kívül helyezi, illetőleg megváltoztatja mindazokat a törvényes előírásokat, amelyek a jelen törvénnyel ellentétben állanak.

90. §.

1. Ezt a törvényt a belügyminiszter — ha kell más illetékes miniszterekkel együtt — hajtja végre.

2. A törvény kormányrendelettel megállapított napon legkorábban azonban 1940. január 1-én lép hatályba.

Ford. COTTÉLY ISTVÁN.

TUDOMÁNY ÉS ÉLET.

X Magyar Zoltán tízéves professzori jubileuma.

A Magyar Közigazgatástudományi Intézet 1940. június 28-án kettős évfordulót ünnepelt.

Ezen a napon volt tíz éve, hogy a Kormányzó Úr Ófőméltósága Magyar Zoltán vallás- és közoktatásügyi miniszteri tanácsos, egyetemi magántanárt a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem közigazgatási- és pénzügyi jogi

tanszékének nyilvános rendes tanárává kinevezte. Ez a kinevezés azonban nem csupán a professzori működés megkezdését, hanem a Magyar Közigazgatástudományi Intézet megszületését is jelentette. Az Intézetet Magyar Zoltán alapította és e nap ennek az alapításnak és az Intézet működésének tizedik évfordulója is volt. Ebből

az alkalomból az Intézet munkatársai összegyűltek, hogy köszöntések professzorukat. A tanítványok és munkatársak nevében *Martonyi János* üdvözölte a professzort. Majd *Göbel József* átadta az Intézet belső munkatársai

által írt és e napra meglepetésnek szánt emlékkönyvet, melynek címe: „*Dolgozatok a közigazgatási reform köréből.*“ *Kiss István* az intézeti munkaközösség életét ismertette.

× **Dolgozatok a közigazgatási reform köréből.**

Magyary Zoltán professzort tanítványai egyetemi tanárságának és a *Magyar Közigazgatástudományi Intézet* alapításának tízéves évfordulója alkalmából dolgozataikat tartalmazó tizenöt-íves kötettel lepték meg.¹

A munkában foglalt változatos tárgyú tanulmányok kiterjednek mindazokra a legjelentősebb kérdésekre, amelyek fémjelzői *Magyary Zoltán* tízéves professzori munkájának és az általa alapított Magyar Közigazgatástudományi Intézet működésének.

A most ismertetett könyvben közzétett tanulmányok sorát *dr. Elek Péternek a terület és a közigazgatás összefüggéseiről* írott dolgozata nyitja meg. A közigazgatás legfontosabb területi egységeként a vármegyét jelölve meg, kifejti az azonos adottságokkal rendelkező területeknek (tájaknak) közigazgatási jelentőségét. Megállapításai szerint a legnagyobb tájak világrészeket jelentenek; a világrészen belül kevés olyan kisebb tájegység volt egyúttal politikai egység is, mint a Kárpátok által övezett Magyarország. Egy ország területén belül kistájnak tekinti a járást, nagytájnak a tartományt vagy országrészt, középtájnak a vármegyét; hivatásukat akként jelöli meg, hogy a kistáj termel, a középtáj szervez, a nagytáj irányít és reprezentál. A megyék területének észszerű módosítása mellett a szerző olyan közigazgatási kerületek alakítását sürgeti, amelyek központjában az összes magasabb hivatalok egyesülnek és amelyekben a központ a környező országrésznyi területnek sajátos, egyéni, magasabb kultúrát ad.

Elek Péter tanulmányát szervesen egészíti ki *dr. Kiss István* dolgozata a közigazgatás népi alapjairól és a közigazgatási reformról. Az önkormányzat értelmét — írja — az adja meg, hogy bizonyos meghatározott adottságokból folyó közös érdek által összehozott egyedek az ebből fakadó kérdéseiket saját anyagi és szellemi erejükből saját érdekeiknek megfelelően oldják meg. Az így fel fogott önkormányzat mellett a szerző szerint az összeség, az önkormányzati szervezetek felett álló egész kultúrközösség, az állam érdekeit is figyelembe kell venni. Ezeknek a szempontoknak összehangolásában a lényegyet abban látja, hogy a közigazgatásnak a maga szervezetében és működésében alkalmazkodnia

¹ *Dolgozatok a Közigazgatási Reform köréből.* *Magyary Zoltán* egyetemi tanársága és a Magyar Közigazgatástudományi Intézet alapítása tízéves évfordulójára írták tanítványai, a Magyar Közigazgatástudományi Intézet munkatársai. Budapest, 1940. 240 l.

kell a népesség adottságaihoz. Ilyen adottságoknak tekinti a szerző elsősorban a népességnek egy meghatározott területen való települését és lélekszámát, másodsorban pedig összetételét nemzetiség, vallás, életforma és más tényezők szerint. Ebben a keretben a szerző érdekesen fejtegeti a lakosság homogénitásának és heterogénitásának a jelentőségét és arra az eredményre jut, hogy a heterogénitás ötlettermelése mellett a homogénitás fékező ereje a realitások területén tartja a népességet és magát a közigazgatást is.

Fejtegetései szempontjából a szerző — aki különben az egész munka szerkesztésének sok gondot és hozzáértést követelő munkáját is végezte — nagy jogosultsággal és hivatottsággal emeli ki Magyar Zoltán és a Magyar Közigazgatástudományi Intézet ténymegállapító tanulmányainak rendkívüli jelentőségét. Komoly figyelmet érdemlő megállapítás az is, hogy a területi elv, bár kétségtől kívül közös érdekek is nyilvánulnak meg benne, egymagában nem alkalmas az összes érdekeknek kiegyenlítésére és közérdekké való szintetizálására. Ép ezért a szerző helyesnek látja a közigazgatási reformnak azt az irányát, amelyet az 1929. XXX. törvénycikkkel a jogalkotás a törvényhatóságokra nézve kijelölt, hogy t. i. a közigazgatásba nemcsak a területi elv által összehozott népességesoportokat, hanem az egyéb személyi elvek által összehozott népességesoportokat is be kell kapcsolni. A már megindult folyamatnál gyorsabb tempóban kell ezt szerinte mindjobban biztosítani.

Kiss István fejtegetéseinek következetes folytatása az a tanulmány, amelyet *dr. Vitéz István* „Hivatásrendek Magyarországon” címmel írt. A szerző a Rerum Novarum és a Quadragesimo Anno kezdetű pápai körlevelekből kiindulva fejti ki a hivatásrendi gondolatnak napjainkban mindjobban növekvő jelentőségét, végigvizsgálja ennek a gondolatnak a különböző kamarákra és más szervezetekre vonatkozó rendelkezések keretében tételes jogunkban való megvalósulását és a hivatási önkormányzati szervezetek hierarchiájának teljes kiépítését sürgeti akként, hogy a testületi önkormányzat szervei járjanak el az általuk is elintézhető ügyekben és ne kerüljön minden aránylag kis jelentőségű ügy a minisztériumba elintézés végett. Minthogy a testületi önkormányzatok szervezete a közigazgatás szervezetének integráns része, a szerző szükségesnek tartja ennek a szervezetnek tekintetében az egységes szempontok szerint való területi beosztás megvalósítását.

Dr. Lovász János „A nádor mint kormányfő” címmel írt tanulmányt. A nádori intézmény történelmi fejlődésének érdekes megvilágításán keresztül jut el ahhoz az eredményhez, hogy a nádori jogkör — bírói hatáskörét leszámítva — a legteljesebb összhangba hozható a modern értelemben vett kormányfő hatáskörével; így tehát ősi alkotmányunk szellemében lehetne a nádori méltóságnak újból betöltése útján gondoskodni a közigazgatásnak egységesen, egy akaratként irányítására hivatott közigazgatási vezető és a nádor irányításától függő közigazgatási vezérkar működéséről.

Karcsay Sándor dr. a közszolgálati alkalmazottak kiválasztásáról írt az angol, az amerikai, a francia, a belga és a német jogfejlődést részletesen ismertető és más államokra is kiterjeszkedő alapos tanulmányt. A közszolgálati alkalmazottak kiválasztásának célját a jogszerűség, a köz szolgálata és az eredményesség megvalósítása irányában látja. A magyar kiválasztási politikának korszerűbbé fejlesztése során a fogalmazói karba lépni szándékozó pályázók rangsorolása és minősítése végett szükségesnek tartja a versenyvizsgát (felvételi vizsgát), amelynek feladatát a jelölt általános szellemi és intellektuális képességeinek vizsgálatában jelöli meg.

Torday Lajos dr. tanulmánya (*A személyzeti főnök és a személyzeti osztály szerepe a közigazgatásban*) nézetem szerint tévesen mutat rá arra, hogy a közigazgatás ma már a köznek az igazgatásán túlmenően általában felöleli a szervezést, az igazgatást és így a közszolgálat köre magában foglalja a magángazdaság személyzeti kérdéseit is. Helyesen emeli ki viszont azt, hogy a közigazgatási utánpótlás kérdése egyfelől a kiválasztott és másfelől a kiválasztó oldaláról szemlélhető. Az utóbbi vonatkozásban részletesen tárgyalja a személyzet kiválasztása, minősítése, eredményes működésének a lehetővé tétele (javadalmasítás, nyugdíj, jóléti intézmények, szabadság, fegyelmi felelősség, áthelyezés, beosztás, elbocsátás, összhangbiztosítás, bürotechnika) kérdéseit és a személyzeti kérdések intézésére rendelt szervvel szemben támasztott követelményeket.

Szaniszló József dr. „Közszolgálati jogszabályok gyűjteménye” cím alatt kodifikációs tanulságokat von le a dolgozat címevel azonos megjelöléssel a pénzügyminisztérium kiadásában megjelent négykötetes munkálatokból. Érdekesen állítja szembe ennek során a hivatalos kodifikáció és a magánkodifikáció különbségeit. A Közszolgálati Jogszabályok Gyűjteményének szerkesztési módjára vonatkozó bírálata sok helytálló észrevételt tartalmaz, ami mutatja, hogy nem a jogforrástani szempontból bizonytalan minőségű „hivatalos összeállítás”, hanem a közszolgálati jog kérdéseit átfogóan szabályozó törvény és ehhez fűződő végrehajtási rendeletek megalkotása kívánatos. A négykötetes gyűjtemény ilyen törvény és végrehajtási rendeletei kiadásához hasznos alampunkálát. Az új erdőtvörvény és az új honvédelmi törvény egyaránt alkalmas példái a szigorúan alkotmányos formák között megvalósított átfogó kodifikációnak; ugyanígy felel meg a jogforrástani és az ehhez fűződő jogbiztonsági követelményeknek a rendeletek közt például a közlekedésrendészeti és a tűzrendészeti kodex. A közszolgálati jog körében sem volna lehetetlenség a felsorolt példák követése.

Valló József dr. az általános közigazgatási rendtartás és a különös eljárási jogszabályok viszonyát tárgyaló tanulmányában éles fényt vetít a közigazgatási eljárás sajátos vonásaira; helyesen elemzi a különbségeket a vitás és az egy fél részvételével folyó közigazgatási eljárás, úgyszintén a közigazgatási eljárás kogens és szubszidiárius rendelkezései közt. Az eddig csak egyes

részleteiben szabályozott közigazgatási eljárás rendszerének kiépítése szempontjából komoly értékük van azoknak a fejtegetéseinek is, amelyekben a szerző azt mutatja ki, hogy melyek azok a különleges közigazgatási eljárások, amelyekben szükségképpen más alapelvek érvényesülnek, mint általában a közigazgatási eljárásban és melyek azok, amelyekre nézve — bár a szükségszerűség nem áll fenn — ilyen különbségtétel szintén helyénvaló lehet. Igen tanulságosak a szerző külföldi példái és a különleges magyarországi közigazgatási jogszabályokra vonatkozó fejtegetései.

Martonyi János dr. „A közigazgatás reformja és a közigazgatási bíróságok“ című tanulmányában a közigazgatási bíráskodás intézményének kérdését a közigazgatás megjavítását szolgáló munkálatok (a közigazgatás racionalizálása) szempontjából tárgyalja. Álláspontja szerint a közigazgatási intézkedések felsőbb ellenőrzését az ú. n. jogvita, vagyis alanyi jogok körül forgó ügyek területén elvileg helyesebb a minisztériumok helyett a közigazgatási bíróságokra bízni; az ilyen ügyekkel való foglalkozás ugyanis kevésbé felel meg a cselekvő közigazgatási gépezet természetének, emellett a bírói döntés sokkal könnyebben kelt megnyugvást az érdekeltekben és a közigazgatási bíróságoknak minden befolyástól mentes, szakzerű, a minisztériumokat egyúttal tehermentesítő működése a közigazgatási szervek eljárásának javítása szempontjából is kívánatos. A szerzőnek ezek a fejtegetései éppúgy helytállóak, mint az az álláspontja, hogy csak az ügyek rendkívüli fontossága indokolhatja a közigazgatási bíráskodással kapcsolatban kivételesen kétfokú fellebbevitel engedését. Kitarat a szerző — nézetem szerint is helyesen — korább kifejtett amellett az álláspontja mellett is, hogy az ügyeknek megfelelően kiválasztott részét az alsófokú közigazgatási bíróságok intézzék el véglegesen; szükségesnek tartja ezzel kapcsolatban, hogy a jogegységnek a közigazgatási alsóbíróságok felé való érvényesítésén túlmenően az aktív közigazgatás tényezői is rászorítottassanak a közigazgatási bíróságok elvi jelentőségű ítéleteihez való alkalmazkodásra. Némiképp figyelemreméltóak a szerzőnek a közigazgatási bíróságok szervezésére, eljárására, hatáskörére, a határozatainak végrehajtására és a közigazgatási bírósági panasz benyújtásának helyére vonatkozó, úgyszintén a közigazgatási bíráskodás reformja tekintetében eddig felmerült magyarországi tervek tárgyaló fejtegetései.

Dr. Meznerics Ivánnak „Közigazgatás és közgazdaság“ című szépen megírt, komoly tanulmányában igen érdekesek a közigazgatás és a közgazdaság kölcsönös kapcsolatainak mindjobban megnövekedését tárgyaló és a közgazdasági életbe való állami beavatkozás útját a történelmi fejlődés hosszomszabán megvilágító fejtegetései. Kimutatja a szerző az organizációs törekvések kölcsönhatásait egyfelől a közigazgatásban és másfelől a közgazdasági életben és részletesen ismerteti a hazánkban kifejlődött mindazokat a közgazdasági szervezeteket, amelyek a közigazgatásban mind nagyobb szerephez jutottak. Kiemeli a szerző ennek során azt, hogy Magyarországon a „gazdasági vezérkar“ problé-

mája megoldva nincs: a gazdasági jelentőségű tanácsok csak részleges problémákban való véleményadásra vannak hivatva.

Nagy alapossággal készült *Göbel József dr. tanulmánya a közigazgatás anyagellátásának újabb kérdéseiről*. Felhívja a szerző a figyelmet, hogy az anyaggazdálkodás a régi közigazgatásnak kérdést nem jelentett, az újabb fejlődés azonban a kérdéssel való rendszeres foglalkozást nemcsak a közületek szükségleteinek gazdaságos ellátása szempontjából állította előtérbe, hanem azért is, mert ezzel kapcsolatban az államnak és más köztestületeknek arra is alkalmuk van, hogy az egész közgazdasági életre befolyást gyakoroljanak. A részletek tekintetében kiemelem a szerzőnek a vállalatbaadás alapelveire, a szabványosításra, az árvizsgálásra, a nemzeti nyersanyagkészlet felhasználásában való takarékoskodásra, az anyagbeszerzés központosítására és egyébként is az anyagbeszerzési szervezetre, valamint a nemzet egész gazdasági életében a szükségletek feltárására, a terveknek és a készleteknek egymáshoz igazítására (rangsorsolására) vonatkozó értékes fejtegetéseit.

Végül egy tanulmány — *Kovács Ernő dr. tollából — a mezőgazdasági munkabérmegállapítás intézményeinek fejlődését és eredményeit* tárgyalja Magyarországon. Az 1925 : XXV. törvénycikkben a mezőgazdasági napszámbérekre megállapított részleges szabályozásnak, előzményeinek és az említett törvény alapján kialakult jogi és gazdasági helyzeteknek ismertetése után a szerző részletesen foglalkozik a mezőgazdasági munkabérmegállapítást immár átfogó módon, a korszerű közgazdasági és szociális felfogásnak megfelelően szabályozó 1940 : XV. törvénycikk javaslatának indokolásával és az új törvény valamennyi rendelkezésével.

A tanítványok dolgozatainak közlését *Magvary Zoltán* nyomtatásban megjelent fontosabb írásainak felsorolása és a *Magyar Közigazgatástudományi Intézetnek* — az intézetéről készült alaprajzzal és 19 érdekes fényképpel kiegészített — leírása követi. Megtudjuk a leírásból, hogy az intézet fennállásának tizedik évében terjedelmének kétszeresére növekedett (hat egymásbanvülő helyiség), 108 folyóiratot járát, 6826 kötetből álló könyvtárat foglal magában és ezek sorában a külföldi szakirodalmak tömegéből azokat a kiválasztott műveket tartalmazza, amelyeket az illető országok szaktekintélyei mint a legjobbakat ismernek el. Rendkívül érdekes az intézet nagyszabású térkép- és grafikongyűjteményének, valamint modernül berendezett rajztermének leírása és az intézetben az 1932—1940. években tartott előadói üléseknek, valamint az intézet eddig megjelent 52 könyvkiadványának felsorolása, amelyeket még ennek a folyóiratnak, az 1938. évben megindult Közigazgatástudomány-nak megemlítése is kiegészít.

Mindez együtt beszél a Magyar Közigazgatástudományi Intézetnek a közigazgatástudományban és az egész magyar közigazgatási életben elfoglalt rendkívüli jelentőségéről. A tanítványok lelkes, alapos és mesterük tanításait hiven tükröző dolgozataira a professzor, aki tízéves nagy munkájának eredményeire méltó megelégedéssel tekinthet vissza, éppolyan büszke lehet, mint leg-

sajátosabb művére, a Magyar Közigazgatástudományi Intézetre és annak eddig végzett munkájára.

A jubileumi dolgozatot felajánló tanítványokon, a közigazgatástudománynak azon a fiatal gárdáján túl, amely az egyetemen már Magyary Zoltánt hallgathatta, nagyon sokan vagyunk az országban, akik a tudomány, valamint az egész magyar közigazgatás lankadatlan és nagy eredményekkel járó szolgálatát megillető igaz nagyrabecsüléssel és azzal a bensőséges kívánsággal köszöntjük a jubiláló professzort, hogy további nagy eredményekkel folytathassa életművét.

NÉMETHY IMRE.

Egy kiváló német szervező.

A harmadik német birodalomban egyik nagy szervezési feladattal a másik után dr. *Todt Frigyes* mérnököt bízták meg, aki azokat a legnagyobb sikerrel oldja meg és teljesítményeivel egyre magasabb és felelősségteljesebb állásokba emelkedett. Néhány év előtt neve még teljesen ismeretlen volt, viszont ma azt mindenki ismeri, jórészt hazájának határain túl is.

1891-ben született Pforzheimban, Badenben. Atyjának díszműúrügyára volt. Mint műegyetemi hallgató vonult be a világháborúban a tábori tüzérekhez. Hadnagy lett és a repülőkhöz került, ahol meg is sebesült. A háború után szerezte meg Münchenben a mérnöki oklevelet. Doktori értekezésének tárgya a következő volt: „Országutaknak kátránnyal és aszfalttal való burkolásánál előforduló hibaforrások.” Azután két évig maga is építőmunkás volt, majd nyolc évig építési vállalatok művezetője, 1928-tól 1953-ig pedig egy nagy útépítő r. t. vezérigazgatója. 1953-ban, a hatalom átvétele után a vezér onnan hívta meg a német útügy főfelügyelőjéül és ebben a minőségében építette a nagy német autótutakat. Ez volt az első sikeres teljesítménye. Félmillió munkást tudott megszervezni és ki képezni, egyúttal jó alvezetőkre

szert tenni és az óriási mértékű betonkészítéshez és hídépítésekhez szükséges teljes felszerelést is kitermelte. Amikor a nagy autótúthálózatot már jelentékeny részében elkészítette, kapta a vezértől azt a megbízatást, hogy a Maginot vonallal szemben a Westwallt építse gyorsan meg. Ezeknek a munkáknak nagy része is földmunka és betonépítés. Todt az óriási feladatot egy évnél rövidebb idő alatt tudta megoldani, de csak azért, mert a teljes felszerelés és a kitűnően kiképzett egész munkatábor rendelkezésére állott. Amióta a háború megindult, ugyancsak a tábor az előnyomuló hadsereget követi s az elrombolt utakat és hidakat, új repülőtereket stb. építi hasonló munkatempóban. A vezér őt 1938-ban az egész építőipar főmegbízottjává, 1939. októberében vezérőrnaggyá nevezte ki. 1940. februárjában külön feladattal bízta meg a négyéves terv keretében, 1940. március 17-én pedig fegyver- és lőszerügyi birodalmi miniszterré nevezte ki, amely minőségében ma az egész német iparra és az összes német mérnökökre kiterjed a hatásköre és a szervező munkája. Rendkívüli teljesítményeinek főmagyarázata, hogy *kiváló szervező*. Ezt bizonyítja az a nagyvonalú racionaliz-

zálás, amit minden egyes munkahelyen biztosít, az erők összefogása, a gépek tervszerű kihasználása és a messzetelekre szervezés. Kitűnően érti maga is a szakmát, de tisztában van a kutatás és a tudomány értékeivel is és azt mindig megfelelően fel is használja. 1958-ban professzori címet is kapott. Végül kitűnően ért az emberekkel való bánáshoz és azok vezetéséhez. Enélkül nem tudta volna a félmillió munkahadsereget és annak mérnöki karát a szakszerűség és lelkesedés oly magas fokára emelni, amely nélkül az el-

ért eredményekről nem lehetett volna szó. 1938. óta a legnagyobb német mérnökegyesületnek, a Verein Deutscher Ingenieure-nek elnöke. Mivel pedig egyúttal a nemzetiszocialista párt műszaki osztályának is a vezetője, az egész német műszaki élet fővezetője. Az a terv, hogy a lőszer- és fegyverellátási minisztériumot a háború után mint műszaki minisztériumot (Reichministerium für die Technik) állandósítsák.

Todt 1925. óta tagja a nemzeti-szocialista pártnak.

Erdély visszatérése és a közigazgatás.

A második bécsi döntés az országnak ismét jelentékeny darabját hozta vissza az állam keretébe. Nagy öröm és erőforrás a nemzetre és egyúttal sok új, felelősségteljes feladat a közigazgatás számára.

Bár a Felvidék és Kárpátalja visszatérése már hasonló feladatot rótt közigazgatásunkra, okunk van arra, hogy a mostani eseményt ne az eddigiek egyszerű ismétlődésének tekintsük. Egyrészt azért, mert a mostani gyarapodással a kis államok sorából már európai viszonylatban a jelentős középállamok közé emelkedtünk, amelynek méretei szervezés és vezetés tekintetében nagyobb igényeket támasztanak, mint Csonka-magyarország, másrészt nagy különbség, hogy újabb nemzetiségi tömeget kaptunk, s ez, valamint a Német Birodalommal kötött kisebbségi egyezmény, szükségessé teszi, hogy a közigazgatás új módszereket alkal-

mazzon és tudását fokozza, mert nem lehet ott folytatni, ahol 1918-ban a fonal elszakadt. Harmadszor pedig, és nem utolsó sorban, előttünk van még a nagy feladat, hogy XX. századi állammá átalakuljunk, s mult századi alkotmányos berendezésünket, társadalmi rendünket és közigazgatási gépezetünket az emberiség újabb tapasztalatai és a tudomány eredményei felhasználásával egy újabb korszak számára mélyrehatóan átalakítsuk.

A Közigazgatástudomány programjához híven arra fog törekedni, hogy a magyar közigazgatás új problémáival a fenti szempontok követésével behatóan foglalkozzék.

Egyúttal felhívjuk t. olvasóink figyelmét arra, hogy az 1938. augusztus 14-iki új román közigazgatási törvény teljes fordítását 1939. évfolyamunkban közöltük.

DOLGOZATOK

A KÖZIGAZGATÁSI REFORM KÖRÉBŐL

MAGYARY ZOLTÁN

egyetemi tanársága

és a Magyar Közigazgatástudományi Intézet alapítása
tízéves évfordulójára.

Terület és közigazgatás. (Elek Péter.)

A közigazgatás népi alapjai és a közigazgatási reform. (Kiss István.)

Hivatásrendek Magyarországon. (Vitéz István.)

A nádor mint kormányfő. (Lovász János.)

A közszolgálati alkalmazottak kiválasztása. (Karcsey Sándor.)

A személyzeti főnök és személyzeti osztály szerepe a közigazgatásban.
(Torday Lajos.)

Közszolgálati jogszabályok gyűjteménye. Kodifikációs tanulságok.
(Szaniszló József.)

Az általános közigazgatási rendtartás és a különös eljárásjogi jogszabályok viszonya. (Valló József.)

A közigazgatás reformja és a közigazgatási bíróságok. (Martonyi János.)

Közigazgatás és közgazdaság. (Meznerics Iván.)

A közigazgatás anyagellátásának újabb kérdései. (Göbel József.)

A mezőgazdasági munkabérmegállapítás intézményének fejlődése és eredménye Magyarországon. (Kovács Ernő.)

Magyary Zoltán nyomtatásban megjelent fontosabb írásai.

Kapható a Magyar Közigazgatástudományi Intézetben. Bolti ára 10.— P.

A Közigazgatástudomány előfizetői 25 %-os kedvezményben részesülnek.

TAKARÉKOS HÁZIASSZONY

GÁZZAL FŐZ! SÜT! FŰT! HŰT!

Ha tüzhelyén kívül vízmelegítésre
fűtésre vagy hűtésre is gázt használ,
— szobánként havi 20 m³-en felül —

a

„TAKARÉKGÁZ”

40⁰/₁₀-al olcsóbb: m³-ként csak 12 fillér

Az itt következő néhány szám biz-
tosan meggyőzi Önt is arról, hogy a
háztartás olcsó tüzelőanyaga a GÁZ.

Egy négytagu család főzési költsége naponta kb.	20 fillér
Egy liter víz felforralása	1.2 „
Egy órai vasalás	4—5 „
A gázhűtőszekrény 24 órai üzemköltsége a külső hőmérséklettől függően	8—12 „
Egy fürdő készítése (100 — 150 liter fürdő- víz)	12—18 „
Egy mosdáshoz szükséges melegvíz (10—15 liter)	1.2—1.8 „
Félórai fürdőszobafűtés	6—8 „

HASZNÁLJON TAKARÉKGÁZT!

Felvilágosítás és tanácsadás a Gázművek Városi Irodáiban
VII. RÁKÓCZI-ÚT 18. I. ALAGÚT-UTCA 3.

Főzőbemutató előadások a gáz takarékos használatáról
minden kedden és pénteken d. u. 5 órakor

a Gázművek VI. Vilmos császár-út 3. sz. I. emeleti
bemutató termeiben.